

BAYAT MERKEZ AĞZI
(DİL İNCELEMESİ, METİN, SÖZLÜK)

EDA ŞAHİN

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Danışman: Yard. Doç. Dr. Erdoğan BOZ

AFYON
Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Aralık 1999

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	ii
ÖZET	ix
ABSTRACT	x
TEZ JÜRİSİ VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI	xi
ÖNSÖZ	xii
ÖZGEÇMİŞ	xix
KISALTMALAR	xviii
ÇALIŞMADA KULLANILAN İŞARETLER	xix
ÇEVİRİYAZI İŞARETLERİ	xx
GİRİŞ	1
1. FİZİKİ COĞRAFYA	1
2. BEŞERİ COĞRAFYA	2
3. EKONOMİK COĞRAFYA	2
4. İDARİ COĞRAFYA	2
5. TARİH	2
6. ETNİK YAPI	4
7. BAYAT MERKEZ AĞZI ÖZELLİKLERİ	4
İNCELEME	6
SES BİLGİSİ (FONETİK)	
I. ÜNLÜLER	7
A) BAYAT MERKEZ AĞZINA MAHSUS ÜNLÜLER	7
á ünlüsü	7
a ünlüsü	7
â ünlüsü	7
ä ünlüsü	7
é ünlüsü	8
e ünlüsü	8
í ünlüsü	8
o ünlüsü	8
ó ünlüsü	8
ö ünlüsü	8

ú ünlüsü	8
ă, ă, ĩ, i, o, ũ, ü ünlüleri	8
Ünlüler Tablosu	9
1. Uzun Ünlüler	9
a) Aslı Uzun Ünlüler	9
b) Ses Olaylarına Bağlı Uzun Ünlüler	10
<i>aa) Ünsüz Düşmesine Bağlı Uzun Ünlüler</i>	<i>10</i>
<i>bb) Hece Kaynaşmasına Bağlı Uzun Ünlüler</i>	<i>11</i>
<i>cc) Ünlü Kaynaşmasına Bağlı Uzun Ünlüler</i>	<i>11</i>
c) Vugu ve Tonlamaya Bağlı Uzun Ünlüler	11
2. İkiz Ünlüler	11
a) Yükselen İkiz Ünlüler	11
b) Eşit İkiz Ünlüler	12
c) Alçalan İkiz ünlüler	12
3. Kısa Ünlüler	12
B) ÜNLÜ UYUMU	13
1. Kalınlık-İncelik Uyumu	13
<i>Alıntı Kelimelerde Uyum</i>	<i>14</i>
a) Kalınlaşma Yönüyle Uyum	14
<i>aa) Gerileyici Benzeşme Yoluyla</i>	<i>14</i>
<i>bb) İlerleyici Benzeşme Yoluyla</i>	<i>14</i>
<i>cc) İlerleyici-Gerileyici Benzeşme Yoluyla</i>	<i>14</i>
b) İncelme Yönüyle Uyum	14
c) Kalınlık-İncelik Uyumsuzluğu	15
d) Uyum Değişmesi	15
2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu	15
<i>Alıntı Kelimelerde Uyum</i>	<i>16</i>
<i>Düzlük Yuvarlaklık Uyumsuzluğu</i>	<i>17</i>
C) ÜNLÜ-ÜNSÜZ UYUMU	17
Ç) ÜNLÜ DEĞİŞMELERİ	17
1. Kalın Ünlülerin İncelmesi	18
2. İnce Ünlülerin Kalınlaşması	18

3. Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması	20
4. Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi	20
5 Geniş Ünlülerin Daralması	21
6. Dar Ünlülerin Genişlemesi	22
D) ÜNLÜ DÜŞMESİ	24
E) ÜNLÜ TÜREMESİ	24
1. Ön Seste Ünlü Türemesi	25
2. İç Seste Ünlü Türemesi	25
3. Son Seste Ünlü Türemesi	26
F) ULANMA VE ÜNLÜ KAYNAŞMASI	26
II. ÜNSÜZLER	26
A) BAYAT YÖRESİNE MAHSUS ÜNSÜZLER	26
b ünsüzü	26
F ünsüzü	26
ğ ünsüzü	27
g ünsüzü	27
k ünsüzü	27
k ünsüzü	27
K ünsüzü	27
K ünsüzü	27
Í ünsüzü	28
ñ ünsüzü	28
P ünsüzü	28
T ünsüzü	28
b, f, ğ, h, l, n, ñ, r, s, v, y, z ünsüzleri	28
Ünsüzler tablosu	29
B) ÜNSÜZ UYUMU	29
C) ÜNSÜZ DEĞİŞMELERİ	30
1. Ötümlüleşme	30
2. Ötümsüzleşme	32
3. Süreklileşme	33
4. Süreksizleşme	34
5. Akıcı Ünsüzler Arası Değişmeler	35

6. Ötümsüz Ünsüzler Arası Değişmeler	37
Ç) ÜNSÜZ BENZEŞMELERİ	37
1. İlerleyici Benzeşmeler	38
2. Gerileyici Benzeşmeler	39
D) AYKIRILAŞMA (DİSSİMİLASYON)	41
E) ÜNSÜZ TÜREMESİ	41
F) ÜNSÜZ DÜŞMESİ	43
G) YER DEĞİŞTİRME (METATHESE)	45
1. Yakın Yer Değişmeler	46
2. Uzak Yer Değişmeler	46
Ğ) İKİZLEŞME	46
I) TEKLEŞME	47
İ) BAĞINTILI DEĞİŞME	47
J) GENİZLEŞME	47
K) HECE YUTUMU	48
L) HECE KAYNAŞMASI	48
M) ESKİ ŞEKİLLER	48
ŞEKİL BİLGİSİ (MORFOLOJİ)	
I. KELİME YAPIMI	50
A. İSİMDEN İSİM YAPAN EKLER	50
B. İSİMDEN FİİL YAPAN EKLER	52
C. FİİLDEN İSİM YAPAN EKLER	53
Ç. FİİLDEN FİİL YAPAN EKLER	56
1. Olumsuzluk Eki	56
2. Ettirgenlik Ekleri	56
3. Edilgenlik Ekleri	56
4. Dönüştürme Ekleri	57
5. İşteşlik Eki	57
II. KELİME ÇEŞİTLERİ	57
A) İSİMLER	57
1. İsim Çekim Ekleri	57
a) Çokluk Ekleri	57

b) İyelik Ekleri	57
c) İsim Hal Ekleri	59
<i>aa) Yalın Hal</i>	59
<i>bb) Belirtme Hali Eki</i>	59
<i>cc) Yönelme Hali Eki</i>	60
<i>çç) Bulunma Hali Eki</i>	61
<i>dd) Ayrılma Hali Eki</i>	61
<i>ee) İlgi Hali Eki</i>	61
<i>ff) Eşitlik Hali Eki</i>	62
<i>gg) Vasıta Hali Eki</i>	62
<i>ğğ) Yön Gösterme Hali</i>	63
ç) Aitlik Eki	63
d) Soru Eki	64
B) ZAMİRLER	64
1. Kişi Zamirleri	64
2. İşaret Zamirleri	65
3. Dönüştürme Zamirleri	66
4. Soru Zamirleri	67
5. Belirsizlik Zamirleri	67
a) Belirsizlik Zamiri Olarak Kullanılan Kelimeler	67
b) Belirsizlik Zamiri Olarak Kullanılan İyelikli Şekiller	67
C) SIFATLAR	68
1. Niteleme Sıfatları	68
2. Belirtme Sıfatları	68
a) İşaret Sıfatları	68
b) Sayı Sıfatları	68
<i>aa) Asıl Sayı Sıfatları</i>	68
<i>bb) Sıralama Sayı Sıfatları</i>	68
<i>cc) Kesir Sayı Sıfatları</i>	68
<i>çç) Üleştirme Sayı Sıfatları</i>	69
3. Belirsizlik Sıfatları	69
4. Soru Sıfatları	69

Ç) ZARFLAR	69
1. Zaman Zarfları	69
2. Yer ve Yön Zarfları	69
3. Nasıllık-Nicelik Zarfları	70
4. Miktar Zarfları	70
5. Soru Zarfları	70
D) FİLLER	71
1. Kişi Ekleri	71
a) Birinci Tip Kişi Ekleri	71
b) İkinci Tip Kişi Ekleri	72
2. Şekil ve Zaman Ekleri	73
a) Bildirme Kipleri	73
aa) Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki	73
<i>Öğrenilen Geçmiş Zaman Olumsuz Çekimi</i>	74
bb) Görülen Geçmiş Zaman Eki	74
<i>Görülen Geçmiş Zaman Olumsuz Çekimi</i>	75
cc) Geniş Zaman Eki	75
<i>Geniş Zaman Olumsuz Çekimi</i>	76
çç) Şimdiki Zaman Eki	77
<i>Şimdiki Zaman Olumsuz Çekimi</i>	78
dd) Gelecek Zaman Eki	78
<i>Gelecek Zaman Olumsuz Çekimi</i>	79
b) Tasarlama Kipleri	79
aa) Emir Ekleri	79
<i>Emir Kipinin Olumsuz Çekimi</i>	80
bb) İstek Eki	80
cc) Şart Eki	81
<i>Şart Olumsuz Çekimi</i>	81
çç) Gereklilik Eki	81
3. i- Fiili (Ek-Fiil, Cevher Fiili)	82
a) i- Fiili Şimdiki Zaman Çekimi	82
b) i- Fiili Görülen Geçmiş Zaman Çekimi	83

c) i- Fiili Öğrenilen Geçmiş Zaman Çekimi	84
ç) i- Fiili Şart Çekimi	84
d) i- Fiilinin Olumsuz Çekimleri	85
4. Fiillerin Birleşik Çekimleri	86
a) Hikaye	86
b) Rivayet	86
c) Şart	86
ç) Katmerli Birleşik Çekim	87
5. Sıfat-Fiiller	87
6. Zarf-Fiiller	89
a) Hal Zarf-Fiilleri	89
b) Bağlama Zarf-Fiilleri	90
c) Zaman Zarf-Fiilleri	91
ç) Nedenlik Zarf-Fiili	91
E) EDATLAR	92
F) BAĞLAÇLAR	92
a) Sıralama Bağlaçları	92
b) Denkleştirme Bağlaçları	92
c) Karşılaştırma Bağlaçları	92
ç) Cümle Başı Bağlaçları	93
d) Sona Gelen Bağlaçlar	93
G) ÜNLEMLER	93
a) Duyuş Ünlemleri	93
b) Seslenme Ünlemleri	93
c) Gösterme Ünlemleri	93
ç) Sorma Ünlemleri	94
d) Cevap Ünlemleri	94
BAYAT İLÇESİNİN HARİTASI	95
METİNLER	96
SÖZLÜK	192
KAYNAKLAR	198

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ

BAYAT MERKEZ AĞZI

Eda ŞAHİN

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilimdalı
Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Aralık 1999

Danışman: Yard. Doç. Dr. Erdoğan BOZ

Afyon iline bağlı Bayat ilçesinde ağız araştırması yapmaya karar verdikten sonra, 1998 yılı eylül ve ekim aylarında metinlerimizi derledik. Derlediğimiz metinleri Türk Dil Kurumu tarafından tavsiye edilen “Ağız araştırmalarında kullanılacak fonetik transkripsiyon alfabesi” ndeki sisteme göre yazıya geçirdik. Metinlerimizde yaptığımız ses bilgisi ve şekil bilgisi çalışmalarının sonucunda Bayat merkez ağzının özelliklerini ortaya koymaya çalıştık. Bu özellikleri şöyle sıralayabiliriz:

1. #k >#ğ değişimi sık görülür.
2. *r* ile biten fiil kök ve gövdelerine gelen geniş zaman ekinde genellikle hece yutumu, bazen de *r* düşmesi görülür.
3. İstek kipinin 1. teklik kişi çekimi yaygın olarak kullanılır. Ek, ince sıradan kelimelerde *açık e (ä)*, kalın sıradan kelimelerde ise *uzun a (ā)* şeklinde görülür.
4. Olumsuzluk eki ünlüsü, şimdiki zaman ekinden önce yaygın olarak uzun şekliyle görülür.
5. Şimdiki zaman eki *-yu* şekliyle yaygın olarak kullanılır.
6. *k>ğ, h* ünsüzlerinin düşmesiyle genellikle dar ünlüler genişlemiştir.

ABSTRACT

After deciding local dialect searching in Bayat town that depends on Afyon, we collected our searches in september and in october in 1998. We wrote our searches according to the system of phonetic trascription alphabet (which will be used in local dialect searching) that is recommended by Turkish Linguistic Society. At the end of the phonetics and morphology searches, we tried to determine Bayat town local dialect features. These features can be numbered like these:

1. #k > #ğ changing is seen very often.
2. The verbs ending with “r” in simple present tense affix; it’s generally seen habology in their roots and also sometimes seen “r” falling.
3. Firts personal subjunctive is used widely. Affix is seen in *open e (ä)* if the words have thin vowels, affix is seen *long a (ā)* if the words have thick vowels.
4. Necative particle vowel is seen widely with its long shape before present continuous affix.
5. Present continuous affix is used widely with its “-yu” shape.
6. When *k > ğ, h* consonants’ elision, generally narrow vowels become wider.

TEZ JÜRİSİ VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI

imza

Tez Danışmanı :Yard. Doç. Dr. Erdoğan BOZ

Jüri Üyeleri :Doç. Dr. Ali TORUN

Yard. Doç. Dr. Celal DEMİR

Eda Şahin'in "Bayat Merkez Ağzı" başlıklı tezi /.... /..... tarihinde, yukarıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalında, Yüksek Lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. H. Hüseyin Bayraklı

ÖNSÖZ

Anadolu ağızları üzerinde yapılan araştırmaların başlangıcı, 19. asrın ortalarına, 1867 yıllarına kadar uzanır. Uzun yıllar yabancı araştırmacıların eser verdiği bu alan, 1940 yılından sonra yerli araştırmacıların da ilgisini çekmiştir.³ Günümüzde Anadolu ağızları ses bilgisi, şekil bilgisi, kelime hazinesi, deyimler gibi konular açısından geniş bir araştırma gerektirmektedir.

“Ağızlar, yazı dilinin bozulmuş bir şekli değil, onun yanında, fakat ondan bağımsız olarak yaşayan ve nesiller boyu devam edegelen dil değerleridir.”⁴ Ağız çalışmaları ise, yıllar boyu halkın ağzından bir kuşaktan diğerine miras kalmış bu dil değerlerini bilimsel yöntemlerle araştırma, inceleme ve değerlendirme işidir. Köylerden ve diğer küçük yerleşim merkezlerinden büyük şehirlere gittikçe artan iç göçün, televizyon ve radyo gibi iletişim araçlarının ağızlar üzerinde tahribat yaptığı bir gerçektir. Bu nedendir ki, sahip olduğumuz bu sözlü kültür mirasını gelecek nesillere bırakabilmek için, son yılların iyi değerlendirilmesi gerekir.

Yüksek lisans çalışması olarak Anadolu ağızlarını seçtiğimiz zaman, ilk düşündüğümüz yer Bayat ilçesi oldu. Kulağımızın bölge ağzına yakın olması böyle bir çalışma için önem taşıyordu. Çalışmanın metinlerini 1998 yılı eylül ve ekim aylarında derledik. Bayat ilçesine ilk gittiğimizde, ilçe kaymakamı Sayın Mehmet Fikret Çavuş ve belediye başkanı Sayın Fevzi Eski ile görüşerek ilçe hakkında genel bilgi edindik. Yörenin kültürel, etnik yapısı ve coğrafi konumu hakkında bilgi aldık. Elde edilen bilgiler ışığında yalnız Bayat ilçe merkezinde araştırma yapmaya karar verdik.

Araştırmamız sırasında her biri birer saatlik sekiz kaset kullandık. Metinleri derlerken dil değerlerini bozmamış, yaşça büyük olan ve mümkün olduğunca okuma yazması olmayan kişileri seçmeye gayret ettik.

Derlediğimiz metinlerde yörenin kültürünü aksettirmeye özen gösterdik. Bu düşünceyle düğün, kız isteme, kına gecesi, düğün yemekleri, kına türküleri, çocuğa ad verme, doğu, bayramlar, hıdırellez, yemek tarifleri, türküler, ninniler, ağıtlar, ilçedeki yatırlar vb. konular derlenmiştir. Bunların yanı sıra günlük olaylar, anılar, seyahatler gibi konular da metinler arasında yer almaktadır.

³bkz. Zeynep KORKMAZ, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar* (İkinci cilt, TDK yay. Ankara, 1995), s. 199.

⁴bkz. Ahmet BURAN, *Anadolu Ağızlarında İsim Çekim (Hal) Ekleri*, (TDK yay., s. 3, 5 numaralı dipnot) (J. Lyons, *Introduction to Theoretical Linguistics*, Cambrid 1968, s. 35)

Derlediğimiz metinlerde çeviriyazı birliğini sağlamak gayesiyle Türk Dil Kurumu tarafından tavsiye edilen “Ağız araştırmalarında kullanılacak fonetik transkripsiyon alfabesi” ni kullandık. “Bayat Merkez Ağız” adı altında incelediğimiz bu araştırma; ses bilgisi, Şekil bilgisi, metinler ve sözlük bölümlerini içine almaktadır.

Bu çalışma ile, küçük de olsa Anadolu ağızları araştırmalarına bir katkıda bulunduğumuza inanıyorum. Çalışmanın hazırlanışı sırasında bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım; ağız çalışmalarında bana ışık tutarak rehberlik eden hocam Yard. Doç. Dr. Erdoğan Boz’a teşekkür borçluyum.

Eda Şahin
Afyon - 1999

ÖZGEÇMİŞ

Eda ŞAHİN

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yüksek Lisans

Eğitim

Lisans : 1990 Selçuk Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Lise : 1986 Şuhut Lisesi, Edebiyat Bölümü

İş/ İstihdam

Afyon Merkez Atatürk İlköğretim Okulu, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni

Kişisel Bilgiler

Doğum yeri ve yılı : Şuhut-Afyon 3 Ocak 1969 Cinsiyet: Kız Yabancı dil: Fransızca

KISALTMALAR

A	:a, e
a.g.e.	:Adı geçen eser
Ar.	:Arapça
bkz.	:bakınız
C	:c, ç
D	:t, d
DTCF	:Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi
EAT	:Eski Anadolu Türkçesi
EUTS	:Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü
Far.	:Farsça
Fr.	:Fransızca
G	:g, ğ
I	:ı, i
I ⁴	:ı, i, u, ü
İ.	:İngilizce
İsp.	:İspanyolca
İt.	:İtalyanca
K	:k, k
krş.	:karşılaştırmamız
M.	:Macarca
MEB	:Milli Eğitim Bakanlığı
s.	:sayfa
TDAY	:Türk Dili Araştırmaları Yıllığı
TDEA	:Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi
TDK	:Türk Dil Kurumu
TT	:Türkiye Türkçesi
U	:u, ü
yay.	:yayımları
Yun.	:Yunanca
Yard. Doç. Dr.	:Yardımcı doçent doktor
vb.	:ve buna benzer

ÇALIŞMADA KULLANILAN İŞARETLER

-	:fiile bağlanmayı gösterir
+	:isme bağlanmayı gösterir
... >	:daha eski şekil
<...	:sonraki şekil
()	:eklerin yazımında parantez içi sesler ihtiyaridir
)	:şekil olarak kaybolmuş
<*	:tereddütlü yapı
#...	:kelime başı
...#	:kelime sonu

ÇEVİRİYAZI İŞARETLERİ

ÜNLÜLER

á	:a-e arası ünlü
a	:a-ı arası ünlü
å	:a-o arası ünlü
ă	:kısa a
ä	:açık e
è	:e-i arası ünlü (kapalı e)
e	:e-ö arası ünlü
ě	:kısa e
í	:ı-i arası ünlü
ï	:kısa ı
i	:kısa i
o	:o-u arası ünlü
ó	:o-ö arası ünlü
ö	:kısa o
ö	:ö-ü arası ünlü
ú	:u- ü arası ünlü
ů	:kısa u
ü	:kısa ü
-	:ünlüler üzerinde uzunluk işareti

ÜNSÜZLER

b	:b-v arası ünsüz
F	:f-v arası ünsüz
ğ	:arka damak g'si
g	:ön damak g'si
k	:arka damak k'si
k	:ön damak k'si
K	:k-ğ arası ünsüz
K	:k-g arası ünsüz
l	:ön damak l'si
ñ	:nazal n

- P :p-b arası ünsüz
- T :t-d arası ünsüz
- :1. iki ünlü arasında ikiz ünlü işareti
2. iki kelime arasında ulama işareti
- o :ünsüzler altında belirsizlik (düşmek üzere oluş) işareti
- (...) :metinde anlaşılmayan yerler

GİRİŞ

1. FİZİKİ COĞRAFYA⁵

Afyon iline bağlı olan Bayat ilçesi, 31 derece boylam ve 39 derece enlemin kesiştikleri yerin hemen batısında, Ege bölgesinin Anadolu bölümündedir. Doğuda Emirdağ, güneyde Bolvadin, güney-batıda İŖçehisar, batıda İhsaniye ilçeleriyle kuzeyde EskiŖehir iline bağlı Seyitgazi ve Çifteler ilçeleriyle çevrilmiŖtir. Afyon iline 45 km, Emirdağ ilçesine 20 km uzaklıktadır.

Deniz seviyesinden yüksekliği 1050 m olan Bayat ilçesi, iklim yönünden daha çok İç-Anadolu bölgesinin özelliklerini taŖır. Yazları kurak, kışları soğuk geçer. Yağışlar en çok ilkbahar ve sonbahar aylarında düşer. Rüzgarlar kuzeyden poyraz, doğudan gündeğu, batıdan karayel olarak eser.

Doğuda Çal sıradağları; kuzeyde Ağın, Doğlat, Geceği, Çöğuürlü dağlarıyla Çanacık yaylası; batıda Beydağları, Eyerli, Asarkale ve Köroğlu dağları; güneyde Çamdağı, Kapaklı ve Kazankaya dağları vardır. Bayat ilçesi, dört taraftan çevrildiği bu dağların ortasındaki bir koyakta kurulmuŖtur. Karaca ovası ve Elicecek ovası olarak adlandırılan düzlükler, birer ova olmaktan çok, yaygınlaŖmış koyak (vadi) düzlükleridir. Asarcık ve Kazankaya çayları batıdaki Çal Boğazı'nda birleŖip ilerde Sakarya nehrine karıŖır. Bayat Çayı, Sakarya'nın ilk kolu olarak Bayat yaylasından çıkıp ilçenin içinden geçerek doğuya doğru akar.

Bayat'ın bitki örtüsü oldukça geniŖ bir alana yayılmıştır. 1930-1940 yıllarında oldukça geniŖ bir alana yayılan meŖe, palamut, çam, ardıç ormanlarıyla kaplı olan ilçede bu gün bu bitki örtüsü, yanlıŖ kesimler sebebiyle oldukça azalmıŖtır. Bununla birlikte Çal Dağları ve Tuzla'da seyrek meŖelikler, Köroğlu Beli'nde de pınarlıklar kalmıŖtır. Köroğlu Beli'nde devlet eliyle yeniden çam yetiŖtirilmiş ve ilçe eski görünümüne az da olsa kavuŖmuŖtur. Bayat yöresinin bitki örtüsünü çam, meŖe, ardıç; pınar, böğuürtlü, ahlat, erik, elma, kuŖburnu, badem, akarsu boylarında söğuü, kavak ve ilgin ağaçları oluşturur. Ayrıca son yıllarda iyi cins elma, armut, kayısı ve viŖne gibi meyveler de yetiŖtirilmektedir.

⁵ Mehmet AYDIN, *Bayat Boyu ve Oğuzların Tarihi* (Ankara, 1984), s. 84.

Yüzölçümü 514 kilometrekare olan Bayat'ta, belirlenen iklim değerleri ise şöyledir: Yıllık ortalama sıcaklık 10.7 derece, temmuz ayı ortalama sıcaklık 20 derece, ocak ayı ortalama sıcaklık 4.8 derecedir.

2. BEŞERİ COĞRAFYA

Bayat kaymakamlığından elde edilen bilgilere göre, 1997'de yapılan genel nüfus sayımında, Bayat ilçe merkezinin nüfusu 4.600 olarak belirlenmiştir. İlçede nüfus artışının fazla olmadığı tesbit edilmiştir.

3. EKONOMİK COĞRAFYA⁶

Tarıma dayalı bir ekonomisi bulunan ilçe halkı, çiftçilik ve hayvancılıkla geçimini sağlamaktadır. Sulanabilir ve kıraç tarım alanlarında hububat ekimi yapılmaktadır. Belli miktarlarda endüstriyel bir bitki olan haşhaş ekimi yapılmaktadır. Yeni yeni gelişen meyve ve sebzeçilik ise, ilçe ihtiyacını karşılayacak düzeyde değildir. İlçede büyük baş hayvanlar ile küçük baş hayvanlardan özellikle koyun, keçi besiciliği yaygındır.

İlçede faaliyette olan iki mermer fabrikası ile bir adet değirmen bulunmaktadır. Bunun yanı sıra küçük çapta marangoz ve doğrama atölyeleri bulunmaktadır.

İlçede 1989 yılından bu yana el tezgahlarında "kök boyalı kilim" dokumacılığı oldukça gelişme göstermiştir. İlçenin ilk kaymakamı Orhan Öztürk, Belediye başkanı Fevzi Eski ve Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğünce başlatılan bu çalışma ile; kök boyalı Bayat kilimlerinin yurt içi ve yurt dışında kısa zamanda tanındığı tesbit edilmiştir. Bayat kilimlerinin yaygınlaşması, ilçe ekonomisinde yeni ve gelişen bir yüz olarak karşımıza çıkmaktadır.

4. İDARİ COĞRAFYA

İlçe 1987 yılına kadar Emirdağ ilçesine bağlı bir bucak olan Bayat, 04. 04. 1990 tarihinde 3392 sayılı kanunla ilçe olmuştur. Toplam 13 köyü bulunmaktadır.

5. TARİH

⁶AYDIN, a.g.e., s.92

Oğuz ananesine göre, Bayat boyu, Oğuz Han'ın altı oğlundan biri olan Gün Han'ın oğlu Bayat'tan türemiştir. Bayat kelimesi, devletli ve nimeti bol anlamlarına gelmektedir. Bayatlar, çok eski zamanlarda oğuzların hâkim kısmını oluşturan ve bundan dolayı asil telakki edilen Bozok kabileleri arasında sayılıyolar. Bayatlar diğer Oğuz teşekkülleri gibi, Selçuklu Devletinin kurulması neticesinde meydana gelen göç hareketlerinden önce (11. yy), Sirderya (İnci) kıyılarında veya onun kuzeyindeki bozkırlarda yaşıyorlardı.⁷

İlçenin ikinci adı olan Barçınlı, Han-ı Barçın, Nevaî Barçın gibi sözcüklerin, yukarı Seyhun ve Ceyhun nehirlerine yakın bir bölgede kurulmuş olup, 13. yy'da Moğollarca yerle bir edilen Barçınlıkent ve Barçkent'ten alınma olduğu anlaşılmaktadır.⁸

Anadolu Selçuklu Sutanı 1. Mesut, Bayat boyundan bir bölük Türkmen'i 1147 yılında bu günkü Bayat ilçesinin bulunduğu çevreye yerleştirmiştir. Daha önce Babalılar kırımından kurtulup kaçabilen bir bölük alevi Bayat topluluğu da Ankara Polatlı doğrultusundan gelip bir süre Kızıl İn ve Kara İn'de yerleşmişler. 1. Mesut'un yerleştirdiği topluluk da ilkin Yukarıköy'e yerleşmiş; sonradan her iki Bayatlı topluluğu birleşip 1150 yılı dolayında bu günkü Bayat Çayı'nın kıyısında yurt tutmuşlardır. Bu yerleşim yeri, Suriye Kervan yolu üzerinde bulunduğu için, gerek Bizanslılar gerekse Osmanlılar zamanında uzun hac yolunun bir konaklama yeri olarak ün kazanmıştır.⁹

Selçuklular döneminde sınır boylarına uç güçleri olarak hep Türkmen toplulukları yerleştiriliyordu. Selçuklu Sutanı 1. Alâaddin Keykubat, Ertuğrul Gazi'yi Afyon-Bayat yöresinde uçbeyi olarak atadığında (1230), o topluluğun arasında Kayılar, Hanlılar ve Bayatlılar bir arada bulunuyordu. Osmanlı Devleti kurucularının gömüt taşlarıyla, Bursa'nın önemli dini eserlerindeki Bayat damgalarının, bu devletin kuruluşunda Bayat boyunun ne denli büyük rolü olduğunu göstermektedir.¹⁰

Germiyan Beyliği'nin Afyon'a hâkim olduğu sırada, Karahisar-ı Devle'yi başkent yapan Germiyan beyi Süleyman Şah (1361-1386) zamanında, Darıyeri'nden Bayat'a bazı sukemerleri yaptırılarak içme suyu getirtilmiştir. 1630 yılında önemli bir

⁷*Türk Ansiklopedisi*, s.439.

⁸AYDIN, a.g.e., s. 86.

⁹AYDIN, a.g.e., s. 87.

¹⁰AYDIN, a.g.e., s. 87.

konaklama yeri olan Bayat'a, Vezir-i Azam ve Serdar-ı Ekrem Husrev Paşa, çevre köylerin öşürleriyle bir han, bir hamam ve bir cami yaptırmıştır.¹¹

Bu gün Anadolu'da bulunan Bayat adlı yer adlarının bir çoğu Selçuklular'ın fetih ve ilk iskanında rol oynayan Bayatlar'ın hatıralarıdır.

Anadolu'da Bayat adını taşıyan toplam 42 yer adı vardır. Buna göre Afyon'da adı geçen dört yerleşim yeri şunlardır:

Boyun adı	Sancağı	Kazası
Ulu-Bayat	Kara-Hisar-1 Sahib	Kara-Hisar-1 Sahib
Bayat	Kara-Hisar-1 Sahib	Barçınlı
Bayat	Kara-Hisar-1 Sahib	Ulu Sincanlı
Bayat	Kara-Hisar-1 Sahib	Şuhut ¹²

6. ETNİK YAPI¹³

Yapılan araştırma ve incelemeler sonunda, Bayat ilçe merkezini Bayat boyundan gelenlerin oluşturduğu tesbit edilmiş, köylerin ise tamamen farklı boylara mensup olduğu görülmüştür.

7. BAYAT MERKEZ AĞZI ÖZELLİKLERİ

Üzerinde çalışma yaptığımız Bayat merkez ağzı özelliklerini şöyle sıralayabiliriz:

1. #k >#ğ değişimi sık görülür: ğardaşım (1.18), ğuvvet (4.29), ğazanş (9.110)

2. *r* ile biten fiil kök ve gövdelerine gelen geniş zaman ekinde genellikle hece yutumu, bazen de *r* düşmesi görülür: vèriz <veririz (7.15), bişiriz <bişiririz (8.12), gösteriler <gösterirler (15.29)

3. İstek kipinin 1. teklik kişi çekimi yaygın olarak kullanılır. Ek, ince sıradan kelimelerde *açık e (ä)*, kalın sıradan kelimelerde ise *uzun a (ā)* şeklinde görülür: sevän “sevem” (8.4), bakān “bakam” (17.90)

4. Olumsuzluk eki ünlüsü, şimdiki zaman ekinden önce yaygın olarak uzun şekliyle görülür: basamāyin (18.108), göremēyun (23.12)

¹¹AYDIN, a.g.e., s. 89.

¹²Faruk SÜMER, *Oğuzlar* (Ankara, 1980), s. 426.

¹³SÜMER, a.g.e.

5. Şimdiki zaman eki *-yu* şekliyle yaygın olarak kullanılır: güdüyun “güdüyorum” (16.1), alıyuz “alıyoruz” (18.32)

6. *k>ğ*, *h* ünsüzlerinin düşmesiyle genellikle dar ünlüler genişlemiştir: pılaa “plağı” (4.2), ırdaa “kırdaki” (26.132), saabınıñ “sāhibinin” (18.358)

İNCELEME

SES BİLGİSİ (FONETİK)

Bayat merkez ağzında bulunan sesler:

I. ÜNLÜLER:

Bayat merkez ağzında yazı dilimizdeki sekiz ünlü yanında şu ünlüler de kullanılmaktadır: á, a, â, ă, ä, è, e, ě, í, ĭ, i, o, ó, o, ö, ú, ů, ü.

A) BAYAT MERKEZ AĞZINA MAHSUS ÜNLÜLER:

á ünlüsü¹⁴

a ile *e* arası orta damak ünlüsüdür. *a>e* veya *e>a* değişmesinin ara safhasıdır: yaşayacañ (1.37), arkadaşañ (6.53), bedáva (6.101), áyindā (14.1), berákat (25.13)

a ünlüsü¹⁵

a ile *ı* arası bir ünlüdür. Yanındaki ünlüler üzerinde daraltma etkisi gösteren ünsüzlerle, kendinden önceki ya da sonraki hecelerin dar ünlülerinin etkisi ile oluşmuştur: araya (6.12), vuracak (6.13), ğurtaracāz (6.30), raatsız (7.7), safra (7.7), yapmayan (9.37), baklava (15.37), yayarın (18.39), tarlaya (18.59)

â ünlüsü¹⁶

a ile *o* arası bir ünlüdür. İlk hecedeki yuvarlak ünlülerden dolayı ikinci hecedeki *a* ünlüsünde yuvarlaklaşma meydana gelmiştir: ordâ (18.8), ğoltuĝâ (23.70)

ä ünlüsü¹⁷

*e'*ye göre daha geride boğumlanan bir ünlüdür. Aslı *e* olan seslerde görülen *ä* ünlüsü, özellikle ilk hecelerde ve istek kipi 1. teklik şahıs çekimlerinde görülür: äve (2.6), gälme (3.8), märcimeĝ (8.12), sevän (8.4), hädiye (8.29), ävlenmedi (11.2), gälinnik (12.21), bälli (16.42), härifinen (17.157), äverdik (18.70), eletän (26.107)

¹⁴krş. Tuncer GÜLENSOY, *Kütahya Yöresi ve Ağzları* (Ankara, 1988), s. 19; Zeynep KORKMAZ *Güney Batı Anadolu Ağzları* (Ankara, 1994), s. 6; Zeynep KORKMAZ *Nevşehir ve Yöresi Ağzları* (Ankara, 1977), s. 29.

¹⁵krş. GÜLENSOY, a.g.e., s. 19.

¹⁶GÜLENSOY, a.g.e., s. 20.

¹⁷bkz. Leyla KARAHAN, *Anadolu Ağzlarının Sınıflandırılması* (Ankara, 1996), s. 117; Ahmet BURAN, *Anadolu Ağzlarında İsim Çekim (Hal) Ekleri* (Ankara, 1996), s. 136.

é ünlüsü¹⁸

e ile *i* arasında kapalı bir ünlüdür. *e>i* veya *i>e* değişikliğinin bir ara safhasıdır. Türkçe kelimeler yanında alıntı kelimelerde de görülür: *hèpsi* (4.10), *dèyu* (4.52), *gèyiyoz* (6.8), *cèmberi* (6.104), *şèmiz < şey* (17.156), *dècèdim* (18.13), *nèynèceñ* (18.292)

e ünlüsü

e ile *ö* arasında yarı yuvarlak bir ünlüdür. Yalnızca bir kelimedede ve bir kaç kez kullanılmıştır: *şöFer < şoför* (18.161)

í ünlüsü¹⁹

ı ile *i* arasında bir ünlüdür. Kalın ve ince sıradan kelimelerde görülür. Örnekleri azdır: *yāní* (1.1), *haniya* (6.6), *işırkan* (6.78), *haní* (19.2)

o ünlüsü²⁰

o ile *u* arası bir ünlüdür. *o>u* veya *u>o* değişikliğinin ara safhasıdır: *gèyiyoz* (6.8), *gidiyo* (6.20), *afiyonda* (6.27), *yoğurduñ* (6.36), *bakdırmayo* (9.22), *okūyu* (11.3), *yoldur* (18.33)

ó ünlüsü²¹

o ile *ö* arası bir ünlüdür. Daha çok alıntı kelimelerde görülür: *nóluyu* (4.67), *vücótumuza* (6.41), *ğadróyu* (9.21), *ğaynózlara < kavanoz* (26.115)

ö ünlüsü

ö ile *ü* arası bir ünlüdür. Sadece şu örneklerde görülür: *dört* (18.32), *gövēniñ< güvey* (26.63), *dört köşe* (26.181)

ú ünlüsü²²

u ile *ü* arası bir ünlüdür. Sadece ince sıradan fiillerin şimdiki zaman çekimlerinde kullanılır. *o>u* değişiminden sonraki safhadır: *çekiyún* (6.6), *gidiyú* (18.4), *seviniyúz* (18.123), *gāliyú* (18.369)

ă, ě, ĭ, i, o, ů, ü ünlüleri

¹⁸bkz. Muharrem ERGİN, *Türk Dil Bilgisi* (İstanbul, 1986), s. 57; GÜLENSOY, a.g.e., s.21; KORKMAZ, a.g.e., *GBAA*, s. 5.

¹⁹krş. GÜLENSOY, a.g.e., s. 21; KORKMAZ, a.g.e., *GBAA*, s. 7.

²⁰krş. BURAN, a.g.e., s. 34.

²¹krş. GÜLENSOY, a.g.e., s.21; KORKMAZ, a.g.e., *GBAA*, s. 8; KORKMAZ, a.g.e., *NYA*, s. 33.

²²krş. GÜLENSOY, a.g.e., s.22; KORKMAZ, a.g.e., *GBAA*, s. 7; KORKMAZ, a.g.e., *NYA*, s.33.

Yöremiz ağızında iç ve son seste görülen, düşmeye yaklaşmış ve belli belirsiz söylenen bu ünlüler “Kısa Ünlüler” başlığı altında geniş olarak işlenecektir.

Şimdi yöremiz ağızında kullanılan ünlüleri bir tabloda gösteriyoruz:

DÜZ					YUVARLAK		
	Geniş	Yarı Geniş	Dar	Yarı Yuvarlak	Geniş	Yarı Geniş	Dar
Kalın	a, ă	a	ı, ĩ	a	o	o, o	u, ũ
Yarı Kalın	á		í		ó		ú
İnce	e, ě, ä	è	i, î	e	ö	ö	ü, ü

1. Uzun Ünlüler

Yöremiz ağızında Türkiye Türkçesinin normal uzunluktaki ünlülerinin yanı sıra; uzun ve kısa iki ünlü türü daha vardır. Uzun ünlü türleri, normal ünlülerin boğumlanma sürelerinden daha uzun ünlülerdir:

a) Aslı Uzun Ünlüler²³

Türkçe kelime köklerindeki aslı uzunluklar meselesiyle ilgili Zeynep Korkmaz tarafından yayınlanan “Eski Anadolu Türkçesindeki Aslı Ünlü (vokal) Uzunlukları”, “Batı Anadolu Ağızlarındaki Aslı Ünlü Uzunlukları” ve Talat Tekin tarafından yayınlanan “Ana Türkçe’de Aslı Uzun Ünlüler” adlı makale ve diğer eserlerden edindiğimiz bilgiler ışığında, Bayat merkezinde Türkçe kelimelere has aslı uzun ünlüler bulunduğunu tesbit ettik: bū (1.3), dēyu (4.19), dēyun ku (11.14), būrāya (12.22), yōlunū (14.4), yir (15.56), yūcak (17.181), bēn (18.131), ō (18.366), yūmaz (22.31), yōk (22.112), āldık (23.40), ōlusa (25.1), sōrmuş (25.5), āltını (26.51), yōllu (26.181)

²³Türkçe kelimelerdeki aslı uzun ünlüler için şu kitap ve makalelere bakılabilir: Zeynep KORKMAZ, “Eski Anadolu Türkçesinde Aslı Ünlü Uzunlukları”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, c. 1, (1995), s.443; KORKMAZ, a.g.e., *GBAA*, s. 16-23; Talat TEKİN, *Türkçe’de Aslı Uzun Ünlüler*, (Ankara, 1975); O. Nedim TUNA, “Köktürk Yazılı Belgelerinde ve Uygurcada Uzun Vokaller”, *TDAY Belleten-1960*, (1988), s. 213-282; GÜLENSOY, a.g.e., s. 25-27; KORKMAZ, a.g.e. *GBAA*, s. 16-23.

Kişilerin konuşma özelliklerinden kaynaklanan farklılıklardan dolayı, aynı kelimedeki uzunlukların vurgu ve tonlamaya bağlı olduğu örnekler de vardır.

Alıntı kelimelerdeki uzun ünlülerin bazı kelimelerde aynen korunduğu, bazılarında ise normal süreli ünlüye dönüştüğü görülmüştür. Bununla birlikte, alıntı kelimelerdeki normal süreli ünlünün uzun ünlüye dönüştüğü örnekler de vardır.

Alıntı kelimelerdeki uzun ünlünün korunduğu örnekler: fāni (4.7), cāhilin (4.48), cāmiyi (5.8), berāberlik (6.12), hālā (6.21), helāk (6.52), helvā (15.45), dāmādıma (23.19)

Alıntı kelimeledeki uzun ünlünün normal süreli ünlüye dönüştüğü örnekler: kitab <kitāb (1.18), rızasī <rızā (1.50), şımal <şimāl (4.11), zaval <zevāl (4.13), kürsi <kürsi (4.14), afiyet <‘āfiyet (6.41), ıraat <rāhat (6.100), zalım <zālīm (6.21), fiet <fiāt (16.7), zaten <zāten (17.178), ille <illā (17.179)

Alıntı kelimelerdeki normal süreli ünlünün uzun ünlüye dönüştüğü örnekler vardır. Bu uzunlukların vurgu ve tonlamaya bağlı olduğu da düşünülebilir: nāsibimi <Ar. nasib (16.64), akrāba <Ar. akribā’ (17.133), zēncir <Far. zencir (21.6)

b) Ses Olaylarına Bağlı Uzun Ünlüler

Yöremiz ağızında oluşan ses olaylarına bağlı uzun ünlüleri üç başlık altında inceleyeceğiz:

aa) Ünsüz Düşmesine Bağlı Uzun Ünlüler

Yöremiz ağızında ünsüz düşmesine bağlı uzun ünlülerin örnekleri pek çoktur:

ğ düşmesi ile: dōru (1.17), ine (1.32), yeñilir <yeğnilir (1.56), ölumunan (11.20), öretmen (18.10)

h düşmesi ile: āmet (1.20), ğayıkānemiz (4.57), zēmeride (6.42), zabānan (6.58), ğāvaltım (17.64), māsus (17.152)

k düşmesi ile: çıkacādık (9.138), āşamınan (11.23), ğurudacāsaz (26.114)

r düşmesi ile: yığadı (2.6), ğadā (4.55), bulunannādan (9.38), onnā <onlar (16.20), bi (17.188)

f, v düşmesi ile: Birer örnekte görülür: tēfik <Ar. tevfik (4.52), ökeynen (13.5)

y düşmesi ile: böle (6.23), öle (6.55), ğāri <ğayr (18.19)

Arapça ve Farsça'dan dilimize geçmiş kelimelerdeki ayın ve hemzenin, yerini uzun ünlüye bırakması dikkat çeker: yānī <Ar. yaḫni (1.1), mēmūr <Ar. me'mūr (4.14), bāzī <Ar. baḫz (9.55), bāzan <baḫzen (15.28)

bb) Hece Kaynaşmasına Bağlı Uzun Ünlüler

Bazı ünsüzlerin iki ünlü arasında süreklileşip kaynaşarak, uzun bir ünlü haline dönüşmesiyle oluşmuştur. Örnekleri çoktur:

hasdalīñi <hastalığıni (1.29), başğālāñi <başkalarını (1.40), oldūmuz <olduğumuz (4.1), varlīni <varlığını (4.26), dirēne <direğine (5.15), ābi <ağabey (6.11), kadīncāzīñ <kadıncağızın (6.24), accīni <azıcığını (9.63), māzalardan <mağazalardan (11.10), yimēni <yemeğini (11.22), vērcēz <vereceğiz (16.4), ufāñi <ufağını (16.7)

cc) Ünlü kaynaşmasına Bağlı Uzun Ünlüler

nōlcāk <ne olacak (1.20), şōrāya <şo araya (2.6), nēdiceñ <ne edeceksin (9.22), şōrda <şo arada (9.136), nōldu <ne oldu (18.376)

c) Vurgu ve Tonlamaya Bağlı Uzun Ünlüler

Vurgu ve tonlamaya bağlı uzunluklar, hem Türkçe asıllı hem de alıntı kelimelerde görülmektedir: çalışmāyu (4.65), beklēyu (7.17), yavrīm (8.15), şindi (9.18), yīkarlar (9.67), çök (9.132), dokūyular (11.39), bibēri (13.3), ğardāşīm (14.14), yanī (16.6), kablō (16.21), ğadīrō (16.63), uyūyuñuz (18.163), ōrak (18.280), gören (22.27), gömgök (23.172), üş beş (26.105)

2. İkiz Ünlüler²⁴

Aynı nefes baskısı altında telaffuz edilen iki ayrı ünlünün, birbiriyle sıkı sıkıya birleşerek, tek bir hece meydana getirmesine ikiz ünlü (diphthong) adı verilir. Türkçe'de ikiz ünlüler genellikle ğ (<g), h, v, y ünsüzlerinin, kelimelerin iç seslerinde ve iki ünlü arasında eriyip kaybolmaları sonucu oluşur. İkiz ünlüleri üç başlık altında inceliyoruz:

a) Yükselen İkiz Ünlüler

²⁴bkz. GÜLENSOY, a.g.e., s.29-31.

Birinci ünlü ikinci ünlüye göre daha dar ve süreksizse, bunlara yükselen ikiz ünlüler denir: muamedīñ <muhammed+ (9.10), çekirdie <çekirdeği (9.60), bulıycĭa <bulayacağı (9.70), buncĭazı <buncağızı (9.109), imtiani <imtihān (11.5), mūanet <Ar. muāvenet “yardım” (13.14), ismian <ism-i hān (18.24)

b) Eşit İkiz ünlüler

Her iki ünlünün baskı şiddetleri aynı ise buna eşit ikiz ünlüler adı verilir. Yöremizde örnekleri çoktur: daa <daha (1.58), dēdii <dediği (2.1), böğree <EAT böğrek+ “böbreği” (3.1), pılaa <plağı (4.2), olduum <olduğum (4.2), yapmadıım <yapmadığım (5.1), çevirebildii <çevirebildiği (5.6), zabaā ğadar <sabaha kadar (6.45), raatsız <rāhat+ (7.7), güdüü <güdük+ (12.28), askelii <‘askerliği (16.16), oklaa <EAT oklağı (17.158), gördüüm <gördüğüm (18.29), çocuu <çocuğu (18.137), bacanaa <bacanağı (23.105), ğırdaa <kırdaki (26.132)

c) Alçalan İkiz Ünlüler

İkinci ünlü birinci ünlüye göre daha dar ve süreksizse, bunlara da alçalan ikiz ünlüler denir: emirdaında <emirdağı (3.3), allaiñ <allah+ (6.56), türkçei <türkçeyi (6.93), eskişeirde <eskişehir+ (7.3), oklaynan <EAT oklağı+ “oklavayla” (9.27), yiyecei <yiyeceği (9.48), yavrıcaızım <yavrucağızım (11.8), dileim <dileğim (22.24), arabadaılar <arabadakiler (23.153)

3. Kısa Ünlüler²⁵

Yöremiz ağızında kısa ünlülerin oluşmasındaki sebepler şunlardır:

1. Yan yana gelen iki kelimedenden birincisi ünlü ile bitiyor, ikincisi ünlü ile başlıyorsa, bu ünlüler çift ünlü durumuna gelir ve birinci ünlüde kısalma olur: dolabĭ açıñ (1.31), dēmedi ilkin (1.36), böylē iki (9.14), başĝā iş (9.14), bi oĝlan (9.109), ğırmızışĭ olur (9.120), mantĭ ēderiz (15.51), yakalandĭ iki (16.20), altĭ ay (16.60), bŭ oña (17.68), ğöyunŭ alıvir (18.271), sevtē oĝlumu (21.3), örgü öreriz (21.13), nē olcāk (25.4)

²⁵bkz. GÜLENSOY, a.g.e.,s. 27-28.

2. Orta hece düşmesine uğrayabilecek hecelerde *l, m, n, r, s, ş, y, z* gibi akıcı ve sızıcı ünsüzler, yanlarında bulunan *a, e, ı, i, u* ünlülerini bir önceki hecenin açık olmasından dolayı kısaltırlar: ğaldırılar (1.31), ğeyiyoz (6.8), dayānyular (6.43), ğayīnnanīñ (9.5), dēyūlar (9.38), örtünürüz (9.113), dolūlarıñ (9.132), māliyēyi (11.6), hısımiña (15.24), ğayāya (16.48), imanīnan (18.195), hepisini (21.3), āvimize (26.146)

3. Yükselen ikiz ünlülerin ilk ünlüleri kısalmıştır: çekirdie (9.60), bulıycā (9.70), buncīazı (9.109), imtianı (11.5)

4. Kelime sonunda *r* ve *l* ünsüzü düştüğü halde, ünlünün uzamayıp aksine kısaldığı örnekler vardır: bakdırmayo (9.22), almāyū (9.45), dēyū (16.3), nasī (18.518)

B) ÜNLÜ UYUMU

Bir kelimedeki ünlülerin kalınlık-incelik ve düzlük yuvarlaklık bakımlarından birbirlerine uyması olayıdır. Türkçe’de gerek köklerde, gerekse kök ve eklerde bir kelimenin bütün ünlüleri yukarıda belirttiğimiz bakımlardan birbirlerine benzerler. Ünlü uyumunu kalınlık-incelik uyumu ve düzlük-yuvarlaklık uyumu olarak iki başlık altında inceleyeceğiz.²⁶

1. Kalınlık-İncelik Uyumu

Yöremiz ağızında kalınlık-incelik uyumu hâkim olmakla birlikte, uyumsuzluk da görülebilmektedir. Bu konuyu hem uyum hem de uyumsuzluk yönüyle inceleyeceğiz. Yöremiz ağızında şu farklılıklar dikkat çekicidir:

1. i- yardımcı cevher fiiliyle kurulan ve yazı dilimizde ünlü uyumu dışında kalan *iken* zarf-fiili ile, bunun ekleşmiş şekli *-ken*, yöremiz ağızında *-kan, -ıkan, -ukan* şekillerinde de görülür ve ünlü uyumuna uyar: okurKan (1.30), durukan (4.62), varıkan (6.7), ağarıkan (6.84), akarkan (10.9), ğoşulmuşukan (17.149), durukana (26.158)

2. i- yardımcı cevher fiilinin görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman ve şart kipi ile yapılmış *imiş, idi, ise* gibi şekilleri de kalın sıradan kelimelerde uyuma tâbi olur: varımış (1.39), varıdın (4.30), çavuşusa (4.67), oyumuş (7.8) ğaldırıldık (9.8), varısa (12.3), ğardaşdım (13.2), vardımıdı (13.16), yassaasa <yasak ise (23.139)

²⁶bkz. ERGİN, a.g.e., s. 70.

3. *ki* bağlacı ile aitlik eki ve isimlerden sıfat yapan *+ki* de kalınlık-incelik uyumuna uymuştur: ğalmadı kı (5.1), yakut ku <Far. yāhud (9. 62), bunuñku (9.99), burdakı (16.82), oranıñkı (23.195)

4. *ile* bağlacı ve ilaveli şekilleri kalınlık-incelik uyumuna tâbi olmuştur: parasıylan (1.40), üfürmēnen (1.43), zabānan (4.53), hanımınan (5.7), unnan (8.25), davarınan daşınan (9.18), biberiynen (26.185)

5. Pek az görülmekle birlikte şimdiki zaman ekinin incelmeye uğrayarak kalınlık-incelik uyumuna tâbi olduğu görülür: éyiremēyün (11.41), yiyüdük (13.4), biliyün (16.11), biliyiñ mi (17.2)

6. EAT’nde *kanı* ve *kankı* /*kanğı* şekillerinde bulunan kelimeler, genelde kurala uymuştur: hanı (4.8), hanğımızıñ (23.103)²⁷

Alıntı Kelimelerde Uyum

a) Kalınlaşma Yönüyle Uyum

Alıntı kelimeler, Türkçe’nin uyum kuralları çeçevesinde bazı değişikliklere uğramıştır.

aa) Gerileyici Benzeşme Yoluyla

İki örnekte görülür: şimal <Ar. şimāl (4.11), zaval <Ar. zevāl (4.13)

bb) İlerleyici Benzeşme Yoluyla

abdasdını <abdest+ (9.13), zalım <Ar. zālīm (9.22), fakırlık <Ar. fakir+ (9.24), sahabı <Ar. sāhib+ (9.42), bāzan <Ar. ba‘zen (15.28), maanacak <Far. bahāne (17.73), ğıymatı <Ar. kıymet+ (18.37), habar <Ar. haber (18.416), ataşlarız <ateş+ (26.165)

cc) İlerleyici- Gerileyici Benzeşme Yoluyla

fabrika <İt. fabbrica (16.2), akrāba <Ar. akribā’ (17.133), barabar <Far. berāber (18.219)

b) İncelme Yönüyle Uyum

dene <Far. dāne (2.6), çinkiler <İt. çinko (9.94), lire <lira (13.8), fiyat <Ar. fiāt (16.7), ezen okunur <Ar. ezān (16.65), ille <Ar. illā (17.179), ekseriye <Ar. ekseriyyā

(17.51), nesihetliymişsiñ <Ar. nasihat+ (18.383), mezeriñ <Ar. mezār+ (22.76), mehelle <Ar. mahalle (23.45)

c) Kalınlık-İncelik Uyumsuzluğu²⁸

Kalınlık-incecik uyumu yöremiz ağzında kuvvetli olmakla birlikte bazı durumlarda uyum bozukluğu görülür. Uyum bozulmasının başlıca nedeni ise, bazı ünsüzlerin yanlarındaki ünlüleri inceltme veya kalınlaştırma etkisine sahip olmalarıdır. Ünlü kalınlaşması ile uyum bozulmasının örnekleri fazla değildir:

memnekatta <Ar. memleket (1.16), acel <Ar. ecel (4.6), türkiyaniñ <türkiye+ (18.37), berákat <Ar. bereket (25.13)

Yöremiz ağzında inceltme etkisi yapan ünsüzler ve örnekleri şunlardır:

y ünsüzü: İnceltme etkisi en yaygın olan ünsüzdür: hastayí (1.22), şöráya (2.6), buráya (3.9), yapmáya (6.17), havtáya (6.66), buğdáy (8.1), okumáycaz (12.40), ağleyamáyun (14.35), topláyamadım (22.72), kakmáya (23.66)

c,ç ünsüzleri: nolcák (1.20), yaşayacañ (1.37), ağlacán (18.19), bohçá (26.47)

l ünsüzü : sílası <sıla (6.119), okuyalák (8.28)

ş ünsüzü : arkadáşıñ (6.53), haşeş (6.60), ışırkan (6.78)

+cılığ, +gil eklerinin şu kelimelerde uyuma aykırı eklendiği görülür: gavecılığ (16.81), anasıgilinen (26.92)

Bunlardan başka şu örneklerde de uyum bozulması görülmektedir: ta ole <o ile (18.34), sudán <sudan (18.37), ğarere <Ar. karār (18.37)

d) Uyum Değişmesi²⁹

Bazı ünsüzler (*c*, *ç*, *m*) uyum bozukluklarına sebep oldukları gibi, iki veya daha çok heceli Türkçe ve yabancı bir kelimenin ünlülerini tamamıyla kalınlaştırarak veya incelterek, o kelimenin uyumunu değiştirebilir. Yöremiz ağzında da bir kaç örneği vardır: ecik <azıcık (6.84), emme <Ar. ammā (11.11), çentesinde <çanta+ (23.134).

2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu³⁰

²⁷bkz. GÜLENSOY, a.g.e., s. 32.

²⁸krş. GÜLENSOY, a.g.e., s.33-34; KORKMAZ, a.g.e. NYA,s.48-52.

²⁹bkz. GÜLENSOY, a.g.e., s. 34.

³⁰krş. GÜLENSOY, a.g.e., s. 35; ERGİN, a.g.e., s. 72.

Düzlük-yuvarlaklık uyumuna göre, düz ünlülerden sonra ancak düz ünlüler, yuvarlak ünlülerden sonra ise ya dar-yuvarlak ya da düz-geniş ünlüler gelir. Bayat ağzında daha çok düzlük-yuvarlaklık uyumu hâkimdir. Bu nedenle konuyu hem uyum hem de uyumsuzluk yönüyle inceleyeceğiz:

1. Kalınlık-incelik uyumu bahsinde belirttiğimiz *iken* zarf-fiili ile bunun ekleşmiş şekli ve *i-* yardımcı cevher fiilinin görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman ve şart kipi çekimleri *imiş*, *idi*, *ise* gibi şekilleri düzlük-yuvarlaklık uyumuna tâbi olmuşlardır: *oyumuş* <o imiş (7.8), *ğavırdık* <kavurur idik (9.83), *buyudu* <bu idi (12.5), *ğopuyusa* <kopuyor ise (17.139), *ğoşulmuşukan* <koşulmuş iken (17.149), *öğünüdü* <öğün idi (18.352)

2. *ki* bağlacı ile aitlik eki *+ki* de yuvarlaklaşmaya uğrayıp uyum göstermiştir: *yakut ku* (9.48), *bunuñku* (12.5), *dèyu ku* (16.79)

3. *ile* edatı uyum değiştirerek, genişleyerek ve *n >l* değişikliği ile *ünen*, *unan* şekliyle de görülür: *kömürçülünen* (6.14), *südünen* (8.14), *unnan* (8.25), *bulğurunan* (9.34), *yoğurdunan* (17.60)

4. Şimdiki zaman ekinin yörede genellikle *-yu* şeklinde görülmesinden dolayı, özellikle yuvarlak ünlü içeren fiillerde düzlük-yuvarlaklık uyumunu gösterdiği görülür: *duruyu* (5.11), *götürülüyu* (8.29), *öpüyu* (16.44), *süpürümüyu* (16.67)

Bir örnekte ise şimdiki zaman ekinin düz dar şekli görülür: *biliyiñ mi* (17.2)

Yazı dilinde düzlük-yuvarlaklık uyumuna uymayan bazı kelimelerin yöremiz ağzında uyuma tâbi olduğu görülür: *tabır* <tabur (5.3), *ğavışdırmış* <kavuş- (6.10), *tavık* <tavuk (16.45), *başçavış* <başçavuş (16.35), *çamıra* <çamur+ (16.42), *savıştım* <savuş- (17.45), *avlıya* <avlu+ (18.214), *çabık* <çabuk (18.429), *yavıklı* <yavuklu (25.17)

Alıntı Kelimelerde Uyum

Alıntı pek çok kelimenin de yöremiz ağzında düzlük-yuvarlaklık uyumuna uyduğu görülmektedir: *cenıp* <Ar. cenüb (4.11), *doKTuruñ* <Fr. doktor+ (6.6), *ğarpız* <Far. harbüz “karpuz” (6.42), *barıt* <Ar. bārūt (6.112), *tecribesi* <tecrübe+ (6.113), *afiyán* <afyon (8.1), *kimyanını* <Ar. kemmün “kimyon” (9.29), *fāsille* <Yun. fasulye (9.38), *çinkiler* <İt. çinko (9.94), *fıkara* <Ar. fukarā (17.188)

Alıntı bazı kelimeler, yazı dilimizde düzlük-yuvarlaklık uyumuna aykırılışırken yöremiz ağızında uyuma bağlı olduğunu görüyoruz: horuz <Far. horūs “horoz” (4.1), tecribesi <Ar. tecrîbe “tecrûbe”, hamırı <Ar. hamir “hamur” (8.12), gavır <Ar. kâfir /EAT’nde gāvur (17.99)

Düzlük-Yuvarlaklık Uyumsuzluğu

Uyum hâkim olmakla birlikte, uyumsuzluğun da görüldüğü örnekler vardır. Yöremiz ağızında uyumsuzluğun sebepleri şunlardır:

1. y ünsüzünün geniş ünlüleri daraltma etkisiyle: orıya (1.24), olmıyan (9.30), şuraya (16.47), yolmaya (18.59), buyıracak (18.72).

2. Şimdiki zaman eki *-yu* şeklinde sıklıkla görülmesinden dolayı, düz ünlü ile başlayan fiil kök ve gövdelerinde, Türkiye Türkçesi’nde olduğu gibi uyuma aykırıdır: yatıyudu (4.53), satıyuduk (5.5), bişiyu (8.12), dēyudum (16.78), yımıyu <yumuyor (18.310), gidiyün (26.85)

3. Alıntı olan bir kelimedede ise sonradan uyuma aykırılık meydana gelmiştir: vüçōtumus (9.105)

C) ÜNLÜ-ÜNSÜZ UYUMU³¹

Ünlü-ünsüz uyumu ünlülerin tamamı ile ünsüzlerin bir kısmı arasındadır. Bu uyuma göre, ön damak ünsüzleri *g, k, ğ* ile ince ünlüler *e, i, ö, ü*; art damak ünsüzleri *ğ, k, l* ile kalın ünlüler *a, ı, o, u* bir arada bulunabilirler. Bayat yöresinde ünlü-ünsüz uyumu var olmakla birlikte uyuma aykırı bir kaç kelime görülür: sigortayı (9.21), fakir <Ar. fakir (23.39), ötek oğlana (23.90)

Bunun yanı sıra aslî şekilleri uyuma aykırı olan alıntı kelimelerin, yöremiz ağızında uyuma geçtiği görülmektedir: tēfik <Ar. tēvfik (4.52), fakırlık <fakir (9.24), göya <Far. gūyā (15.64)

Ç) ÜNLÜ DEĞİŞMELERİ³²

Bu konuda geniş bilgi için Ahmet Caferoğlu’nun makalesine bakılabilir.³³

³¹bkz. ERGİN, a.g.e., s. 74.

³²GÜLENSOY, a.g.e., s. 35-41; KORKMAZ, a.g.e. *NYA*, s. 56-65; KORKMAZ, a.g.e. *GBAA*, s.41-48;

³³Ahmet CAFEROĞLU, “Anadolu ve Rumeli Ağızlarında Ünlü Değişmeleri”, *TDAY* 1964, (1989), s. 1-33.

Metinlerimizde tesbit ettiğimiz ünlü değişimleri, aşağıda sırasıyla belirttiğimiz bölümlerde ele alınmıştır:

1. Kalın Ünlülerin İncelmesi

Yöremiz ağzında ünlü uyumu etkisiyle oluşan değişmeler dışında, bazı ünsüzlerin etkisiyle de ünlü değişimleri meydana gelmektedir.

a, ā >á değişmesi

Çok sık görülen bir değişmedir. Hem Türkçe hem de alıntı kelimelerde görülür: nōlcák (1.20), şōráya (2.6), yapmáya (6.17), arkadáşñ (6.53), havtáya (6.66), dáñ <EAT tañ /dañ (6.84), bedáva (6.101), tarláya (11.26), mináreyle (16.77), ğaynámayo (17.101), aĝlacán (18.29), kakmáya (23.66)

a, ā >e değişmesi

Örnekleri bol olan bir değişim türüdür. Daha çok yabancı kelimelerde görülür. Değişme sonunda bazen benzeşme bazen de uyum bozulması ortaya çıkar: dene <Far. dāne (2.6), teyyāreler <Ar. tayyāre (4.33), ille <Ar. illā (4.53), birez (5.2), haşeş (6.60), patetis (6.63), feydası (9.21), lire (13.8), hasenete <Ar. hasenāt (13.21), fiyet <Ar. fiāt (16.7), eccik “azıcık” (17.185), mezeriñ <Ar. mezār (22.76), mehelle (23.45)

ı >í değişmesi

Çok fazla örneği yoktur: hastayí (1.22), haní <EAT kanı (6.5), ışırkan <ışırken (6.78)

ı >i değişmesi

Örnekleri azdır: sılası <sıla (6.119), issiz <ıssız (15.15), sayı <Ar. sahih (18.455)

o >ö değişmesi

Sadece bir kelimedede görülür: şöFer <Fr. şoför (18.161)

2. İnce Ünlülerin Kalınlaşması

İnce ünlülerin kalınlaşmasında ünlü benzeşmeleri, ünlü uyumları, bazı ünsüzlerin kalınlaştırıcı etkisi yanında, belli bir kurala bağlanamayan sebepler de rol oynar.

e >a değişmesi

Kalınlık-incelik uyumu sebebiyle çok sık görülen bir değişmedir: rühan <Ar. rühen (1.57), acel <ecel (4.6), zaval <Ar. zevāl (4.13), maraşal <Fr. mareşal (4.39), koparetiften <Fr. kooperatif (6.20), dana <Far. dāne (6.29), hasda <Far. haste (7.4), habar <Ar. haber (18.416), ğıymatımı <Ar. kıymet (22.90), amalıkada <amerika (23.16), amāneti <Ar. emānet (23.126), şikaat <Ar. şikāyet (24.10)

e >á değişmesi

Seyrek görülür: vakıda dáğ äve <dek (18.61), cānāb allah (21.13), gālin dáñ alını <de (22.52), berákat <Ar. bereket (25.13)

i >í değişmesi

Bir kelimedede görülen bir değişmedir: yāní <Ar. yañni (1.1)

i >ı değişmesi

Kalınlık-incelik uyumu sebebiyle sık görülür: ırcat etti <Ar. icrāāt (4.24), tāyin <Ar. tañyin (4.63), fayız <Ar. fā'iz (6.23), fakıridik <Ar. fakir (9.6), zalım (9.22), fabrika <İt. fabrika (16.2), ikmāl <Ar. ikmāl (17.25), santım (18.46), tansiyonu (18.337)

i >a, á değişmesi

h ünsüzünün düşmesiyle oluşur: äv saabınıñ (18.358), imtáana (22.113)

ö >o değişmesi

Bir kelimedede görülür: aperlō <Fr. hoparlör (16.77)

ü >u değişmesi

Bir kelimedede görülür: mucādelesi <Ar. mucādele (18.201)

3. Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması

Yöremiz ağzında bu ses olayının örnekleri az görülür:

a >â değişmesi

ordâ (18.8), ğoltuğâ (23.70)

a >o değişmesi

radyosyon <Fr. radyasyon (1.12), apōlōlar <Fr. hoparlör (23.109)

a >u değişmesi

şöyl olucak (16.56), dou <Ar. du□ā (23.188)

e >ö değişmesi

ötö gün <öte (6.72)

e >ü değişmesi

köhtü <köfte (8.9)

i, i >ü değişmesi

türküye <türkiye (6.3), büber (9.71), büsürü <bir sürü (15.32), münürüñ <Ar. münir (23.103)

4. Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi

u >ı değişmesi dışında bu ses olayının örnekleri pek fazla değildir.

o >a, á değişmesi

afıyán <afyon (8.1), kimyanını <Ar. kemmün “kimyon” (9.29), aperlō <Fr. hoparlör (16.77), afyan (18.59), ğolanyaa <İt. kolonya (18.331)

o >ı değişmesi

sırfalar <sofra (8.10), sıfralık (17.165)

o >i değişmesi

çinkiler <İt. çinko (9.94)

ö >e değişmesi

şöFer <Fr. şoför (18.161)

u >ı değişmesi

Yuvarlak ünlülerin düzleşmesi olayına en bol örneği u >ı değişmesi verir. u >ı değişmesi özellikle dudak ünsüzleri yanında meydana gelir: cenıp <Ar. cenüb (4.11), tabır (5.3), ğavışdırmış <kavuş- (6.10), ğarpız (6.42), hamırı (8.12), yımırta (8.31), fikiraya (9.92), gavırdan (9.120), tavık (15.45), tarsısta (16.6), bılaşık (16.86), ğavın (17.166), bı yıl (18.4), bırçak <burçak (18.62), bavıllar (23.75)

u >i değişmesi

fāsille <Yun. fasulye (9.38)

ü >i değişmesi

miyendis <Ar. mühendis (11.1)

5. Geniş Ünlülerin Daralması

a >a değişmesi

Daha çok vurgusuz orta hece ünlüsü durumunda bu değişme görülür. Örnekleri çoktur: oraya (1.35), araya (6.12), vuracak (6.13), raatsız (7.7), safra (7.7), yapmayan (9.37), alacak (9.42), bayramnaşmaya (11.37), akrabaña (15.24), baklava (15.37), çıkacañız (16.4), şuraya (16.47), konyaya (16.58), yolmaya (18.59), yaymaya (18.368), haşğasını “haşhaş” (26.167)

a >ı değişmesi

Daha çok daraltan ünsüzler yanında görülen bir değişmedir: yağmıyu (1.4), orıya (1.24), ğaşmıya <kaçmaya (6.77), ğaynıtanıñ (9.5), ğaynıyasıya (9.26), salçısını (9.29), burıya (16.2), ğatıraktan <Fr. katarakt (18.28), aşşığı <aşağı (18.442)

a >i değişmesi

Yalnız bir örnekte görülür: inşiatlarında <Ar. inşā'āt (18.17)

e >è değişmesi

Çok sık görülen bir değişmedir: girècek (6.8), cèvap (7.15), èkdik (9.8), şèkerleriz (15.43), işte (16.27), diyè (18.376), göstetècen (23.78), göndèrilir (26.53)

e >i değişmesi

tomatiz (6.42), patetis (6.63), şiy (6.71), çencirede <tencere (8.10), tenige <teneke (11.50), işti <işte (16.2), döşiyen (18.44)

o >ı değişmesi

Bir örnekte görülür: sıfranıñ <sofra (26.168)

o >o değişmesi

Sık görülen bir değişmedir: milyon (1.25), yok (1.45), ocakda (6.38), tırabzonda (11.3), onnar (11.7), ordan (12.19), dosta (15.55), telefon (16.18), beton (16.46), yoldur (18.33), yolladım (22.38), ğaryolası (26.8)

o >u değişmesi

Sık görülen bir değişmedir: yağmıyu (1.4), toKTuruñ (3.2), dulabına (6.57), ğavanuzlara (9.56), ğuca <koca (9.100), foturaflar (15.34), televun (17.204), sufrasını (18.38)

ö >ö değişmesi

Seyrek görülür: dört (18.32), gövèniñ <EAT güyegi /güyegü “güveyi” (26.63), dört köşe (26.181)

6. Dar Ünlülerin Genişlemesi

ı >a değişmesi

namazlaa <namazlağı (9.1), kağat (17.4), uçaan <uçanın (23.84), ağad <ağıt (26.144)

ı >a değişmesi

allaham (17.167)

i >a değişmesi

sahabı <sāhib (9.42), vallaha <Ar. vallāhi (17.173)

i >e değişmesi

hekmet (4.30), heş <hiç (5.6), ehtiyāciñ (15.71), sevta <siftah (18.96), eycābında <Ar. icāb (18.343), leradan <lira (19.17)

i >è değişmesi

hèç (4.60), èhtiyar (9.135), èşimiz (12.3), èndiriyular (12.18), èhtiyac (17.206), èletān (26.107), èşte (26.143)

u >o, o değişmesi

osanmış (6.75), isdambola (6.99), yonanlılar (6.106), vücōtumus (9.105), şōrda (9.136), şonnara (13.10), ğoya <Far. gūyā (15.64), yokarı (17.45), mesod <Ar. mesōūd (21.2)

ū >ó değişmesi

vücōtumuza <Ar. vücūd (6.41)

u >ö değişmesi

böyün <bu gün (18.11)

ü > ö, ö değişmesi

böyüttük (8.2), kötâyada (15.97), büyüğ oğlan (18.14), gövëniñ <EAT güyegi /güyegü “güveyi” (26.63)

Bütün bu değişmelerden farklı olan e >ä değişmesi yöremiz ağzında sık görülür: paki (1.29), ävet (1.48), äve (2.6), gälme (3.8), sän (6.7), älli (6.18), sevän <sevem (8.4), dibägede (9.66), ätek (9.112), beläk <belek (15.21), bälli (16.42), diläk (16.51), yeläk (20.4)

D) ÜNLÜ DÜŞMESİ

Metinlerimizden tesbit ettiğimiz kadarıyla vurgusuz orta hece ünlüsünün çoğu zaman kıaldığı, bazen de düştüğü görölmektedir. Ayrıca ünlü ile biten bir kelime ünlü ile başlayan diğer bir kelimeyle bağlantılı ise, ilk kelimenin son hecesindeki ünlü düşer.

-a- düşmesi

burda <burada <bu arada (1.8), nölçäk <ne olacak (1.20), ğalmaycäk (1.33), şurda (4.1), müsäde <Ar. müsāade (6.28), ğayınnanıñ <<kayın ana (9.5), haym ağacı <hayma (9.11), başğ işe <başka işe (23.193)

-e- düşmesi

nerd eyileşcek “nerede iyileşecek” (1.58), hasTānede <Far. hastehāne (6.6), öyl olur <öyle olur (8.19), mayan ettirmiş <Ar. mu‘āyene (18.19), ekilcek (26.22), inc ince <ince ince (26.175)

-ı- düşmesi

alt ay <altı ay (2.7), ağzıma (6.36), ıscak <ısıcak (6.88), bayrağımız (6.116), ğaynıtanıñ (9.5), arzañ <Ar. ‘ārıza (18.36)

-i- düşmesi

hakkaten <Ar. hakikaten (1.15), yirm üş (1.41), mill eyitim <milli (3.10), dağğa <dakika (6.95), öte beri m marıdı (18.63), ciz <cizi (21.6), ötek oğlana <öteki (23.90), ey öyleyse (23.97), beñzimi (26.26), tabi <Ar. tabi‘i (26.88), ik oğlanısa <iki (26.149)

-u- düşmesi

buyruñ (6.14), yav <EAT yāhu (6.35), ğoyvirdi (6.63), boynu (22.51), omzuma (23.2)

-ü- düşmesi

ğöğnüñ <ğöñül (18.402), böğrü <böğür (23.64), küc ağacı <kücü (26.154)

E) ÜNLÜ TÜREMESİ

Bazı kelimelerin ön, iç veya son seslerinde ünlü türemesi görülür. “özüledim” (8.9) kelimesi haricinde hep alıntı kelimelerde görülen ünlü türemesinin yöremizdeki başlıca şekilleri şunlardır:

1. Ön Seste Ünlü Türemesi

Türkçe’de belirli bazı ünsüzler kelime başında bulunmazlar. Bu tür ünsüzlerle başlayan pek çok alıntı kelime dilimizde mevcuttur. Bu kelimelerin genellikle *r*, *l* ve *ş* ile başlayanlarında ön seste ünlü türemesi meydana gelmiştir.

ê- türemesi

êşey <şey (13.9)

ı- türemesi

iraat <Ar. rāhat (6.100), ırzasıynan <Ar. rızā’ (9.42), ıramazan <Ar. ramazān (11.34)

i- türemesi

işeyde <şey (7.14), ilâzım (15.79), irezillik (9.131)

ü- türemesi

ürüsdem (18.356)

2. İç Seste Ünlü Türemesi

Daha çok iç seste yan yana bulunan iki ünsüz arasında görülür.

-a- türemesi

palaka <İt. plaka (18.492)

-ı- türemesi

şahısa (5.11), afiyonda “Afyon” (6.27), sıtarlin <İ. sterlin (6.65), afiyân “haşhaş” (8.1), ğireb <Fr. krep (9.119), kotıra <kotra (15.65), ğadîrō <kadro (16.63), etîraflarını <Ar. etrāf (17.58)

-i- türemesi

metire (2.2), pılaa <Fr. plak (4.2), tiren (4.33), filimi (7.13), petirola (18.437), ğabiriñ <kabr (22.73)

-u- türemesi

koturası <kotra (18.8)

-ü- türemesi

özüledim (8.5), şükür <şükr (18.183), ücretini <ücret (18.184), güdüredden
<Ar. kudret (22.67)

3. Son Seste Ünlü Türemesi

-(i)ken zarf-fiil ekinin genişlemiş şekillerini son seste ünlü türemesine örnek gösterebiliriz:

-a türemesi

yapılırkana (22.81), durukana (23.66), olurkana (26.151), dokurkana (26.158)

-e türemesi

ederkene (23.23)

Bazı Türkçe kelimelerin, yöremiz ağzında eski şekillerine yakın olarak kullanıldığı görülür: yalnız <EAT yalınuz EUTS (2.3), sekizen < sekiz on (18.405)

F) ULANMA VE ÜNLÜ KAYNAŞMASI

Her ikisi de daima birlikte kullanılan ve genellikle biri ünlü ile bitip, diğeri ünlü ile başlayan kelimelerin birleşmesidir: burda <<bu arada (1.8), nōlcák <ne olacak (1.20), oraya <<o araya (1.35), nēdiyusuñuz <ne et- (3.11), nēdiceñ (9.22), şōrda (9.136), gāvaltım <kahve altı (17.64), ortokula (18.4), nēynēceñ <ne eyle- (18.292), babanne <baba anne (18.310), havālañına <havā alanı (23.62)

II. ÜNSÜZLER

Bayat ağzında yazı dilimizdeki ünsüzlerden farklı olarak şu ünsüzler kullanılmaktadır: b, b,F, f, ğ, g, ğ, h, k, k, K, K, Í, l, ñ, ñ, n, P, r, s, T, v, y, z.

A) BAYAT YÖRESİNE MAHSUS ÜNSÜZLER

b ünsüzü

b-v arası bir ünsüzdür. Sadece iki örnekte görülür: babam (17.28), bunu (17.68)

F ünsüzü

f-v arası bir ünsüzdür. Bir iki örnekte görülür: Falan (17.91), şöFer (18.161)

ğ ünsüzü

Ötümlü ve süreksiz bir art damak ünsüzüdür: goğuşda (4.53), ğarı (6.6), ğapTan (6.36), ğadın ğızım (8.4), ğundaa <kundak (8.27), ğärini <kahr (9.108), ğuşşak (9.117), ğurşunnan (14.5), ğirğirlîni (16.72), ğadar (17.57), ğara ğağnılar (19.5), ğarnımızı (21.18)

g ünsüzü

Ön damak *g*'si olan bu ses, sadece kalın ünlülerle hece kurduğunda, alıntı kelimelerde görülür. Yazı dilimizde bulunmayan bu ünsüz, hece kurduğu ünlü üzerine konulan düzeltme işareti ile belirtilir: sigortayı (9.21), gavır (17.99), dügganda (18.114)

k ünsüzü³⁴

Ötümsüz ve süreksiz bir art damak ünsüzüdür: aňkarada (1.6), ğomadık (7.4), tavıklar (9.106), ğuşşak (9.117), akarkan (10.9), dakmaya (15.20), yuka (15.41), kablō (16.21), taksidini (16.22), sıfıralık (17.165), çıkıyu (17.172), koturası (18.8), çabık (22.62)

k ünsüzü³⁵

Ön damak *k*'si olan bu ses, yalnızca kalın ünlülerle hece kurduğunda ve genellikle alıntı kelimelerde görülür. Yazı dilimizde bulunmayan bu ünsüz, hece kurduğu ünlü üzerine konulan düzeltme işareti ile belirlenir: memnekatta (1.6), mahkum (16.23), hikayesini (16.27), kağat (17.4), ilkokul (18.5), ik ay (18.351), karlıyız (18.353)

K ünsüzü

k-ğ arası bir ünsüzdür. Yarı ötümlü bir sestir: oğurKan (1.30), baKTım (3.10), doKTuruñ (6.6), baKdıryu mu (9.20)

K ünsüzü

³⁴krş. KORKMAZ, a.g.e. *NYA*, s. 71; KORKMAZ, a.g.e. *GBAA*, s. 58.

³⁵krş. Emin KALAY, *Edirne İli Ağızları* (Ankara 1998), s. 39.

k-g arası bir ünsüzdür. Yarı ötümlü bir sestir: deliK deliK (22.20)

Í ünsüzü³⁶

Ön damak *l*'si olan bu ses, yalnızca kalın ünlülerle hece kurduğunda alıntı kelimelerde görülür. Yazı dilimizde bulunmayan bu ünsüz, hece kurduğu ünlü üzerine konulan düzeltme işareti ile belirlenir: alákası (1.58), pílaa (4.2), bílāder (5.2), fílan (5.6), naylón (6.8), ílaş <Ar. 'ilāc (6.46), kílo (6.62), kemal (6.107)

ñ ünsüzü³⁷

Yumuşak damak ünsüzü olan bu ses, ötümlü ve genzel bir ünsüzdür: hasdalíñı (1.29), toKTuruñ (3.2), dáñ <EAT dañ / tañ (6.84), yuñuruñ (12.33), galbíñinen (16.52), uçaañ (23.84), ośuñ (25.1)

P ünsüzü

p-b arası bir ünsüzdür. Yarı ötümlü bir sestir: otoPüsüñ (18.152)

T ünsüzü

t-d arası ünsüzdür. Yarı ötümlü bir sestir: baKTım (3.10), doKTuruñ (6.6), çıkTı (6.64), yapTım (11.22), Tutarsa (16.52), ğarışTılar (16.61), Tur (17.71), üş Taná <Far. dāne (17.143)

b, f, ğ, h, l, n, ñ, r, s, v, y, z ünsüzleri

İç ve son seste görülen bu ünsüzler düşmeye yaklaşmış olarak belli belirsiz söylenirler: tābi (9.37); çift (12.2); dilāġıñ (16.51), aşşāġı (17.44), aġzını (17.71), köpeġe (17.153), ġocalıġında (23.12), aġlaşdıġ (23.158), ip aġacıları (26.135); eh işde (8.6), ehtiyar (9.135), mühendis (10.7), baharın (11.21), daha (23.13); deyil (6.34), olsuñ (17.59); inşallah (6.8), efendim (6.29), ineynen (6.31), zabānan (6.46), akşamdan (6.58), onnan (9.79), insannar (16.30), sennen (17.73), oġlannan (18.456), insana (17.174), tansiyondan (18.27); seniñki (18.111); sonra (17.31), ġarşıdan (17.35), daġdırlar (17.86), ġalmışler (18.421), darılırsa (26.4); rızası (1.50); böyle iş (8.6),

³⁶krş. KALAY, a.g.e., s. 40.

³⁷krş. GÜLENSOY, a.g.e., s. 49; KORKMAZ, a.g.e. GBAA, s. 57; KORKMAZ, a.g.e. NYA, s. 70.

sanıraldaydım (10.4), büyük (16.20), şöyle (16.48), dileyceñ (16.52); yav (6.35), esvab <Ar. esvāb (12.15), ävmiz <evimiz (23.39); yüz (6.23)

Şimdi yöremiz ağzında kullanılan ünsüzleri bir tablo halinde gösterelim:

SÜREKSİZ			SÜREKLİ					
	Ötümlü	Ötümsüz	Ötümlü	Ötümsüz	Nazal	Yanaklı	Titrek	Yarı ünlü
Dudak	b, b, b	p, P			m			
Diş-dudak			v, v	f, F, f				
Diş	d	t, T	z, z	s, s	n, n			
Diş-damak	c	ç	j	ş				
Ön damak	g, g, ğ, ğ	k, k, K		h, h		í	r, r	y, y
Art damak	g	k, K			ñ, ñ	l, l		

B) ÜNSÜZ UYUMU³⁸

Türkçe kelimelerde yan yana gelen ünsüzlerin ötümlülük-ötümsüzlük bakımından birbirlerine uymasındır. Bu uyuma göre, Türkçe kelimelerde ötümlü ve ötümsüz olarak birbirlerinin karşılığı olan ünsüzlerden ancak aynı cinsten olanlar yan yana bulunabilirler.

Alıntı kelimelerde uyum aranmaz. Bununla birlikte kelime sonlarına Türkçe ek aldıklarında uyuma tâbi olurlar.

Yöremiz ağzında ünsüz uyumu hâkim olmakla birlikte EAT'nde olduğu gibi ünsüz uyumsuzluğunun örnekleri de çoktur: kesdik miydi (2.2), böğrekden (3.1), aşdılar (3.12), olalakdan (4.64), yaptım (5.1), ğırkda (6.17), êtdik (6.21), çıkdık (9.6), ğaynadırdık (9.25), öylelikce (11.41), çalışdı (18.34), ğonuşğandır (18.356), gitdim (18.357), isdeyene (23.119), ğarışıkcana (26.100)

Bazı kelimelerde son seste meydana gelen ötümlüleşmenin, ünsüz uyumunu beraberinde getirmesi dikkat çekicidir: fırdı (4.52), yaddığı (6.103), giddim (11.25),

duddu (16.53), heş te (17.101), hallèddim (18.429), dağdım (21.4), öyleliğce <öylelikçe (23.79)

C) ÜNSÜZ DEĞİŞMELERİ³⁹

1. Ötümlüleşme

Ötümsüz ünsüzlerin yerini ötümlü karşılıklarına bırakması olayıdır. Yöremiz ağzında ötümlüleşmenin görüldüğü değişmeleri şöyle sıralayabiliriz:

ç >c değişmesi

annacına <alnaç (2.6), ilaçımı (6.34), cemberi (6.104), aşçıları (9.36), pirincinen (11.29), öylelikce (11.41), cabaladı (16.63), hoşcağal (18.69), hic egmemişiyiñ (18.337), kakınc olmasiñ (18.453), ğaucuğ (21.12)

f >F değişmesi

Falan (17.91), seFer (17.204), şöFer (18.161)

f >v değişmesi

bir avta <Far. hefte (6.54), havtaya (6.66), mutvāmız <Ar. matbah “mutfak” (9.93), asvatiñ <Fr. asphalt (17.190), televun <telefon (17.204), sevtā <siftah (18.96), esnavıdı <Ar. esnāf (18.131), çiftv <EAT çift (19.14), vistan <fistan (23.31), çiftlikler <çiftlik (23.174)

h >ğ değişmesi

noğut <Far. nohūd (19.3), sağan <Ar. sahn “yemek kabı”

h >v değişmesi

veyavut <Far. yāhūd (1.61), yav <EAT yāhu (6.35)

h >y değişmesi

³⁸krş. ERGİN, a.g.e., s. 75-77.

³⁹bkz. ERGİN, a.g.e., 83-94; GÜLENSOY, a.g.e., s. 52-64.

sāyibi <Ar. sāhib (5.14), vallayı <Ar. vallaḥi (6.57), şāyin <Far. šāhin (6.105), miyendis <Ar. mühendis (11.1), çeyizimiz <Ar. cihāz EAT çehiz /cehiz (15.21), sayı mı <Ar. sahih (18.254), ğayfeye <Ar. kahve (18.419)

k >g değişmesi

esgisi (1.4), asgerleri (4.39), bizimgi esgi (9.93), tenige <teneke (11.50), dügganda (18.114), egmemişiyiñ “ekmemişsin” (18.337), böyleligce (26.133)

k >ğ değişmesi

Yöremiz ağzında en sık görülen değişmedir: ğardaşım (1.18), ğurtar (1.24), ğadir (3.2), dağmışlar (3.10), ğodular (4.2), ğuvvet (4.29), ğalmaz (4.38), ğomutanım (4.50), ğaşşık (6.1), aşğına (6.5), bayğuş (6.87), dağğa <dakika (6.95), ğadın ğızım (8.4), ğadróyu <İt. kadro (9.21), ğazanş (9.110), bağğal <Ar. bakkal (15.93), ğoñşu <koñşu /konşu (18.496), ğupğuru (22.110), başladığ (23.14), bağ (23.22)

k >K değişmesi

oğurKan (1.30), toKTuruñ(3.2), baKdıryu mu (9.20)

k >K değişmesi

Bir örnekte görülür: deliK deliK (22.20)

p >b değişmesi

arıyib <eriyip (1.33), çıblak (2.3), sibikeriñ <spiker (6.39), ğireb örtünüller <Fr. krep (9.119), bazar ğün (12.16), ğab aldım (13.8), hëbizini <hepsini (15.85), uğraşib (15.97), çorab ëdeller (17.52), şebidini <şepit (26.118)

s >z değişmesi

horuz <Far. horüs (4.1), zabānan <Ar. sabāh (4.53), zebzeye <sebze (6.39), tomatiz (6.42), zodă <İt. soda (9.31), hërkeziñ (9.139), zoñ <soñ (18.61), zobayı <Mac. soba (26.165), ziniyi <Far. sini (26.169)

t >d değişmesi

Çok sık görülen bir değişmedir: dağıdasıya (1.34), dokudduruyu (3.3), giddiler (3.9), fırdı <firt- “küsmek” (4.52), zabdêdı <Ar. zabt (4.55), kapdan (4.63), hasdalına <Far. haste (6.5), êdse (6.28), duttu (6.112), südünen (8.14), duzunü <tuz (9.26), davşan (9.28), yasdık (11.9), işde (15.10), dêze “teyze” (18.416), fisdan <Yun. fistan (20.4), gid oğlan (22.9), amaliyad êderkene (23.23)

t >T değişmesi

toKTuruñ (3.2), baKTım (3.10), hasTānede (6.6), ğarışTılar (16.61), Taná <Far. dāne (17.143), kakTım (23.67), TuTmacıñ (26.174)

2. Ötümsüzleşme

Ötümlü ünsüzlerin yerini ötümsüz karşılıklarına bırakması olayına ötümsüzleşme denir. Yöremiz ağzında ötümsüzleşmenin görüldüğü ünsüzler ve değişmeleri şöyledir:

b >p değişmesi

cenıp <Ar. cenūb (4.11), nāsip <Ar. nasib (17.17)

b >P değişmesi

otoPüsüñ (18.152)

c >ç değişmesi

ininçek <inince (23.143)

d >t değişmesi

toKTuruñ (3.2), tāne <dāne (4.57), mevlit <Ar. mevlid (4.64), tül perte (9.61), vüçötum <Ar. vücūd (14.35), tikennere <diken (17.192), yāhut <Far. yāhud (26.95)

f >F değişmesi

Falan (18.354)

g >k değişmesi

kölgelerin (9.107), süpürke (16.68). Bu örnekleri eski şekillerin bir devamı olarak da kabul etmek mümkündür.

v >F değişmesi

öFkelenmiş <EAT övke /öyke TT öfke (18.24)

v >f değişmesi

ğayfeye <Ar. kahve (18.419)

z >s değişmesi

yalnıs (1.50), teskereyi <Ar. tezkire (6.100), saten <Ar. zâten (7.17), tınastepede (9.19), ğıs isdemeyen (9.40), ğöyus <koyarız (13.11), sannetti <Ar. zann (23.125)

3. Süreklileşme

Süreksiz ünsüzlerin yerini sürekli ünsüzlere bırakması olayıdır. Yöremiz ağzında süreksizleşmenin görüldüğü ünsüz değişmelerini şöyle sıralayabiliriz:

b >b değişmesi

Sadece iki örnekte görülür: babam (17.28), bunu (17.68)

b >m değişmesi

maanacak <Far. bahâne (17.73), merdimandan <Far. nerd-bân (23.112)

b >v değişmesi

Sadece bir kelimedede görülür: esbab <Ar. esvâb (23.29)

c >ş değişmesi

ílaş <Ar. □ilac (6.46), têtş <tec “kalın kenarlı tepsi” (9.72), saş <sac (9.77)

ç >ş değişmesi

Yöremiz ağzında çok sık görölen bir değişmedir: ağaşlar <ağaç (1.13), şamda <çam (3.7), aşdılar (3.12), genşleri (4.37), üş (4.57), heş <hiç (5.6), borşdan <borç (6.22), öndüş <ödüñç (6.64), aşlıktan <açlık (6.75), feş <felç (9.12), ğazanş <kazanç (9.110), güç <güç (13.14), piriş <pirinç (15.43), bi kaş <bir kaç (16.82), kireç <kireç (17.23), uşmadı mı <uç- (22.69), annaşta <alnaç+ (23.155)

ç >j değişmesi

Sadece bir kelimedede görölür: ğarnım aj <aç (6.88)

k >g >ğ > y değişmesi

ayşamdan (13.13), eysene <eksen (19.7), öysüz <öksüz (22.41), yanımıday isdambollu <yanımdaki (23.144)

g >ğ > y değişmesi

Çok sık görölen bir değişmedir: deyişdiri (1.11), mill eyitim (3.10), dèyilimiř (6.14), buydáy (8.1), ciyerim (8.1), èyer <Far. eger (11.4), èyiriz (11.40), böyün <bu gün (18.11), dèyer (22.46), meyerim <meğer (23.124)

k >ğ değişmesi

almağ için (1.35), aylığ asgeriyin (4.59), ufacığ ufacığ (6.54), ğāveciliğ (16.81), İağabı <lakabı (17.75), o ğadak (18.266), ğulağıñ (22.22), yasdığ atarız (26.98)

k-ğ-ğ >ñ / m değişmesi

yuñuruz <EAT yukur-/yuğur- (9.47), yumurmaya (13.9), yoñusa<yoksa (18.340)

k >ğ değişmesi

gitmeğ istemedim (4.56), deyneğ atarlar (5.16), mārcimeğ atarız (8.12), böyüğ oğlan (18.14), öğsürdüm (18.425), kişiliğse (26.137)

k >h değişmesi

hanı <EAT kanı (4.8), vahtı mī <vakt (14.21), hanğımızıñ <kanğı (23.103)

4. Süreksizleşme

Sürekli ünsüzlerin yerini süreksiz ünsüzlere bırakması olayıdır. Çok az görülen bu olayla ilgili değişmeler şöyledir:

h >ğ değişmesi

haşgaş <Ar. haşhāş (18.103)

h >k değişmesi

yakut ku <Far. yāhud (9.62)

j >c değişmesi

candarmaydım <İt. jandarma (16.17)

n >d değişmesi

ceemdeme <Ar. cehennem (18.509)

s >c değişmesi

hërkeç <Far. herkes (9.97)

s >ç değişmesi

hërkeç <herkes (17.79)

ş >c değişmesi

günece <güneş (9.57), kirici <kiriş (22.36)

5. Akıcı Ünsüzler Arası Değişmeler

Yöremiz ağzında akıcı ünsüzler arasında değişmelerin görüldüğü örnekler vardır. Başlıca çeşitleri şunlardır:

f >h değişmesi

köhtü <köfte (8.9), köhte (9.31), hodġġraf <fotoġraf (12.26)

g > ġ >v deġiřmesi

sovanı (6.60), dövüş <EAT döġüř (18.74)

l >ġ deġiřmesi

silası <sıla (6.119)

l >n deġiřmesi

řöy necene <şöyle (18.126), neyneceñ (18.292), göġnüñ <EAT göñül (18.402)

m >n deġiřmesi

Çok sık görülen bir deġiřmedir: cāhilin <cāhilim (4.48), bilmen (4.57), yapmāyun (5.6), yatān <yatam (6.85), sevān (8.4), varın <varım (8.7), bilmen (9.4), bakān (17.90), acırın <EAT acırın / TT acırım (17.174), çıkarān (23.124)

m >l deġiřmesi

ġokulu <lokum (18.87)

n >ñ deġiřmesi

Sık görülen bir deġiřmedir: añkarada (1.6), düñyā (4.5), zoñġuldak (4.52), iñgilizden (4.60), ñe (14.13), bañgada (18.30), zeñġinniġi (18.35), doñu muyu (18.385), deñk <EAT denk (18.402), siñirlidir (18.415), havālañına (23.62)

n >m deġiřmesi

ceemdeme (18.509), merdimandan <Far. nerd-bān (23.112)

ñ >n deġiřmesi

yalnıs <yalñız (1.50)

ñ >ġ deġiřmesi

göğnüñ < göñül (18.402)

r > y değişmesi

bāyı < Far. bāri (18.194)

r > l, r > l̄ değişmesi

Özellikle –ArAK zarf-fiil ekindeki değişiklik olarak örnekleri çoktur: bilāderim (1.22), olalakdan (4.63), okuyalák (8.28), yakalak (17.59), modelin < modern (18.233), dèyelektan (19.8), bāli (22.5), amalíkada (23.16), geçelek (26.57)

s > ş değişmesi

hërkeş (11.37)

v-y > ğ değişmesi

düğenne < düven (18.64), öğkelicene < EAT övke/ öyke (18.437)

v > y değişmesi

döyer biçer (18.63), ğaynózlara (26.115)

y > v değişmesi

gövēniñ < EAT güyegi / güyegü “güveyi” (26.63)

6. Ötümsüz Ünsüzler Arası Değişmeler

Ötümsüz ünsüzler arası değişmeleri şöyle sıralayabiliriz:

ğ > g değişmesi

sigortayı (9.21)

k > k̄ değişmesi

tēfik < Ar. tevfik (4.52)

k >k değişmesi

ikmāl ètmēyu <Ar. ikmāl “eksiği doldurma” (17.25), makīne <İt. makine (18.63), soñnakī (18.370), ötek oğlana (23.90)

t >ç değişmesi

Yöremizde sadece “tencere” kelimesinde görülür: çencirede (8.17)

Ç) ÜNSÜZ BENZEŞMELERİ⁴⁰

Bir ünsüzün yakın veya uzaktaki bir başka ünsüze etki ederek onu kendine benzeştirmesi olayıdır. Ünsüz benzeşmelerini, benzeşmenin yönüne göre ilerleyici ve gerileyici benzeşmeler olmak üzere iki başlık altında inceleyeceğiz:

1. İlerleyici Benzeşmeler

Bir ünsüzün kendinden sonra gelen ünsüze etki ederek onu kendine benzeştirmesidir:

bv >bb benzeşmesi

nāsib bērdi mi (21.13)

çy >cc /çc benzeşmesi

biñ üç cüz (6.75), üç cüz (16.27)

ly >ll benzeşmesi

fāsille <fasulye (9.38)

mb >mm benzeşmesi

kümmet <Far. kümbed (17.82)

md >mn benzeşmesi

bilēnnen <bileğimden (16.50), ayşamnan <akşamdan (18.116)

⁴⁰krş. GÜLENSOY, a.g.e., s. 60; KORKMAZ, a.g.e. *GBAA*, s.72-76; KORKMAZ, a.g.e. *NYA*, s. 92-96.

ml >mn benzeşmesi

Özellikle, *m* ile biten kelimeler *l* ile başlayan bir ek aldıklarında görülen bu benzeşmenin, örnekleri çoktur: sistemnerini (1.11), memnekatta (1.16), adamnar (6.10), şamnariñ altında (9.107), bayramnarda (11.34), isimneri (15.79), devamnı (18.219), damna damnadacāz (18.349), hısımnarı (26.106)

mv >mm benzeşmesi

Yöremiz ağzında çok sık görülen bu benzeşme, *m* ile biten kelimelerden sonra, *v* ile başlayan bir kelime geldiğinde görülmektedir: adam marıdı (6.77), bilmem mallā (7.6), işim mar (17.66), dèdim mallā (17.71), ciyerim merān (17.194), ğızım marıdı (18.1), benim mèrdiğim (18.286), ğuzum māy (22.108), dolandım mardım (23.137)

nd >nn benzeşmesi

afıyonnan (6.105), onnan sōna (21.10)

nl >nn benzeşmesi

Örnekleri bol olan bu değişme, *n* ile biten kelimelere *l* ile başlayan bir ek getirildiğinde görülür: bunnar (1.14), ğadınnar (2.7), mebūsannar <Ar. meb'ūsān (4.15), çalışannar (4.38), günnük (6.31), ünnedim (6.86), geçenner (7.16), nişannadık (12.12), dinnedik (16.7), yannı (18.60), ıramazannıkda (22.111), cannı (23.58)

ny >ñn benzeşmesi

düñnáníñ <Ar. dünyā (18.36), düñneya (25.12)

ñl >ñn benzeşmesi

diñne (1.36), düşünsüñner (6.9), biñ nira (6.62), añaşyular (9.46), çıksıñnar (18.430), añnadırın (25.4)

ñl >nn benzeşmesi

annayıbilirseñiz (6.73), annattım yā (16.10)

ñr >ñn benzeşmesi

soñna <soñra (4.55), soñnacāz (18.44)

2. Gerileyici Benzeşmeler

Bir ünsüzün kendinden önce gelen ünsüze etki ederek onu kendine benzeştirmesidir:

dc >cc benzeşmesi

nèceñ <ne edeceksin (15.97)

ht (>hd) >dd benzeşmesi

anaddarları (9.141)

ğn >nn benzeşmesi

innei (18.227)

kg >gg benzeşmesi

deg gälirse <denk gel- (11.30)

kt (>kd) >dd benzeşmesi

aleddirikleri (23.174)

ln >nn benzeşmesi

annacına <alnaç+ (2.6)

ls >ss benzeşmesi

rāz ossuñ “rāzı olsun” (1.38), assa dā (9.1), assiñ (11.7), gessiñ assiñ (18.32)

nb >mb benzeşmesi

om beş (22.113), isdambola (6.99), cember <EAT çenber (12.29)

ñb >mb, nb >mb benzeşmesi

bimbaşı <biñbaşı (16.20)

pb >bb benzeşmesi

ğab bunnar <kap bunlar (15.78)

rs >ss benzeşmesi

belämiz olussa (15.21), bis sürü (16.45), nè olussa (17.166)

rl >ll benzeşmesi

ğireb örtünüller (9.119), dèyillar <diyorlar (9.120), gälillerdi (11.23), yüñ alıllar (11.40), çorab édeller <ederler (17.52), ğınallar <kınarlar (17.168), gidiyúllar (23.193)

şs >ss benzeşmesi

sararmıssiñ solmussuñ “sararmışsın solmuşsun” (22.13)

ts >ss benzeşmesi

yassıyı ğıların (13.13), yassıñ <yatsın (18.71), nè èssiñ “ne etsin” (18.184)

yl >ll benzeşmesi

şèllerini <şeylerini (15.41)

zc >cc benzeşmesi

accīnı <azıcık (9.63), eccik (17.185)

zs >ss benzeşmesi

temis saca <temiz sac (8.15), vüçötumus sağlamıkan (9.105), satamassıñız (13.25), kıssız <kızsız (15.18), bis saña vèris sen de (15.23), alamassañız (16.6), heç olmassa <hiç olmazsa (17.74), yağmassa (17.76), ğıs seniñ (17.96), damnadmassañ (18.341), bilmessiñiz (23.33)

D) AYKIRILAŞMA

Çıkış noktaları birbirinin aynı ya da yakın olan ünsüzlerden birinin, benzeşmenin aksine çıkış noktasının farklılaşmasıdır. Yöremiz ağzında çok az örneği vardır:

-r-r->-r-l- aykırılışması

olalakdan “olaraktan” (4.63), érelek érmeyelek “ererek ermeyerek” (15.94)

E) ÜNSÜZ TÜREMESİ⁴¹

Kelimede çoğu kez hiç bir organik görevi olmayan bir veya birden fazla ünsüzün türemesi olayıdır. Yöremiz ağzında görülen ünsüz türemeleri şunlardır:

h türemesi

sahat <Ar. saḫat (15.89), heyvah <Far. eyvāh (18.127), hindi <EAT indi “şimdi” (18.132)

k türemesi

şindik (6.29), déyincek (23.140), ininçek (23.143)

m türemesi

ğâyım <ğayr (23.101)

n türemesi

eñdiñ miydin “indin miydi” (2.5), varıdın “var idi” (4.30), yolarlardın “yolarlardı” (23.9), yoğudun “yoktu” (23.27), örenidin “ören idi” (23.40), giderdin “giderdi” (23.45), yatardın “yatardı” (23.45)

ñ türemesi

Ağıtlarda görülen bu türeme, bazen kelime başında bazen de kelime sonunda karşımıza çıkar: ñeskişeir <eskişehir (14.3), ñarşınmalı <arşınmalalı (14.4), ñincitmeñ <incit- (14.9), ñanam <anam (14.10), ñağların <ağla- (14.11), gälin dáñ alını <gelin de alını (22.52), duvarañ asmış <duvara (22.52), gidinceñ <gidince (22.89)

⁴¹krş. KORKMAZ, a.g.e. GBAA, s.82; KORKMAZ, a.g.e. NYA, s. 100-102.

Şu örnekler de dikkat çekicidir: gidelimiñ <gidelim (23.107), hadiñ <TT hadi /haydi (26.66)

r türemesi

“kutlu” kelimesinde sürekli görülür: ğurtlu ossuñ (15.9), havrıza <Ar. havz (18.487)

v türemesi

duvā <du□ā’ (16.47)

y türemesi

Daha önce örneklerini verdiğimiz *h*, *v* türemesinde olduğu gibi *y* türemesi de, alıntı kelimerdeki ayın ve hemzenin düşmesi ile görülür: fayız <Ar. fā’iz (6.23), hāyin <hā’in (6.106), nēy ğadak (9.57), fiyet <Ar. fiāt (16.7), acāyib <Ar. ‘acā’ib (16.30), eycābında <Ar. icab (18.343), mayışı <Ar. ma‘āş (22.114), cumāyi <Ar. cum‘a (23.89)

F) ÜNSÜZ DÜŞMESİ⁴²

Kelimedede çeşitli ses etkileri sebebiyle görülen ünsüz düşmeleridir. Yöremiz ağzında görülen ünsüz düşmeleri şöyledir:

c düşmesi

İç seste görülür: ezācılığı <Ar. eczā’+ (18.9)

f düşmesi

İç seste görülür: yuka <yufka (15.41), çiççilik <EAT çift+ (21.16)

ĝ >ğ düşmesi

İç seste görülür: oklaynan <EAT oklağı+ (9.27)

ğ düşmesi

⁴²krş. GÜLENSOY, a.g.e., s. 64-66; KORKMAZ, a.g.e. *GBAA*, s.77-81; KORKMAZ, a.g.e. *NYA*, s.106-110.

İç seste görülür, örnekleri boldur: dōru <doğru (1.17), ine <iğne (1.32), yeñilir <yeğnilir (1.56), emirdaında <emirdağı+ (3.3), dōrardık <doğra- (9.83), bākurumuz <bağkur+ (9.110), ölumunan <oğul+ (11.20), āzını <ağız+ (11.51), foturaflar <fotoğraf+ (15.34), öretmen <öğretmen (18.10), mevlid aa <ağa (18.132), kart <kağıt (18.146)

h düşmesi

Ön, iç ve son seste, alıntı kelimelerde *h* ünsüzünün düştüğü örnekler çoktur: memet <mehmet (1.6), āmet <ahmet (1.20), daa <daha (1.58), şüpesiz <şüphe+ (4.7), mālīk <Ar. mahlūk (4.9), zabānan <sabah+ (4.53), ğayıkānemiz <kayikhāne+ (4.57), hapsānede (5.2), vallā <Ar. vallāh (6.9), zēmeride <Ar. zemherir+ (6.42), her alda <her hal+ (6.48), bir avta <Far. hefte (6.54), haşeş <haşhāş (6.60), ıraat <Ar. rāhat (6.100), tāranayī <tarhana+ (9.65), baaratını <baharat+ (11.27), maalle <Ar. mahalle (15.43), ben anı <hanı <EAT kanı “hani” (18.354), saabınıñ <sāhib+ (18.358), allaim (23.107), apōlōlar <hoparlör+ (23.109)

k >ğ düşmesi

İç seste görülür: böğree <bögrek+ (3.1), yimee <yemek+ (9.38), büyüklüü <büyükük+ (9.51), bilēnnen <bilek+ (16.50), yümsecik <yüksek+ (18.82), dileim <dilek+ (22.24), köpēmiz <köpek+ (23.48), böğrümdeelere <böğrümdeki+ (23.71), döşşēmizi <döşek+ (26.120)

k >ğ düşmesi

İç seste görülür: çocuu <çocuk+ (3.8), pīlaa <plak+ (4.2), yataa <yatak+ (4.42), evraa <evrak+ (4.48), ayāmıza <ayak+ (6.7), ğundaa <kundak+ (8.27), namazlaa <namazlağı (9.1), çıkacādık <çıkacak- (9.138), āşamınan <akşam+ (11.23), bıçānan <bıçak+ (15.42), ğıracāmış <kıracak+ (18.46), ocāmıza <ocak+ (23.35), uçaañ <uçak+ (23.84), bacanaa <bacanak+ (23.105), yassaasa <yasaksa (23.139)

l düşmesi

İç ve son seste görülür: deyi <değil (4.47), feş <felç (9.12), nası <nasıl (12.14), gā <gel (13.22), asvatıñ <Fr. asphalt+ (17.90), õsuñ <ol- (18.47), atmış <altmış (18.405)

m düşmesi

İç seste görülür: benikini <benim+ (23.72)

n düşmesi

İç seste görülür: anaañ <ananiñ (1.19), gēşler <genç+ (9.18), deg <denk (11.30), piriş <pirinç (15.43)

ñ düşmesi

İç seste görülür: sora <soñra (11.3), babañ <babaññ (18.97)

r düşmesi

Özellikle geniş zaman ve şimdiki zaman eklerinde görülür. İç ve son seste görülen *r* düşmesinin örnekleri çoktur: bi <bir (1.2), deyişdiri <değiştirir (1.11), yığadı <yığardı (2.6), dēyu <diyor (4.19), gadā <kadar (4.55), gidiyu <gidiyor (4.64), ğay <Ar. ğayr (5.14), zēmeride <Ar. zemherir+ (6.42), bulunannādan <bulunanlar+ (9.38), gösteriler <gösterir- (15.29), ğaynā <kaynar (17.56), varı <varır (17.136), durukana <dururken (23.66), göstetēcen <göstert- (23.78)

s düşmesi

İç seste görülür: almışñ <almışsın (18.254), anarşit <anarşist (23.48)

t düşmesi

İç ve son seste görülür: selbesidi <selbest+ (4.1), ğatıraktan <Fr. katarakt+ (18.28), turis torbası <turist (22.116), eş dos <dost (26.128)

v düşmesi

İç seste görülür: tēfik <Ar. tefvik (4.52), séab <Ar. sevāb (9.146), ökeynen <EAT övke /öyke “öfke” (13.5), baklaa <baklava (13.10)

y düşmesi

İçseste görülür: şöle <şöyle (1.22), böle (6.23), türkçei <türkçeyi (6.93), öle (12.1), ğāri <Ar. ğayr (17.160), dēze <teyze (18.416), sandāleye (23.63), şikaat <şikāyet (24.10)

z düşmesi

İç ve son seste görülür: acık <azıcık (4.48), ecik (6.84), olma mı <olmaz (17.198), kı <kız (18.58), ecig <azıcık (18.390)

Ğ) YER DEĞİŞTİRME⁴³

Kelime içindeki komşu ya da uzak ünsüzlerin yer değiştirmesi olayıdır. Tespit ettiğimiz başlıca yer değiştirme türleri şunlardır:

1. Yakın Yer Değiştirmeler

- cr- >-rc- : ırcat <Ar. icrāāt (4.24)
- fr- >-rf- : sırfalar <EAT sofra+ (8.10)
- lv- >-vl- : havla <helva (18.274)
- ry- >-yr- : meyrem <meryem (18.372)
- vr- >-rv- : dervan <Ar. devrān (4.27)

2. Uzak Yer Değiştirmeler

Yalnız bir kelimedede görülür:

- d-n- >-nd- : öndüş <ödünc (6.64), öndücüne (26.58)

G) İKİZLEŞME⁴⁴

Kelime içindeki iki ünlü arasında bulunan ünsüzlerin yanında aynı türden ikinci bir ünsüzün türemesi olayıdır. Yöremiz ağızında ikizleşmenin görüldüğü örnekler şunlardır:

c ikizleşmesi:

güccükler <küçükler (18.15)

ğ ikizleşmesi:

⁴³bkz. Ahmet CAFEROĞLU, “Anadolu Ağızlarında Metathese Gelişmesi”, *TDYA 1955*, s. 1-7.

⁴⁴bkz. GÜLENSOY, a.g.e., s. 66.

oğ ğadar <o kadar (6.37)

m ikizleşmesi:

amman <Ar. amān (17.98)

n ikizleşmesi:

öte yanna <öte yana (18.192)

r ikizleşmesi:

her röğün <her öğün (23.168)

s ikizleşmesi:

yassak <yasak (23.112)

ş ikizleşmesi:

aşşağı <aşağı (2.5), ğaşşık <kaşık (6.1), beşşik <beşik (6.2), ğuşşak <kuşak (9.117), eşşekleri <eşek+ (18.117), döşşek <döşek (18.285), başşağı <başak+ (22.46)

H) TEKLEŞME

Kelime içindeki çift ünsüzlerden birinin düşmesi olayıdır. Örnekleri azdır:

-hh- >-h-

esah <Ar. esahh (18.182)

-kk- >-ğ-

hağ <Ar. hakk (22.24)

-mm- >-m-

muamedîñ <Ar. muhammed+ (9.10), el éddim eme <Ar. ammā (23.157)

-nn- >-n-

sünede <Ar. sünnet+ (25.4)

-vv- >-v-

eveli <Ar. evvel+ (8.14)

-yy- >-y-

ekseriye <Ar. ekseriyyā (17.51)

I) BAĞINTILI DEĞİŞME⁴⁵

⁴⁵bkz. O. Nedim TUNA, "Türk Dil Bilgisi" (Basılmamış Ders Notları, Malatya, 1987), s.31-32.

İç sesteki sesleri, benzer sesli bir başka kelimedeki seslere dayanarak değişik telaffuz etmektir. Metinlerimizde görülen örnekler şunlardır:

(< işaretinden sonra, ilk yazılan kelime asıl şekli, ikinci yazılanlar ise benzetildiği şekillerdir.)

mālik <Ar. mahlūk; Ar. mālik (4.9),
ileşberlik <Far. rencber+ (9.7); leş,
bet sever <pek; bet “kötü” (17.80),
zebil <Ar. sefil; Ar. sebil (18.92),
sosyatiñ <hostes; sosyete (23.77),
mehil <Ar. meyl “sevmek”; Ar. mehl “tanınan ek süre” (26.29)

İ) GENİZLEŞME

İç seste hava yolları aynı olan *m* ünsüzünün, yerini *n* ünsüzüne bırakması olayıdır: şindi <şimdi (2.1), barnāñı <barmağını (22.43), dırnık <tırmık (23.9)

J) HECE YUTUMU⁴⁶

Bir kelimedeki yan yana bulunan ve sesleri boğumlanma nitelikleri bakımından birbirine eşit, benzer veya aynı olan iki heceden birinin eriyip kaybolması ve söylenişte tek hece görünümü verilmesidir. Yöremizde daha çok *r* ile biten fiil kök veya gövdelerine gelen geniş zaman ekleri hece yutumuna uğramıştır:

götürüz <götürürüz (6.53), vèriz <veririz (7.15), bişiriz <bişiririz (8.12), èyiriz <eğiririz (11.40), vuruñ <vurursun (12.32), çağırın <çağırırım (17.93), yaşlık <yaşlılık (24.10), yatırız <yatırırız (26.49), ğavırız <kavururuz (26.172)

K) HECE KAYNAŞMASI⁴⁷

Bayat ağzının belirgin özelliklerinden olan hece kaynaşması olayının örnekleri boldur. Hece kaynaşmasına sebep olan *g, ğ, k, y, n, ñ, v, r* ünsüzleridir. Bu ünsüzler, bazı ses olayları sonucunda eriyip kaybolarak, iki veya daha çok komşu hecenin kaynaşık tek hece görünümü kazanmasını sağlarlar:

⁴⁶GÜLENSOY, a.g.e., s. 68.

⁴⁷GÜLENSOY, a.g.e., s. 68.

soracam < soracağım (1.6), hasdalīñi < hastalığıñı (1.29), onna < onunla (1.58), len << oğul+an (3.7), varlını < varlığıñı (4.26), durdūmuz < durduğumuz (4.61), bayrāni < bayrağıñı (4.62), ābi < ağabey (6.1), kadincāzıñ (6.24), biliñ mi < bilir misin (6.76), sağañ < sağarsın (8.21), dē mi < değil mi (8.30), ğavırıyıñ < kavuruyorsun (9.63), baya < bayağı (9.84), yiñ < yersin (9.92), bicēz < birceğiz (17.72), mutāt < Ar. müte‘ahhid (18.44), ayā < ayağı (18.130), yim beş < yirmi (19.18), gidiyin < gidiyorum (22.88), dışada < dışarıda (23.20)

L) ESKİ ŞEKİLLER

Yöremiz ağızında pek çok kelimedede eski Şekillerin devam ettiğı görölmektedir. İncelemelerimiz sırasında eski Şekilleri de göz önünde bulundurduğumuzdan dolayı, bu kelimeleri ayrıca belirtmeyi uygun gördük. Özellikle EAT’nde hem *e* hem de *i*’li Şekliyle kullanılan kelimelerin, yöremiz ağızında *kapalı e* (*è*) ile telaffuz edilmesi dikkat çekicidir.

kalıñlarından (1.39), böğree < böğrek+ (3.1), yēr < yer /yir (4.1), tañrınıñ (4.8), vērmiş < ver- /vir- (4.13), baña (4.53), oña (4.58), yērleşmiş < yer /yir (5.9), bişirdim < biş- (6.1), bēş < beş /biş (6.5), eliñ < el /il (6.71), yörü (6.97), yimek (8.12), yettiğı < yet- /yit- (9.39), erkekler < erkek /irkek (9.83), kakınca < kak- (9.115), ğeydirir < gey-/giy- (15.28), èyi < iyi /eyi /eyü (16.32), ğoñşunuñ < koñşu (18.89), bahça < Far. bāğçe (18.190), döğüyü < EAT dög- “döv-” (18.415), dañ < tañ /dañ (22.10), mektuplar atayın < EAT atayın / atayım (22.78), buñaldım (23.85), doñuz (26.80)

ŞEKİL BİLGİSİ (MORFOLOJİ)

I. KELİME YAPIMI

Yapım ekleri, kelime kök veya gövdesine getirilerek kelimenin yeni bir anlam kazanmasını sağlar. Yöremiz ağzında, ortak dildeki bir çok yapım eki kullanılmakla birlikte, bunların çoğunda ses değişiklikleri söz konusudur. Bu değişiklikler “Ses Bilgisi” bölümünde geniş olarak işlenmiştir.

Yöremiz ağzında görülen yapım eklerini şöyle sıralayabiliriz:

A) İSİMDEN İSİM YAPAN EKLER

+an

Eski Türkçe’de çokluk ekidir. Kalıplaşmış olarak bir kelimedede görülür: oğlan (26.25)

+cAz, +caız, +cāz

Küçültme ve sevgi ifade eden kelimeler yapar: buncīazı (9.109), yavırcaızım (11.8), bicēz (17.72), soñnacāz (18.44), ikicēz (23.133), senecēzim (24.10)

+CI⁴

Meslek ve uğraşma ile ilgili isimler yapar: üfürükçülere (1.49), gāçakçı (16.19), kirācı (17.3), yolcu (23.94), ormancı (24.11)

+CIIK

Meslek ve uğraşma ile ilgili isimler yapar: gāvecılığ “kahvecilik” (16.81), tavıkçılık (18.7), besicilik (18.14), çicçilik “çiftçilik” (21.16)

+(I/A)cIK, +(I)cI, +(I)cIğ, +cIğ, +çuk

İşlek bir ektir. Küçültme ve sevgi ifade eden isimler yapar. Ötümlüleşmeye uğramış şekilleri ile K ünsüzünün düştüğü biçimleri de vardır: ufacığ ufacığ (6.54), accīnı (9.63), daracık (17.43), biricik (18.1), yümsecik (18.82), zamancık (18.149), biriciğ olduunan (18.313), çorabcığı (22.7), biricini (23.120)

Bir örnekte ise eşya ismi yapar: golçuk “kolçak” (20.5)

+cAK

Küçültme ve sevgi ifade eden kelimeler yapan bu ek, yöremizde daha ziyade çekim eki fonksiyonu taşır: ıscak (9.58), öğencek <öncek “önlük” (9.112), maanacak <bahanecek (17.73), doğrucaklı (26.178)

+calaynı <cılayın

Zamirlerde kullanılan bu ek, bir eşitlik çekim eki gibi vazife görür. Metinlerimizde -kafiye gereği değişmiş- bir örneği tesbit edilmiştir: buncalaynı <buncılayın (4.17)

+çe

Aslında eşitlik eki olan bu ek, bir kelimedede yapım eki görevindedir: dilekçe (24.9).

+daş, +dāş

Eşlik, ortaklık ifade eden isimler yapar: arkadāşnı (6.53), gārdaşım (18.114), arkadaş (26.61)

+(I⁴)nCI⁴

Sayı adlarına gelerek sıralama sayı sıfatı yapar: birinci (16.81), üçüncü (18.367), ikinci (18.412), dördüncü (25.16)

+In

Aslında vasıta ekiyken bir kaç kelime kalıplaşarak yapım eki karakterini kazanmıştır: ilkin (10.2), baharın (18.59), gışın (22.115)

+laa <IAğI

Bir kelime görülür: namazlaa (23.7).

+la /á /a <+la-ğ

ayla (26.177), yayláya (22.60), tarlaya (18.59)

+II⁴, +I, +nI⁴

Sıfat olarak kullanılan kelimeler yapar. Sahiplik ve bir yere bağlı olma bildirir: yoğurtlü edecēseñ (12.35), daşlı (14.10), dadl ossuñ (17.114), köylü oldumuzu (18.512), gurtlü ossuñ (22.85), dadlı ossuñ “tatlı olsun” (22.86), emekli (23.13), köylü (26.30), sulu (26.177). Örneklerde görüldüğü gibi, eki alan kelimedenden sonra ünlü ile başlayan bir kelime geldiğinde, ek ünlüsü kısılabiliyor veya düşebiliyor.

Yöremizde ilerleyici benzeşme ile, ekin *n* şekli de ortaya çıkmıştır: yannı (18.60), devamnı (18.219), düğünnü (18.477), nişannı (25.14)

+II⁴K, +II⁴, +II⁴ğ, +lig, +nI⁴K, +nI, +nIğ

En işlek isimden isim yapım ekidir. Yöremiz ağzında ötümlüleşmeye uğramış şekli ve *K* ünsüzünün düşmüş şekliyle de kullanılır. İlerleyici benzeşme yoluyla *n*'li şekilleri de ortaya çıkmıştır. Ekin yazı dilinde olduğu gibi bir çok işlevi vardır:

Soyut isimler yapar: hazırlımızı (15.58), mutluluk (18.53), zeñginniği (18.35), şişmannı <şişmanlığı (18.260), yokluk (21.18), göcalığında (23.12), büyüklüü (23.131), başlık (26.48), hazırlık (26.119), temizlimizi (26.123), böyleligce (26.133), kişiliğse (26.136)

Yer isimleri yapar: turluklar <*turuğluk (23.42), çöplüğe (23.120), çimennik (23.174)

Eşya isimleri yapar: gälinnik (17.130), gözlükleri (23.71), gurbannık (26.126)

Meslek isimleri yapar: gāvecılığ (16.81), askerlii (16.16), toKTurluğu (18.10), çıraklığı (24.4), askerlik (24.5)

Bir kelime isimden sıfat yapar: günnük (18.348)

+man

Benzerlik ifade eder: göcaman (16.68)

+nca

Bir kelimedede sıralama sayı sıfatı yapar: ortanca (18.5)

+sI⁴z

+II⁴ ekinin olumsuzudur: köklüsüz (3.8), susuz (6.80), bazarsız “pazarsız” (19.16), öysüz “öksüz” (22.41), iradsız (23.19), ipsiz (26.34)

+şer, +er

Üleştirme sayı isimleri yapar: ikişer üçer (9.6)

+tI⁴

Tabiat taklidi kelimelerde kullanılan bir ektir: gürültüsüne (16.1), takırtı (18.442)

B) İSİMDEN FİİL YAPAN EKLER

+a-

İsimlerden, geçişli ve geçişsiz fiiller yapar: beñzediyuñ (17.173), yaşāyuz (23.13), oynarlar (26.61)

+Al-

Genellikle sıfatlardan fiil yapan bir ektir: düzeldemedik (18.51), buñaldım (23.85), köreldi mi (23.132), çoğaldı (24.9), ğartalmadık (25.17)

+Ar-

İsimlerden geçişli veya geçişsiz fiiller yapar: ğarardī <kara+ar- (6.81), äverdim (23.14)

+da-

Ses taklidi kelimelerden fiiller yapan bir ektir: cayırdaklıymış (19.10)

+(I)K/ğ-

İşlek olmayan bir ektir. İsimlerden geçişsiz fiiller yapar: biriğirler (15.34), acıktık (16.31), birikir (26.61)

+kur-

Geçişli ve geçişsiz ses taklidi fiiller yapan bir ektir: puskuran (18.315)

+lA-, +lâ-, +nA-

En işlek eklerden biridir. İsimlerden geçişli veya geçişsiz fiiller yapar: yarılamadı (18.215), yeñiledim (18.322), toplāyamadım (22.72), yolladık (23.6), gözlēyu (23.78), özüledim (23.87), dağladı (26.31), başlāyu (26.54)

İlerleyici benzeşme yoluyla ekin *n*'li şekilleri de ortaya çıkmıştır: ünnedim (18.120), ünnēyu (23.109), yannamáya (26.155)

+lAn-

İsimlerden fiil yapan +lA- eki ile fiillerden fiil yapan -n- ekinin birleşmesiyle oluşmuş bir ektir: neşensiñ <neşelen- (9.141), yaşlandı (15.93), seslenmedim (16.73), öfkelenmiş (18.24), ävlendik (24.7)

+lAş-, +naş-

İsimlerden fiil yapan +lA- eki ile fiillerden fiil yapım eki olan -ş- ekinin birleşmesinden oluşmuş bir ektir: yerleşmiş (5.9), bayramnaşmaya (11.37), işāretleşiyuñ (18.480)

+si- <+sA-

İşlek olmayan bir ektir: önemsimedi (18.215)

C) FİILDEN İSİM YAPAN EKLER

-a+

İşlek değildir. geçişli ve geçişsiz fiillerden isimler yapar: ğısa (18.428), doğa (26.91)

-ak+

Geçişsiz fiillerden isimler yapar: kaçak (16.17), oturak (17.1), yatak durak (23.25)

-c+, -ş+ <-ç+

Dönüştürücü fiillerden isimler yapan bir ektir. Süreklileşme ile bir örnekte ş'li biçimi görülür: ğazanş (9.110), sevinci (18.202), kakınc olmasiñ (18.453)

-ğac+<-GAç+

İşlek olmayan bir ektir: salıñgacı “salıncak” (18.86)

-ğan+

Aşırılık manası taşıyan isimler yapar: ğonuşğandır (18.356), çalışğan (23.1)

-ge+/-ke+ <-GA+

Geçişli fiillerden isimler yapan bir ektir. Ötümsüzleşmeyle bir örnekte *k*'li şekli görülür: süpürke (16.68), dürge (18.325), süpürgeciydi (18.486)

-ğI⁴+

duyğu (1.59), örgüler (15.65), yeğgisini <ye-gi+ (26.121), asğı (26.165)

-ğun+

Aşırılık anlamı taşıyan isimler yapar: göyğün (9.58)

-I⁴+

Görünen, yapan, olan veya yapılan çeşitli nesnelere karşılayan isimler yapar: soru (1.6), doluların (9.132), pusu (16.38), örtülü (16.46), sürü (18.15), yatıda (23.45), buru (26.142), takı (26.150)

-I⁴K+/-iğ+

Geçişli ve geçişsiz fiillerden isimler yapan işlek bir ektir: yetik (9.51), ayrılık (15.13), açığ araba (18.494), bozuk (18.168), yakışığı (22.105), ğarışik (26.99)

-I⁴m+

Geçişli ve geçişsiz fiillere gelerek isimler yapar: biçim (9.95), ğatımcı (9.10), durumu (20.1), ölüme (22.56)

-I⁴ş+

Fiil isimleri yapan işlek bir ektir: dikiş (15.77), iniş (18.39), aldırış (18.65), dövüş (18.74)

-(i)t+

İşlek değildir: taşıtlarına (26.50)

-K/ğ+

Fiillerden isim ve sıfat yapar: sulak (18.397), çitlek (18.506), cayırdaklıymış (19.10), büyük (23.129), gevreğ olur (26.19)

-ku+, -GI⁴+

Geçişli ve geçişsiz fiillerden isimler yapan bir ektir: ğatğıınız (16.8), cizgi (18.61), örgü (21.13), çalgı (23.17), uykuya (26.41), uygulandırız (26.136)

-mA+, -ma+, -má+, -mı+

İşlek bir ektir. Fiillerden geçici hareket ve iş isimleri yapar. Bu ekle oluşmuş pek çok nesne ve eşya ismi de vardır: ğaşmıya “kaçmaya” (6.77), yapmáya (6.17), ğıyma (11.28), sarma (11.27), basmalar (17.107), yolmaya (18.59), cizme (21.4), bükmeysi (26.169)

-mAK/ğ+

Fiillerden hareket isimleri yapan bir ektir. Bu ekle oluşmuş nesne isimleri de vardır: okutmağ istemezlerdi (12.44), ekmek (16.31), yimekleri (17.86), ğaymaklıca (17.59), demek (24.3), saklamak (26.63)

-maş/c+ <-maç+

dutmaş (15.81), dudmacı (12.36)

-men+

İşlek değildir: öğretmen (18.10)

-mır+ <-mUr+

İşlek değildir: yağmır (17.76)

-(i)n+

Geçişli ve geçişsiz fiillere gelerek isimler yapar: gâlin (18.496), gâlin (22.84), ekin (26.121)

-sı+

İşlek olmayan bu ek bir kelimedede görülür: yassıyı <yatsı+ (13.13)

-üntü+

Fiilden fiil yapım eki *-n-* ile fiilden isim yapan *-t^l+* ekinin birleşmesinden oluşan bir ektir: üzüntüden (23.165)

-(y)ucu+, -ci+

Devamlı yapan veya olan nesnelere karşılayan isimler yapar: öğrenciler (25.5), okuyucu (26.55)

Ç) FİİLDEN FİİL YAPAN EKLER

1. Olumsuzluk Eki

-mA-, -mê-, -ma-

Fiil kök ve gövdelerine gelerek fiillerin olumsuz şekillerini yapar: kanmayalım (1.49), gurtaramadık (6.22), étmeñ (9.144), gırmañ (9.145), sevmeyen (9.80), göremeyuñ (23.12), bulunmāyu (23.58)

2. Ettirgenlik Ekleri

Fiil kök ve gövdelerine gelerek ettirgen fiiller yaparlar:

-ar-

çıkar (23.111)

-ala-

govalamışlar (16.10)

-D-

otlatma (18.370), büyüddük (23.6), aınadırın “anlatırım” (25.4), sürteriz (26.167)

-der-

dönderiyiz (9.27), dönderemedim (17.95)

-DI⁴r-

yaptırı (15.28), ğonuřturuñ (16.15), öptürüler (17.131), ettir (18.31), yapıdımış (22.36), bindiridim (23.3), doldurdum (26.24)

-I⁴r-

şaşırdım (18.13), yatır (22.45), geçirdik (23.5), doğuru (26.91)

3. Edilgenlik Ekleri

Fiil kök ve gövdelerine gelerek geçişsiz fiiller yaparlar:

-(I⁴)l-

Asıl edilgenlik ekidir: götürölüyü (8.29), görülecek (17.67), büzüldü (20.6), gönderilir (26.47), varılır (26.46), dënilmektir (26.54)

-(I⁴)n-

söylenecek (4.21), ezen okunur (16.65), yemlenecek (17.67), ğalınır (26.46)

4. Dönüşlülük Ekleri

Fiil kök ve gövdelerine gelerek kendi kendine oluş bildirirler:

-(I)n-

Asıl dönüşlülük ekidir: yakalandım (6.5), seviniyüz (8.123), sarınırdım (23.2), toplanır (26.59)

-(I⁴)l-

süzölürdü (12.30), yorulma (18.31), ayrılalım (18.211), dikiliñ (18.503)

5. İşteşlik Eki

Fiil kök ve gövdelerine gelerek ortaklık ve karşılıklı oluş bildirirler:

-(I⁴)ř-

savıştım (17.45), ğucaklaşırlar (17.131), toplaşmış (22.68), öpüşdük (23.113)

şu örneklere ise oluş ifade eden fiiller yapar: dönüşdürdüm (18.108), çekiişirdi (18.250), birleştirdim (21.3), yetiişiyü (25.7)

II. KELİME ÇEŞİTLERİ

A) İSİMLER

1. İsim Çekim Ekleri

a) Çokluk Ekleri

+lAr, +nAr, +nā

Yöremiz ağzında +lAr çokluk eki yanında; ilerleyici benzeşmeyle ortaya çıkmış olan +nAr şekli çok yaygındır. Bunun yanında r ünsüzünün düşmesiyle oluşmuş şekiller de vardır: teymenner “teymen” (4.40), geçenner “geçenler” (7.16), bacalār (14.6), gündüzlēr(14.7), onnā (16.20), daşlar (16.42), ävler (22.36), göyunnar “koyunlar” (22.50), adamnar “adamlar” (23.197)

+gil

babamgile (18.128), anasıgilinen (26.92)

b) İyelik Ekleri

İyelik ekleri ismin karşıladığı nesnenin bir şahsa ya da nesneye ait olduğunu belirten eklerdir. Yöremiz ağzındaki iyelik ekleri şöyledir:

	<u>Teklik</u>	<u>Çokluk</u>
1. kişi	+(I ⁴)m	+(I ⁴)mI ⁴ z
2. kişi	+(I ⁴)ñ, +J, +iy, +üğ	+(I ⁴)ñI ⁴ z
3. kişi	+(s/z)I ⁴ (n), +J, +n, +ni, +A	+lArI(n), nArI

İyelik Eklerinin Kullanılışları:

1. Teklik Kişi +(I⁴)m:

ñävim (14.23), ğardaşım (14.2), eşim (15.9), gücüm (17.66), allaham (17.167), allaım (18.99), dileim (22.24), çocuum (22.114), gücāma <kucak+ım+ (23.2), allaim (23.107), ayaam (23.163), babam (24.2), ğızıma (26.78)

2. Teklik Kişi +(I⁴)ñ, +J, İki örnekte +iy, +üğ:

babaañ <baba+ñ+iñ (1.19), sävğiñ (14.2), diläğiñ (16.52), çocuğña (18.91), babaiñ <baba+ñ+ (18.97), gäliniyiñ <gelin+iñ (18.181), yüzüñ (18.265), gözüğüñ <göz+üñ+üñ (18.509), yoluña (26.25), aşkıñ (26.33), ğınañ (26.73)

3. Teklik Kişi +(s/z)I⁴(n), +I, +n, +nı, +A:

3. Teklik kişi iyelik eki yöremizde bir takım ses olaylarından dolayı farklılıklar gösterir. Ünlü düşmesi sonucu +n; ikizleşme sonucu +nı; ünsüz düşmesi sonucu +A; bir örnekte de ünsüz değişmesi sonucu +zin şekilleri görülür:

rızası için (1.50), yataa <yatak+ı (4.42), hasdalına <hastalık+ın+a (6.5), dişi (8.28), çekirdie <çekirdek+i (9.60), dadı (9.85), büyüklüü <büyükük+ü (9.51), aklı ermeyu (15.94), gälениni (15.51), yanda <yanında (17.186), ğaşşını <kaşığı (18.38), ayā <ayağı (18.130), yannı (18.194), sevinci (18.202), deycece <diyeceği (18.474), dānēsi (22.35), boynu (22.51), torbalarını <torbalarını (22.115), gününde (23.28), ğoynunā (23.54), ğuzusunu (23.198), harbinde (24.2), yeri (26.2), oğlu (26.5), ğaryolası (26.8), dalı (26.19), üzümü (26.47)

3. Teklik kişi iyelik ekinde ek yığılması görülür: birisi (4.48), kimisi (9.47), hēbizini (15.85), hepisini (21.3), evelisi (26.124)

1. Çokluk Kişi +(I⁴)mI⁴/s :

Sadece bir örnekte gerileyici benzeşme sonucu s'li şekli vardır: vücötumus sağlamıkan (9.105), fabrikamız (16.8), şēmiz (17.156), çocümüz (18.66), başımız (20.3), orucumuzü (22.112), günnerimizde (23.27), yūñümüz (26.120), bayramımız (26.132), ävimize (26.146)

2. Çokluk Kişi +(I⁴)ñI⁴z :

ömrüñüzü (14.35), şansıñızdan (16.4), yeriñızden (18.110), babañız (23.93)

3. Çokluk Kişi + lArI (n), +nArI, +larn :

+larn şekli sadece bir örnekte görülür: tarlalarını <tarlalarını (9.8), onnarıñ aşcıları oluyu (9.36), öñlerine (11.36), isimneri (15.79), lakabları (17.82), oğlannarı (18.299), ğoñşuları (26.45), ağızlarını (26.116)

3. Teklik ve çokluk iyelik ekli kelimeler üzerine hal ekleri getirildiğinde ortaya çıkan n sesini, O. Nedim Tuna iyelik ekinin bünyesine almıştır.⁴⁸

c) İsim Hal Ekleri

⁴⁸bkz. TUNA, a.g.e., s. 21-23

aa) Yalın Hal (Nominative)

İsmin ek almamış şeklidir. Kelime ek almadığı halde ismin hal eklerinden birini almış gibi de kullanılabilir. Çokluk ve iyelik eki almış kelimeler de yalın olarak telakki edilebilir: atlar (5.13), bayramlar (15.54), çocumuz (18.66), nenem (26.3), aşkın (26.33)

bb) Belirtme Hali Eki (Accuzative) +I⁴, +(y)I⁴/i, +a +/

Nesne durumu ekidir. İsimlere, iyelik eki almış isimlere ve zamirlere gelmektedir. Bu ekin yöremiz ağzında kullanılış biçimleri şunlardır:

+I⁴

Ünsüz ile biten ve iyelik ekli kelimelere gelir: çocu \langle çocuk+ (3.8), hamamı (5.11), gaymayı (9.78), askerlii (10.4), güdüü \langle güdük+ (12.28), yolunü (14.4), innei (18.127),dördünü (21.2), orucumuzü (22.112), gözümü (23.22), güzularımī (23.57), eliñkini (25.11), çeyizi (26.59), yimei (26.67), başmī (26.69)

+(y)I⁴/i

Ünlü ile biten kelimelere gelir. +yⁱ şekli bir örnekte görülür: hastayⁱ (1.22), köhteyi (9.32), göceyi (9.65), aňgarayⁱ (18.22), goñşuyu (21.7), yukāyⁱ (23.36), türküyü (23.49), yuvayⁱ (23.55)

+a

Ünsüz düşmesi sonucu meydana gelen ünlü ikizleşmesiyle görülür: yelee \langle yelek+ (12.28), mercimee \langle mercimek+ (15.60), kölgee “gölge” (18.244), nikaa \langle nikah+ (23.183), sabaa \langle sabah+ (26.62)

+nu

Sadece işaret zamirlerinde görülür: bunu (26.60), şunu (26.127), onu (26.155), onü (26.178)

+/

Eksiz belirtme durumu 3. teklik iyelik ekleri üzerinde gelmektedir. İki örnekte görülür: birin aldı \langle birini (18.68), biriciğın \langle biriciğini (18.94)

cc) Yönelme Hali Eki (Dative) +A/â, +(y)A/â, +(y)ı, +na, +ña \langle n+ğa, +y, +/

İsmin belirttiği kavrama yönelik bildiren yönelme hali eki, yöremiz ağzında genel olarak yazı dilindeki şekliyle görülür. Bu ekin yöremiz ağzında kullanılış biçimleri şunlardır:

+A/â

Ünsüz ile biten kelimelere gelir. +â şekli bir örnekte görülür: mücâdelelerē (1.35), pîlâa <plak+ (4.2), ele (15.52), içinē aşşaa (16.43), oğlanâ (18.128), etee <etek+ (18.198), ğoltuğâ (23.70), harmana (26.6)

+(y)A/â

Ünlü ile biten kelimelere gelir: dereye (2.5), şurâyâ (6.85), ğayinnaya (9.9), ğahveye (18.37), çapaya (22.115), oturmáyâ (18.108)

+(y)ı

Sadece şu örneklerde kullanılmıştır: yolmayı (18.121), şurayî (18.468), orayı (22.114), yanımızı (25.15)

+y

Ünlü düşmesiyle ortaya çıkan bir şekildir. Bir örnekte görülür: perşembey indiriydik (12.18)

+na

Ünsüz ikizleşmesiyle oluşan bu şekil bir kelimedede görülür: yanna <yana (23.77)

+ña, +ñ

Eski Türkçe'den bu yana gelen şekillerdir. Bir örnekte ünlü düşmesi olmuştur. Yalnız işaret ve kişi zamirlerinde görülür: bañ arkadaş “bana” (14.15), buña (20.4), oña (26.101), saña (26.107)

+J

Hece kaynaşmasıyla ortaya çıkan bir şekildir. Bir örnekte görülür: ğayt êtmē <etmeye (12.40)

çç) *Bulunma Hali Eki (Locative) +DA, +dâ/â*

Bu ekin yöremiz ağzında kullanılış biçimleri şunlardır:

+DA

Yazı dilindeki bu şekli yaygındır: güneşte (9.57), izmirde (16.85), şurdâ (17.81), bildirdâ okudu (18.10), vakıtta (18.62), otoPüste (18.156), yaylalarda (23.1), harbinde (24.2)

+dâ/â

Bu şekiller birer örnekte görülür: ordâ (18.9), arádâ (18.163)

dd) Ayrılma Hali Eki (Ablative) +DAn, +dán, +nAn, +Tan

Bu ek genellikle ismin çıkma, uzaklaşma, ayrılma halini gösterir. Yöremiz ağzında kullanılış biçimleri şöyledir:

+DAn

Yazı dilindeki bu şekil yöremizde yaygın olarak kullanılır: etraftan (5.13), akşamdan (6.58), merkepten (9.13), yündēn (15.69), çapıtdān (15.69), akdeñizden (16.17), ondān (17.160), yoldan (18.25)

+dán

Bir örnekte görülür: sudán (18.37)

+nAn

İlerleyici benzeşme yoluyla ortaya çıkan bir şekildir: afıyonnan (6.105), bilēmnen <bileğimden (16.50), olduunan <olduğundan (18.313)

+Tan

ğapTan (6.36)

ee) İlgi Hali Eki (Genitive) +I⁴ñ, +nI⁴(ñ), +i(m), +Añ

Yöremiz ağzında yazı dilindeki şekliyle yaygındır. Bunun yanında yukarıda belirttiğimiz şekillerden farklı kullanımlar da vardır:

+I⁴ñ

allañ (6.56), yuvalañ (12.32), köyümüzüñ (12.11), babamıñ (18.25), seniñki (18.111), çocūmuñ (23.3), eliñ (26.5)

+nI⁴(ñ)

Sadece bir örnekte ñ düşmüştür: onuñ (16.87), depeniñ (17.115), ağanıñ (24.8), onūnan “onunla” (25.21), iğdeniñ (26.15)

+i(m)

Yalnız 1. teklik ve çokluk kişi zamirinde kullanılır Bir örnekte m düşmüştür: benim (1.20), benimkini <benimkini (23.72), bizim (26.56)

+Añ

Ünsüz düşmesi sonucu meydana gelen ünlü ikizleşmesiyle görülür: babaañ <babañ+ (1.19), allaañ aşğı (17.202), uçaañ <uçak+ (23.84), mercimeeñ (26.163)

ff) Eşitlik Hali Eki (Equative) +CA +cAnA

Yöremizde kullanılan biçimleri şunlardır:

+CA

Çokluk, iyelik ve vasıta ekinden sonra gelen şekilleri de vardır. Bir örnekte ç’li şekli görülür: kitlice (9.144), éyce (12.33), usulca (17.72), ğaymaklıca (17.59), öylece (23.120), hâlimizce (24.11), senelerce (26.118), öylelikçe (26.122), böyleligce (26.133)

+cAnA

Ekin genişletilmiş şeklidir: güzelcene (17.58), yeñicene (18.316), kelcene (22.30), ğarışıkcana (26.100)

gg) Vasıta Hali Eki (Instrumental) +(y)lA, +lan, +(y/I⁴)nAn, +nA

ile edatının ekleşmiş hali +lA üzerine +n gelerek genişlemiş; benzeşme yoluyla +nAn olmuştur:

+(y)lA

ordularıyla (4.40), buĝdáyle (16.62), hocayla (16.76), mináreyle (16.77), çocukla (18.78)

+lan

Sadece bir örnekte görülür: parasıylan (1.40)

+(y/I⁴)nAn

üfürmēnen (1.43), ineynen (6.31), asalarınan (9.14), göceynen (9.34), bıçānan (15.42), sennen (17.73), onnan (18.122), beyinen (21.2), cümbüşünen (21.8), daşınan (22.23), oĝlanınan (23.20), paraynan (26.64), çocuĝunan (26.98)

+nA

onna “onunla” (1.58), düĝenne (18.64)

ĝĝ) Yön Gösterme Hali Eki (Directive) +A(r)I, +a, +na

Günümüzde kalıplaşarak adeta bir yapım eki karakteri kazanmış olan bu ekin yöremiz ağızındaki şekilleri şöyledir:

+A(r)I <+ArI

içeri (16.37), dışardan (16.71), dışada (23.20), yokarıya (23.111)

+a <+rA

sonā (15.88), sona (17.51)

+na <+rA

soşna (23.101)

ç) Aitlik Eki +KI⁴, +k, +g/ğI, +A/ı, +y

Yöremiz ağzında kullanılan biçimleri şöyledir:

+KI⁴

Ünlü uyumuna tabi olarak ortaya çıkmıştır: yandakılar (1.31), çünkü (6.10), şindiki (18.110), soşnakı (18.370), torunuñkunu (18.454), eliñkini (25.11)

+k

Bir örnekte ünlü düşmesiyle görülür: şindik gibi (18.63)

+g/ğI

Birer örnekte görülür: bizimgi esgi (9.93), aňgaradağı (18.27)

+A/ı

k ünsüzünün düşmesiyle sıkça görülen bir şekildir: aşşādaı “aşağıdaki” (16.60), aňgaradaı “ankaradaki” (18.18), yoldaa “yoldaki” (23.189), köydee “köydeki” (26.132), ğirdaa “kırdaki” (26.132)

+y

Bir örnekte görülür: yanımday “yanımdaki” (23.144)

d) Soru Eki +mI⁴, +m

Yöremiz ağzında soru eki yazı dilinde olduğu gibidir. Bir örnekte ünlü düşmüştür: satın mı alacam (18.22), öte beri m marıdı (18.63), şey mi (18.63), ğoyun mü (18.269), èyi miñ (23.128), tamam mı (26.170)

B) ZAMİRLER

Nesneleri kişi, işaret, soru ve belirsizlik yoluyla karşılayan kelimelere zamir denir.

1. Kişi Zamirleri

Kişi zamirlerinin aldıkları isim çekim ekleri aşağıda gösterilmiştir. Metinlerde geçmeyen şekiller soruşturma yoluyla tamamlanmıştır.

Yalın:

ben (25.11), sen (23.65), o (26.48), biz (24.7), bis (16.4), siz (23.33), onnar (20.3)

Belirtme:

beni (1.57), beni (26.31), seni (23.65), onu (25.22), bizi, sizi, onnarı (26.49)

Yaklaşma:

bañ arkadaş (14.15), baña (26.3), bañā (23.56), saña (26.107), oña (21.5), bize sizlere (18.197), onnara

Bulunma:

bende (18.269), sende (1.34), onda, bizde (26.69), sizde, onnarda

Ayrılma:

benden, senden, ondan, bizden (15.55), sizden, onnardan

İlgi:

benim (20.1), benimkini “benimkini” (23.72), seniñ (26.25), onuñ (16.87), bizim (26.56), biziñki (21.12), siziñ (18.266), onnarıñ (18.420)

Eşitlik:

bence, sence, onca, bizce, sizce, onnarca

Vasita:

bennen, sennen (23.122), onnan (18.122), onūnan (25.21), bizinen, sizinen, onnarınan

Aitlik:

benimki (18.111), seniñki (18.111), onuñku, biziñki (21.12), bizimgi (9.93), siziñki, onnarıñki

Çokluk:

bizleriñ (18.198), sizler (21.12), onnā (16.20), onnar (20.3)

Kişi Zamirlerinin Edatlara Bağlanması

Bir örnekte *gibi* edatına yalın olarak bağlandığı görülür: sen gibi (23.68)

ile edatına bağlanması farklı şekillerde olmaktadır: onnarınan (16.28), sennen (23.122), onūnan (25.21)

2. İşaret Zamirleri

İşaret yoluyla nesnelere karşılaman kelimelerdir. İşaret zamirlerinin aldıkları isim çekim ekleri aşağıda belirtilmiştir:

Yalın:

bu (20.3), ŧu (26.78), o (26.156), bura (23.40), ŧora (20.11), ŧura (23.68), ora (15.64)

Belirtme:

bunu (17.68), ŧunu (15.68), onu (26.155), onũ (26.178), bunnarı (26.103), onnarı (26.52), orayı (22.113), orayı (18.396), buncıazı (9.109), öyleleri (17.78)

Yaklaŧma:

buña (20.4), ŧuña (17.154), oña (26.101), buraya (15.33), burıya (16.2), buraya (23.85), ŧuraya (6.85), oraya (4.63), oraya (23.68), ŧurlarımıza (12.29)

Bulunma:

burda (26.56), ŧurdā (17.81), ŧorda (18.331), orada (17.82), ordā (18.8), ōrda (23.80), orda (26.60)

Ayrılma:

buradan (22.9), burdan (24.10), ŧordan (17.65), ondān (17.160), onnan sona (24.1), ordan (25.23), ondan (26.45)

İlgi:

bunuñ (18.71), buranıñ (17.79), bunnarıñ (26.162), onnan (18.280), onñan (23.9), berikileriñ (23.160)

Eŧitlik:

ŧöy necene (18.126)

Vasıta:

böle (16.43), böyl iŧte (20.4), böyle (23.68), ŧöyle (9.51), öyle (23.17), öylē (26.116), bunnarınan (23.67), onnarınan (22.115), onna (1.58), onnan (18.280), onñan (23.9)

Aitlik:

bunuñku (9.99), burdakı ikinci (16.82), onuñku (26.172), oranıñkı (17.85)

Çokluk:

bunnar (25.7), ŧunnar (9.103), onnar (18.50), bunnarıñkılar (18.138), böleler (11.9), öyleleri (17.78), burlarda (26.165), orlarda (23.43)

İŧaret Zamirlerinin Edatlara Bağlanması

Yöremiz ağzında iŧaret zamirlerinin *ile* edatına bağlanması vasıta halinde belirtildiği gibidir.

3. DönüŖlülük Zamirleri

Yöremiz ağızında dönüŖlülük zamirinin isim çekim eklerine bağılanışı aŖağıda belirtilmiŖtir. Metinlerde geçmeyen örnekler soruŖturma yoluyla tamamlanmıŖtır:

Yalın:

kāndi (15.77), kendi (18.90)

Belirtme:

kendini (6.70), kēndimiñkini (25.11)

YaklaŖma:

kendine (2.1)

Bulunma:

kendinde

Ayrılma:

kendinden (26.97)

İlgi:

kendimiziñ (11.41), kēndimiñkini (25.11)

EŖitlik:

kendince

Vasıta:

kendisiyle

Aitlik:

kēndimiñkini (25.11)

Çokluk:

kendilerini (6.70)

İyelikli Ŗekiller:

kendilerini (6.70), kendiñ (9.92), kendimiz (15.51), kāndiñ (17.72), kendim (26.11)

4. Soru Zamirleri

Nesneleri soru yoluyla karŖılayan kelimelerdir. Yöremiz ağızında görülen örnekleri Ŗunlardır:

nèynen (9.15), kim kime (18.392), kimler (22.41), nèye (23.26), hangımızñ (23.103), kimim (23.142), nèrden (25.23), nère (25.18), nè olcák (25.4), nè ğadak (26.51)

5. Belirsizlik Zamirleri

Nesneleri belirsiz olarak karşılayan kelimelerdir:

a) Belirsizlik Zamiri Olarak Kullanılan Kelimeler

öte beri (3.9), hêrkeç (17.79), kimse (23.63), fılán (25.16), şey (26.51), falanca (26.53), hêrkes (26.97), hêr nè (26.105), hêrkeş (26.132)

b) Belirsizlik Zamiri Olarak Kullanılan İyelikli Şekiller

birisi (4.48), kimisi (9.47), hêpiñ <hep+ (16.87), öteñ beteñ <öte+ bete+ (17.156), kimsem (20.9), birini (21.5), kimi (23.58), biricini (23.120), hêpisini (23.133), hêpsi (26.162)

C) SIFATLAR

Genellikle vasıf isimleri olan sıfatlar, bir nesneyle birlikte kullanıldığında sıfat olma özelliği kazanırlar.

1. Niteleme Sıfatları

Bu sıfatlar nesnelerin vasıflarını bildirir:

eski para (16.33), *daracık* sokakta (17.43), *körpe* çocuk (18.84), *soğuk* suları (23.11), *buzlu* su (23.17), *cannı* gul (23.58), *eveli* sene (25.8), *yeñi* sene (25.9), *böyüğ* oğlana (26.147), *güccük* ğıza (26.147)

2. Belirtme Sıfatları

Bu sıfatlar beş başlık altında incelenecektir:

a) İşaret Sıfatları

Nesneleri işaret yoluyla belirten kelimelerdir:

beriki yağlardan (9.30), *böyle* türküler (17.5), *bü* adam (18.81), *bı* yıl (20.2), *şu* yaşa (23.10), *şo* öñ göltük (23.69), *ötek* oğlana (23.90), *öte* düñneya (25.12), *bu* mani (26.14), *o* başda (26.93), *öteki* ipleri (26.155)

b) Sayı Sıfatları

Nesnelerin sayılarını belirten kelimelerdir:

aa) Asıl Sayı Sıfatları

bêş on gün (7.8), *om beş yirmi yim beş* sene (23.4), *bir* avta (25.17), *yedi* sene (25.20), *iki* gün (26.47), *bi* gözüne (26.60), *sekiz on* arkadaş (26.61), *dört* köşe (26.181)

bb) Sıralama Sayı Sıfatları

birinci kapdan (4.63), *dördüncü* sene (25.16)

cc) Kesir Sayı Sıfatları

yirmi iki buçuk milyon lira (6.72)

çç) Üleştirme Sayı Sıfatları

ellişer biñ (17.138), *birer* tabak (26.130)

3. Belirsizlik Sıfatları

Nesneleri belirsiz olarak bildiren sıfatlardır:

bütün düñyāniñ (4.22), *bi* yakaya (5.15), *Falan* bañgaya (18.373), *hër* yèrde (26.56), *başga bi* işlerimiz (26.119), *öbür* goñşunuñkunu (26.144)

4. Soru Sıfatları

Nesneleri soru yoluyla belirten kelimelerdir:

nasıl hal (4.12), *kaş* yaşıma (11.17), *nası* adamıdı (18.518), *kaş dene* gız (23.14), *nè* yanna (23.77)

Ç) ZARFLAR

Fiilleri zaman, yer-yön, hal ve miktar bakımından niteleyen kelimelerdir. Zarflar beş başlık altında incelenecektir:

1. Zaman Zarfları

şahıs *şindi* çalışdırmāyu (5.11),
 telefon ettiim *demin* (7.15),
öñden mercimee salarız (12.36),
sabānan ğaktık (18.75),
böyün ğoynuñda yatır (22.45),
bāzı ağıd ederdim (23.50),
hemen ben kakıvirdim (23.85),
 ğuymazlardı *eveli* (25.16),
hadîñ gidelim (26.66),
bahara çıkarız (26.122)

2. Yer ve Yön Zarfları

ĝarşıdan bakmayla (17.35),
yokarıya ĝadak anamı çıkarabilir miyin (23.111),
içeri ğuymadılar (23.112),
ĝarşıdan gördük (25.15),
gerisin geri ğor giderler (26.108),
geri ğalirler (26.66)

3. Nasıllık-Nicelik Zarfları

bereñārı bi yaptık (9.137),
 her zaman *gine* yaparız (15.52),
ağır yörü *hoş* yörü (17.9),
öyleligce vardım (23.79),
baya yaşadım (23.165),
hêş birbirimizi görmeden durduk (25.15),
yeñi yetişiyu (25.7),
birer birer vèelim (26.150),

inc ince keseriz (26.175)

4. Miktar Zarfları

çok az yağıyu (1.4),
daa hasd oldu (1.58),
acık okumuş (4.48),
birez öturduk (23.189),
pek hafif verecekler (26.104),
ecik fazla verecekler (26.105),
ecik epey toplanırsa (26.109)

5. Soru Zarfları

niçin atıyusuñ (16.50),
néye böyütmüş (17.30),
düğünümüz nası oldu (25.16),
né darılıñ (26.12),
nasıl yapıldını gonusān (26.113)

D) FİİLLER

1. Kişi Ekleri

Kişi ekleri iki tiptir:

a) Birinci Tip Kişi Ekleri

Birinci tip kişi ekleri, zamir kaynaklıdır. Görülen geçmiş zaman, şart ve emir çekimleri dışında bütün çekimlerde kullanılır. Bu eklerin yöremiz ağzındaki şekilleri şöyledir:

	<u>Teklik</u>	<u>Çokluk</u>
1. kişi	+ $(I^4)n$, +m, +iyin	+ $(I^4)z$ /s
2. kişi	+ñ, +s $I^4ñ$, +iyiñ	+s $I^4ñI^4z$, +ñ I^4z
3. kişi	+J	+lAr

Birinci Tip Kişi Eklerinin Kullanılışı:

1. Teklik kişi: $+(I^4)n, +m, +iyin$
 $+iyin$ şekli çok az kullanılır.

nè bilem (6.28), sevàn (9.4), girmişiyin (11.18), yatārın (14.29), gønderecem (16.84), gryn (17.72), gnuşan “konuşam” (18.1), duracām (18.22), ađlacån (18.29), yayarın (18.39), dèmiřin (18.152), biliyon (18.181), binecen (23.103), girerin (23.122)

2. Teklik kişi: $+n, +sI^4n, +iyin$
 $+iyin$ şekli çok az kullanılır.

gtrsn (1.50), okudursn (1.51), yin (9.92), gezeceñ (11.32), atıyusuñ (16.50), getiriyün (18.31), alin (18.36), almışin (18.254), egmemişiyin (18.337), sararmışin solmussn (22.13), alacañ (23.41), syilirsin (23.113)

3. Teklik kişi: $+j$

gurşunnamalı (14.5), çalışır (18.6), bulacak (18.186), duyüyu (19.10), üşümüş (22.8)

1. okluk kişi: $+(I^4)z/s$
 $+is$ şekli bir iki örnekte görülür.

vuruyuz (9.89), vris sen (15.29), gyariz (15.78), satacaiz (16.6), acıkmişız (16.29), alıyuz (18.32), satacz (19.20), yiriz (21.7), yazarız (23.36), yrrz (26.153)

Bir iki örnekte görülen $+k$ şekli aslen iyelik kaynaklı olup bulaşmaya yoluyla oluşmuştur: ediyuk (9.16)

2. okluk kişi: $+sI^4nI^4z, +nI^4z$

ndiyusuñuz (3.11), çıkacañız (16.4), bilirsiniz (18.60), greceñiz (18.72), uyyuñuz (18.163), yatarsinız (21.12)

3. okluk kişi: $+lAr$

drler (17.75), duruyular (18.231), glmişler (18.421), gıracaklar (18.444), gliyler (23.193)

b) İkinci Tip Kişi Ekleri

İkinci tip kişi ekleri iyelik kaynaklıdır. Görülen geçmiş zaman ve şart çekimlerinde kullanılır. Bu eklerin yöremiz ağızındaki şekilleri şöyledir:

	<u>Teklik</u>	<u>Çokluk</u>
1. kişi	+ $(I^4)m$	+ $(I^4)K/\check{g}$
2. kişi	+ $(I^4)\check{n}$	+ $(I^4)\check{n}I^4z$
3. kişi	+ \check{J} , + I^4	+ $(I^4)lAr$

İkinci Tip Kişi Eklerinin Kullanılışı:

1. Teklik kişi: + $(I^4)m$

ölsem (6.37), düşdüm (9.13), giddim (11.25), sağdım (11.25), yıksam (18.217), dokudum (22.116)

2. Teklik kişi: + $(I^4)\check{n}$

baksañ (6.46), vurduñ (17.100), ağılattıñ (18.305), gettiñ (18.481)

3. Teklik kişi: + \check{J} , + I^4

+ \check{J} : baksa (16.30), olmasa (23.143)

+ I^4 : durdu (18.2), oturdü (18.289), gitti (18.519), göşdü (22.60), şişti (23.169)

1. Çokluk kişi: + $(I^4)K/\check{g}$

Bu ek aslen iyelik kaynaklı olmayıp bulaşma yoluyla oluşmuştur. Bir kaç örnekte K ünsüzünün \check{g} ünsüzüne dönüştüğü görülür.

gurtarābilsēğ onnan (6.30), güttük (9.127), gittiğ emme (18.81), uyusak (18.163), sorduk (18.187), dēsek (18.211), galdık (18.278), geçirdik (23.171)

2. Çokluk kişi: + $(I^4)\check{n}I^4z$

alamassañız (16.6), gördüñüz mü (22.88), bildiñiz mi (22.90), bilirseñiz (23.163)

3. Çokluk kişi: + $(I^4)lAr$

Çok az örnekte r ünsüzü düşer.

ëtdiler (6.96), geştiler (9.114), çekseler (18.110), vurdular (22.83), örttüler (23.182), ğuydulā (24.3)

2. Şekil ve Zaman Ekleri

Fiillerin gösterdiği hareketi Şekil ve zamana bağlayan eklerin bir kısmı yalnızca Şekli ifade ederken bir kısmı hem Şekil hem de zaman ifade ederler. Şekil ifade eden ekler tasarlama kipleri, hem Şekil hem de zaman ifade edenler bildirme kipleri olarak incelenir:

a) Bildirme Kipleri

aa) Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki: $-mI^4s/s$

Yöremiz ağzında yazı dilinde olduğu Şekliyle görülür. Gerileyici benzeşme sonucu ortaya çıkan $-mI^4s$ Şekli, sadece 2. teklik kişide bir iki örnekte vardır.

1. Teklik kişi +in, +iyn:

dimişin (9.57), girmişiyyin (11.18), demişiin (18.152)

2. Teklik kişi +sI⁴ñ, +iyiñ:

almiřiñ (18.254), egmemiřiyyiñ (18.337), sararmıssiñ solmussuñ (22.13)

3. Teklik kişi +/:

götürmüş (7.12), demişi (18.23), ğurumuş (22..76), yétmemiři (23.56), ğalmış (24.3)

1. Çokluk kişi +ız:

acıkmışiız (16.29)

2. Çokluk kişi +sI⁴ñI⁴z:

Soruşturma yoluyla belirlenmiştir: almiřiřiñiz, görmüřiřüñüz

3. Çokluk kişi +lAr:

govalamışlar (16.10), ğalmışlar (18.421), görmüşlar (22.4)

Öğrenilen Geçmiş Zamanın Olumsuz Çekimi

Olumsuz çekimde önemli bir ses değişikliği görülmez: olmamış (7.11), sēvmemiş (17.169), ekmemiş (18.335), bilememiş (25.5)

bb) Görülen Geçmiş Zaman Eki: -D, -T

-T şekli çok fazla değildir.

1. Teklik kişi +I⁴m:

bakTım (3.10), yapdım (6.20), sağdīm (11.25), giddim (11.25), öldüm (14.23), düzdüm (21.11), āverdim (23.14), kakTım (23.67), ğazdım (26.5), okudum (26.5), düştüm (26.9)

2. Teklik kişi +I⁴ñ:

dēdiñ mi (17.1), vurduñ (17.100), ağlattıñ (18.305), gettiñ (18.481), aldıñ mı (22.93)

3. Teklik kişi +I⁴:

çıkTı (6.65), yattı (7.10), yaptı (13.22), tuttu (16.50), çıktı (18.14), duddū (18.18), yattı (18.28), giddi (18.40), vardı eciĝ (18.41), göşdü (22.60), göttü (23.61), şişti (23.169), bakdırdı (23.20), dēdi (23.20), ğodu gitti (25.12)

1. Çokluk kişi: +I⁴K/ĝ:

çıkдық (6.21), okuttuk (8.7), göttük (16.22), barıştık (17.73), gittiĝ emme (18.81), duttuĝ ardından (18.98), çektik (22.103), indik (23.5), dokuduk (23.11), geçirdik (23.171), güddük (24.8), başladık (25.17)

2. Çokluk kişi +I⁴ñI⁴z:

ördüñüz mü (17.124), ğaldiñiz (18.330), gördüñüz mü (26.85)

3. Çokluk kişi +I⁴Ar:

Bir örnekte r düşmüştür.

daved étdiler (6.96), dédiler (7.16), ğaktılar (9.124), ğarışTılar (16.61), güldüler (23.22), ğoşdular (23.102), örttüler (23.182), ğuydulā (24.3)

Görülen Geçmiş Zamanın Olumsuz Çekimi

Olumsuz çekimde önemli bir ses değişikliği görülmez: ğomadık (7.5), dudmadı (17.69), yetiremediñ (17.72), üşümedi (18.84), duymadı mı (22.22), atlayamadım (22.70), bağdırmadılar (23.22), ğälmedik (25.16)

cc) Geniş Zaman Eki: +(I⁴/A)r, +I⁴/A, +/+(I⁴/A)l

Yöremiz ağzında kullanılan geniş zaman ekleri, özellikle *r* ünsüzüyle biten fiil kök ve gövdelerine eklendiğinde hece düşmesine uğramıştır. Bazı durumlarda yalnız *r* ünsüzü düşmüş, geride geniş zamanı karşılayan bir ünlü kalmıştır.⁴⁹

1. Teklik kişi +I⁴n:

severin (13.12), yatırın (13.13), dökērin (14.16), yatārın (14.29), yolların (17.72), çağırın <çağırırım (17.93), yayarın (18.39), ğalırın (23.64), ölürün (23.81)

2. Teklik kişi +ñ, +sI⁴ñ:

ğötürüsün (1.50), okudursun (1.51), bakāsın (6.42), ğālın “gelirsin” (8.21), yın “yersin” (9.92), indirin “indirirsin” (12.35), ğarañ “kararsın” (12.33), ğuyañ “kuyarsın” (12.33), alın “alırın” (18.36), sayılırsın (23.126)

3. Teklik kişi +/:

varır (1.27), ğālir (9.60), duru “durur” (9.58), olūr (14.14), oñarı “onarır” (15.28), süpürü “süpürür” (17.102), ğaynā “kaynar” (17.56), sancar (18.342), ğırkar (22.31), ğüder (23.4), olur (23.42), vėri “verir” (26.29), ğor (26.90)

1. Çokluk kişi +I⁴z:

örtünürüz (9.113), dağdırız (15.23), vėris sen “veririz” (15.23), bindiriz “bindiririz” (15.33), ğuyarız (15.78), söyleriz (17.5), yaparız (23.34), indiriz “indiririz”

⁴⁹krř. GÜLENSOY, a.g.e., s. 102

(23.36), dèriz (25.7), gurtarıız (26.64), gideriz (26.59), okuruz (26.57), oturuz “otururuz” (26.52), yatarız “yatırırız” (26.49)

2. Çokluk kişi + sI⁴ñI⁴z:

satarsıñız (13.24), bilirsıñız (18.60), yatarsıñız (21.12), gorsuñuz (23.65)

3. Çokluk kişi +IAr:

3. Çokluk kişi çekimlerinde görülen bazı örneklerde, gerileyici benzeşme yoluyla geniş zaman ekindeki *r* ünsüzü *l* ünsüzüne dönüşmüştür.

ğaldırılar “kaldırılar” (1.31), gurudurlar (9.67), alılar “alırlar” (9.68), örtünüller “örtünürler” (9.119), giyiniller “giyinirler” (9.123), eyiriler “eğirirler” (11.40), alıllar (11.40), dèrler (17.2), èdeller (17.52), dağdırılar (17.86), ünnerler (17.89), vèrirler (17.92), götürüler (17.133), gèydiriler (17.134), dolaştırılar (17.136), döneler (17.138), gidivèller “gidiverirler” (17.168), ğmallar “kınarlar” (17.168), oynarlar (26.61), gülerler (26.61), oturular (26.108)

Geniş Zamanın Olumsuz Çekimi

Genel olarak $-mA(z)$ şekliyle görülür. Bir kaç örnekte gerileyici benzeşmeyle, *z* ünsüzü *s* ünsüzüne dönüşmüştür.

bilmem (7.6), dèyemen (11.11), vèrmèyiz (13.6), göstermezler (17.134), alman (17.203), ğuymaz (18.26), ğakamassıñız (18.110), bilmessiñız (23.33), ğomāyız (23.65), ğälmez (26.20), olmaz (26.161)

çç) Şimdiki Zaman Eki: $-(I^4)yI^4$, $-(I^4)yo/yo/yú/ya(r/l)$, $-(I^4)y$, $-/$

Şimdiki zaman eki, yöremiz ağzında çok fazla değişik örnekler veren bir ektir. En çok $-(I^4)yu$ şekli yaygındır. $-yú$ şeklinin, ince-dar ünlüler üzerine geldiği görülür. Ekin bünyesindeki *r* ünsüzü ise pek az örnekte kalmıştır.

Bir kelimede şimdiki zaman ekinin hece düşmesine uğradığı görülür: yayuñ “yayıyorsun” (18.369)

1. Teklik kişi +n:

ğakıyun “kalkıyorum” (9.14), güdüyun (16.1), biliyün (16.11), gidiyon (17.125), basamāyın (18.108), biliyon (18.181), soruyun (23.66), gidiyún (26.85)

2. Teklik kişi +ñ:

ğavırıyñ (9.63), ğuyüyuñ (9.63), isteyiñ (11.12), atıyusuñ (16.50), biliyiñ mi (17.2), küsüyuñ (17.184), getiriyúñ (18.31), nediyoñ (18.43), çıkıyuñ (18.133), veriyuñ (23.26), ğartalıyoñ (25.18)

3. Teklik kişi +j:

oturuyor (1.6), iletiyu (6.9), gidıyo (6.99), geçiyō (14.7), dēyü (16.3), ğaynāmıyo (17.101), getiriyı (17.147), gidıyü (18.4), gidıy ğalıy (18.29), götürüyu (18.38), okuduyı (18.42), yaptıryo (18.45), ağlāyı (18.90), ğalıyü (18.479), duyüyu (19.10), anam marıya “varıyor” (22.44), bağdıryo “baktırıyor” (23.22), yollāyu (24.12), yetişıyu (25.7)

1. Çokluk kişi +z /+k:

+k ekiyle çok az örnekte görülür.

ğēyiyoz (6.8), güdüyuk (9.16), èdiyuk (9.16), èdiyoz (17.165), alıyuz (18.32), ölüyuz (18.50), biniyüz (18.172), içiyuz (21.16), dünēyuz (22.118), yaşıyuz (23.13), dokūyuz (26.137)

2. Çokluk kişi +ñuz, +suñuz:

+suñuz kişi eki bir örnekte görülür.

nēdiyusuñuz (3.11), söyleddiriyuñuz (4.60), dēyoñuz (12.41), uyüyuñuz (18.163), nēdiyüñuz (18.363)

3. Çokluk kişi +lAr:

Şimdiki zaman ekindeki *r* ünsüzü genellikle düşmekle birlikte, gerileyici benzeşme yoluyla *l* ünsüzüne dönüştüğü örnekler de vardır.

ıyolar (6.92), alıyolar (6.99), mayalayūlar (9.53), dēyıllar (9.120), èndiriyular “indiriyorlar” (12.18), ğatıyular (16.36), soruyurlar (16.79), èdiyūlar (18.106), duruyular (18.231), dēyular (23.19), ğalıyūler (23.193), gidiyūllar (23.193)

Şimdiki Zaman Olumsuz Çekimi

Olumsuz çekimde, ekin geniş ünlüsü genellikle uzundur. Bazı örneklerde ise dar ünlüye dönüşür:

yağmıyu (1.9), olmāyo (9.85), éyiremēyün (11.41), bulamāyon (13.17), gālmēyi (15.10), bilmēyuz (16.54), süpürümüyu (16.67), basamāyın (18.108), almay (18.403), göremēyun (23.12), bulunmāyu (23.58), okutmāyular (23.188)

dd) Gelecek Zaman Eki: -(A/i/a/è/y)cA/cá(K/ğ), -acaız, -yacañ

-cá eki sadece bir şahısta görülür. -acaız, -yacañ şekilleri ise birer örnekte görülür.

1. Teklik kişi +n, +m:

+m eki bir kaç örnekte görülür.

édicen (1.29), yapacam (6.67), gönderecem (16.84), duracām (18.22), ağlacán (18.29), olcan (18.266), yecen (18.336), oynaycan (18.458), söyleycen mi (23.13), göstetēcen (23.78), binecen (23.103), satılacan mı (25.1)

2. Teklik kişi +ñ:

yaşayacañ (1.37), dileyceñ (16.52), atcañ (16.52), yıkācañ (17.182), duracañ (18.91), indireceñ (18.178), nè édiceñ (18.200), çapalaycañ (18.280), yēceñ (18.336), olacañ (23.80), bineceñ (23.103)

3. Teklik kişi +J:

nōlcák (1.20), girēcek (6.8), vuracak (6.13), gālcek (16.63), yūcak (17.181), gidecek (18.11), çapalayacak (18.282), bineceğ elleem (18.289), alacağ elleem (18.508), dakınacak (23.71), nè olcák (25.4)

1. Çokluk kişi +z:

ğurtaracāz (6.30), déycez (12.5), satacaız (16.6), satın alacāz (17.159), bakacaz (18.50), ölecēz (18.51), nēdicēz (18.148), satacāz (19.20)

2. Çokluk kişi +ñIz:

götüreceñiz (12.39), çıkacañız (16.4), nédceñiz (18.221), yolacañız (18.221)

3. Çokluk kişi +IAr:

ğıracıklar (18.444), getirecekler (23.101)

Gelecek Zaman Olumsuz Çekimi

Olumsuz çekimlerdeki bazı örneklerde, gelecek zaman ekinin önündeki y ünsüzünün etkisiyle olumsuzluk ekindeki ünlünün daraldığı, bazen de inceldiği görülür.

ğalmaycák (1.34), okumáycaz (12.40), durmaycam (16.61), gitmēcek (17.154), geçinmēycek mi (18.69), çıkmaycañız (18.72), varmaycan (18.415), bilemeycen (23.143), yetişemeycēz (23.160)

b) Tasarlama Kipleri

aa) Emir Ekleri

1. Teklik kişi -AyIn, -e/ëyim:

vërëyim (1.25), atayın (14.31), bileyin (16.54), biçeyim (17.108), atayın (22.78)

2. Teklik kişi -/:

ëttir (18.31), gäl (22.79), al (23.27), dur (25.14), in (26.27), yolla (26.48)

3. Teklik kişi -sI⁴ñ

dokusuñ (2.6), gessiñ “gelsin” (18.32), gülsüñ (18.155), boşansıñ (22.26), yisiñ (23.88), õsuñ (25.1), vërsiñ (25.13), ossuñ (26.73), oynasıñ (26.97)

1. Çokluk kişi -Allm (iñ):

duralım (16.37), ayrılalım (18.211), bakalım (23.27), gidelimiñ (23.107), gönderelim (26.48)

2. Çokluk kişi -(I⁴)ñ, -(y)I⁴ñ:

götürüñ (18.328), yuyuñ (22.66), duruñ (23.52), dakiñ (23.71), bağlañ (23.72), gäliñ (26.57)

3. Çokluk kişi -sI⁴ñAr:

düşünsüñner (6.9), vërsiñner (18.279), çıksıñnar (18.430), ossuñnar (23.73), bilsıñner (25.8)

Emir Kipinin Olumsuz Çekimi

Olumsuz çekimlerde önemli bir ses değişikliği yoktur: gälme (3.8), gönmasıñ (9.61), étmeñ (9.144), görmeyelim (16.39), bakma (20.7), küsme (22.55), olmasıñ (23.123), gälmesiñ (26.143), darılmasıñnar (26.150)

bb) İstek Eki: -ä, -(y)A

İstek kipi yöremiz ağzında sadece olumlu çekimiyle 1. teklik kişilerde ve yaygın olarak kullanılır. İnce sıradan kelimelerin hemen hepsinde *açık e (ä)* ile görülür. Kalın sıradan kelimelerde ise *uzun a (ā)* kullanılır:

1. Teklik kişi +n, +m:

+m şekli bir örnekte görülür: në bilem (6.28), sevän (8.4), në eden (8.7), bakān (17.90), söyleyen mi (17.109), ğurban olān (18.91), añnadan (25.11), niynēn (25.11), nēdān (25.12), eletān (26.107), ğonuşān (26.113)

cc) Şart Eki: -sA

1. Teklik kişi +m:

ölsem (6.37), daksam (13.24), söylesem (17.11), yıksam (18.217), dėsem (22.78), yatsam (23.48)

2. Teklik kişi +ñ:

baksañ (6.46), görseñ (17.172), inseñ (18.138), bastırsañ (18.240), isderseñ (23.151)

3. Teklik kişi +J:

baksa (16.30), gêtse (18.180), efelensē (18.482), ossa (23.80)

1. Çokluk kişi +K/ğ:

ğurtarābilsēğ onnan (6.30), varsak (6.54), uyusak (18.163), dēsek (18.211)

2. Çokluk kişi +ñIz:

Sadece geniş zaman şart birleşik çekim örnekleri tesbit edilmiştir: alamassañız (16.6), bilirseñiz (23.163)

3. Çokluk kişi +IAr:

Metinlerimizde bir örneği vardır: çekseler (18.110), alsalar

Şart Olumsuz Çekimi

Önemli bir ses değişikliği görülmez: olmasañız (18.49), gālmese (18.157), olmasañ (18.200), yimeseñ (18.238), almassa (18.377), olmasa (23.143)

çç) Gereklilik Eki: -mAI

Yöremiz ağzında yazı dilindeki şekliyle kullanılmaktadır. Metinlerimizde sadece bir kişide olumlu 3. teklik kişiye ait örnekler tesbit edilebilmiştir: ñarşınnamalī “arşınlamalı” (14.4), ğurşınnamalī (14.5)

3. i- Fiili (Ek-Fiil, Cevher fiili)

İsim kök ve gövdelerinin sonuna gelerek birleşik fiiller, herhangi bir şekil ve zaman eki almış fiil kök ve gövdelerine gelerek birleşik çekimler yapar.

i- fiilinin birleşik fiil olarak dört çekim şekli (şimdiki zaman, görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman ve şart) yöremiz ağzında şu şekildedir:

a) i- Fiilinin Şimdiki Zaman Çekimi

Yöremiz ağzında, yazı dilimizde olduğu gibi bu çekim ekleşmiştir. i- fiilinin şimdiki zaman çekimi ekleşirken, hem i- fiili hem de şekil ve zaman eki zamanla kaybolmuş ve her iki ekin görevlerini kişi ekleri üstlenmiştir. Bu ekler, “bildirme ekleri” adını alırlar.

1. Teklik kişi +(y)I⁴n/m:

yaşındayım (6.50), türküm (6.127), sakadım (9.17), cāhilin (12.40), askerin (16.49), ğarıñın (18.217), yolcuyun (23.126), ardındayın (26.39), dördündeyin (26.40)

2. Teklik kişi +sI⁴ñ:

varsıñ (18.199), ēyisiñ (18.253), hoşsuñ (18.253), ēyi miñ (23.128)

3. Teklik kişi +DI⁴r, +/:

çoktur (9.115), dillidir (16.83), ğayalıktır (17.3), üzümdür (17.15), var (17.31), yoldur (18.33), yok (23.13), okumadır (26.56), ağaştır (26.155)

1. Çokluk kişi +(y)I⁴z:

yaşlıyız (4.56), türküz (6.127), zayıfız (9.126), deneyiz (18.164), yaşındayız (19.2), reşberiz “rençber” (19.3)

2. Çokluk kişi +sI⁴ñI⁴z:

yandasıñız (23.96), äviñizdesiñiz (23.96), yoksusuñuz

3. Çokluk kişi +IAr:

işteler (7.3), ordalar (7.19), mutlular (18.472)

b) i- Fiilinin Görülen Geçmiş Zaman Çekimi

i- fiilinin görülen geçmiş zaman çekimi yöremiz ağzında ekleşmiş şekliyle de kullanılır. Metinlerimizde bulunmayan şekiller soruşturma yoluyla tamamlanmıştır.

1. Teklik kişi +(I⁴)/ (y)d+I⁴m:

on başıydım (10.1), santıraldaydım (10.4), ğardaşıydım (13.2), benidim (16.59), yoğudum

2. Teklik kişi +(I⁴)/ (y)d+I⁴ñ:

nérdeydiñ (16.34), yoğuduñ

3. Teklik kişi +(y)I⁴d+I⁴, +(y)d+I⁴:

yakınımıdı (1.59), böylēdi (12.4), buyudu (12.5), güccüğüdü (18.59), gibiydi (18.88), malcıydı (18.100), güzelidi (18.208), yüklüydü (18.220), cumāyıldı (18.319), varıdı (18.442), yoğudu (24.7), marıdı “vardı” (25.4), gızıydı (25.20)

+I⁴dI⁴n:

varıdın (4.30), yoğudun (23.27), örenidin (23.40)

1. Çokluk kişi +(I)d+IK, +(y)d+I⁴K:

selbesidik (6.61), fakıridik (9.6), dadlıydık (9.106), èyiydik (16.76), yavaşıdık (18.64), çocuğuyduk (25.21)

2. Çokluk kişi +(I⁴)/ (y)d+I⁴nI⁴z:

èyiydiñiz, yoğuduñuz

3. Çokluk kişi +(y)D+I⁴Ar,

èyiydiler, yoktular

c) i- Fiili Öğrenilen Geçmiş Zaman Çekimi

Metinlerimizde 2. ve 3. teklik kişi çekimleri tesbit edilebilmiştir. Diğer çekimler soruşturma yoluyla belirlenmiştir:

1. Teklik kişi +(I⁴)/ (y) mI⁴ş+I⁴n:

èyiymişin, yoğumuşun

2. Teklik kişi +(I⁴)/ (y)mI⁴ş+sI⁴n:

nesihetliyemişsiñ (18.383), yoğumuşsuñ

3. Teklik kişi +(y)mI⁴ş+), +(y)I⁴mI⁴ş+):

oyumuş (7.8), yoğumuş (11.28), gerçeğimiş (17.121), garımmış (18.218), cayırdaklıymış (19.10), yaşımış (22.7), yolcuymuş (23.124)

1. Çokluk kişi $+(I^4)/(y)mI^4\text{ş}+I^4z$:
 èyiymişiz, yoğumuşuz

2. Çokluk kişi $+(I^4)/(y)mI^4\text{ş}+sI^4\tilde{n}I^4z$:
 èyiymişsiñiz, yoğumuşsuñuz

3. Çokluk kişi $+IAr+ImI\text{ş}$:
 èyilerimiş, yoklarımış

ç) i- Fiili Şart Çekimi

Metinlerimizde sadece 3. teklik kişi çekimi tesbit edilebilmiştir. Diğer çekimler soruşturma yoluyla belirlenmiştir:

1. Teklik kişi $+(I^4)/(y)sA+m$:
 èyiysem, yoğusam

2. Teklik kişi $+(I^4)/(y)sA+\tilde{n}$:
 èyiyseñ, yoğusañ

3. Teklik kişi $+(y)I^4sA+J$, $+(y)sA+J$:
 çavuşusa (4.67), nøyse (9.96), varısa (17.166), yoñusa “yoksa” (18.340), varsa (18.444), nøyise (23.90), öyleyse (23.97), varısa (26.120), bayramıysa (26.126), kişiliğse (26.136)

$+asa+J$:

Bir örnekte ünlü ikizleşmesi sonucu görülür: yassaasa “yasaksa” (23.139)

1. Çokluk kişi $+(I^4)/(y)sA+K$:
 èyiysek, yoğusak

2. Çokluk kişi $+(I^4)/(y)sA+\tilde{n}Iz$:
 èyiyseñiz, yoğusañız

3. Çokluk kişi $+IAr+(I)sA$:

èyilerise, yoklarısıa

i- Fiilinin Zarf-Fiil Çekimleri:

sağlamıkan (9.105), genciken (10.9), güccüğüken (17.176)

d) i- Fiilinin Olumsuz Çekimleri

i- fiilinin olumsuz çekimleri *deyil*, *deyi* olumsuzluk edatıyla yapılır. 1. ve 3. çokluk kişi çekimleri soruşturma yoluyla belirlenmiştir.

1. Teklik kişi +in, +im:

ğarın deyilim (17.66), èyi deyilin (23.21)

2. Teklik kişi +siñ:

köylü deyi misiñ (18.164)

3. Teklik kişi +J:

zeñgin deyilimiş (6.14), hak deyil (6.34), bi şey deyi (23.139), ğart deyildir (26.56)

1. Çokluk kişi +iz:

èyi deyiliz

2. Çokluk kişi +siñiz:

gelecek deyisiñiz (18.197)

3. Çokluk kişi +ler:

èyi deyiller

4. Fiillerin Birleşik Çekimleri

Şekil ve zaman eki almış bir fiilin, i- fiilinin ilavesiyle ikinci bir şekil ve zaman ekini almasına birleşik çekim diyoruz. Yöremiz ağzında birleşik çekimler şöyledir:

a) Hikaye

Emir, şart, gereklilik ve öğrenilen geçmiş zaman dışında bütün çekimlere i- fiilinin görülen geçmiş zaman çekimi eklenerek yapılır. Yöremizde fiillerin hikaye birleşik çekimi yaygın olarak kullanılır.

durdumdu (4.52), yapādık “yapardık” (10.5), soraydım (11.19), yiyüdük “yiyorduk” (13.4), göndereydiñ (17.69), decēdim “diyecektim” (18.13), oturdumudu (18.89), götürecēdi (18.516), cayırdardın (19.8), gälirdi (23.4), vëriyuduñ (23.29), gorkmazdık (23.45), giddiydim (25.4)

b) Rivayet

Gelecek zaman, geniş zaman, şimdiki zaman ve öğrenilen geçmiş zaman çekimlerine i- fiilinin öğrenilen geçmiş zaman çekimi eklenerek yapılır.

yatıyumuş (7.13), vërmezimiş (18.45), gıracāmış (18.46), çalışırımış (18.169), biliyumuş (18.182), varımışımış (18.436), yaşaycamışığın “yaşayacakmışsın” (23.32)

c) Şart

Emir, istek, şart, gereklilik ve öğrenilen geçmiş zaman dışında bütün çekimlere i- fiilinin şart kipi çekimi eklenerek yapılır. Yöremizde fiillerin şart birleşik çekimi yaygın olarak kullanılır.

varısaz “varırsak” (9.147), gidemezsez “gidemezsek” (11.35), alamassañız (16.6), gopuyusa “kopuyorsa” (17.139), çağıracāsañ (18.57), dediysem (18.74), çıktıysa (18.148), yeterse (23.26), gidiyusa (23.67), bilirseñiz (23.163), gurudmācāsaz “kurutmayacaksak” (26.114), didilecēse “didilecekse” (26.120)

ç) Katmerli Birleşik Çekim

Yöremiz ağzında pek kullılmayan bir birleşik çekim şeklidir. Metinlerimizde bir örneği görülmüştür: yaşanacāmışımış “yaşanacakmışmış” (23.12)

5. Sıfat-Fiiller (Participle)

Fiillerin sıfatlaşmış şekilleridir. İsimlerin önünde sıfat olarak görev yaparlar. Ayrıca geçici ve kalıcı isim olarak da kullanılmaya elverişlidirler.

Öğrenilen geçmiş zaman sıfat-fiil eki

-miş

dëymişleri bëyenmezdi (17.174),
ğavırlımişını ğarıştırı (18.276)

Görülen geçmiş zaman sıfat-fiil eki

-dI⁴(K /ğ /y) (I⁴)

gördüüm dersleri görüyuñ (11.5),
çamaşırı yuduğum yerde (17.180),
döküldünü bilmëyu (18.39),
ğurban olduum (18.40),
 aklıma *ğaldiy* yok (18.95),
ğälin ëtdimiz ğız (18.504),
inanmadık göğnüüm şindi nasıl inanır (22.59),
 bi *ğece gonda* gibi bi äv yaptık (22.117),
 yeter *ğäyi durduum* (23.93),
oturdukları yer yassak (23.112),
 ëliñ *girdiyi* yere (23.122),
okuduktan sōna çıktık (24.3),
götürdüğü ğabiñ (26.105),
 nasıl *yapıldını* ğonuşān (26.113)

Geniş zaman sıfat-fiil ekleri

-(y)An

afıyon *ğalan* yolumuz oldu (7.5),
 geçen sene (11.19),
 demir *döşiyen* mutāt (18.44),
başbakan (23.105),
 gören ağladı (26.32),
 elinde *olannar* daa fazla vërecek (26.106),
 varan *ğälen* (26.141)

-Ar

döyer biçer öte beri m marıdı (18.63),

yağar yağmıra ğalırdık (18.65)

-ir

orda da var *yadır* “ermiş” (17.82)

-mAz

iki tâne *yaramaz* var (16.71)

Gelecek zaman sıfat-fiil ekleri

-(A)/(y)cA(K)

alacak param yok (6.74),

ğaynyycaa yakın (9.26),

ğuyacāñi alacañ (11.32),

bura *inecēmiz* yēr mi (18.147),

gelecek yıla (25.9),

yapacāmız zaman (26.117),

kilimi *dokıycāmız* vakıt (26.134),

vèrilmēcek şekilde olannarı (26.146)

-AsI

bi emireri *bulasıya* ğadā git (4.55),

ğaynyasıya ğadak (9.26),

ölesiye yatacak (18.372),

geberesice bi dedesi varıdı (18.461),

şeye *ğalesiye* ğadak (23.172)

6. Zarf-Fiiller (Gerindium)

Fiillerin zarflaşmış şekilleridir. Fiillerin önünde zarf olarak görev yapan, soyut hareket hali ifade eden fiil şekilleridir.

a) Hal Zarf-Fiilleri

-KAn(A)

i- fiili zarf-fiil ekidir.

oğurKan oğurKan hoca oyunundan bayılır (1.30),
durukan iki ğara paşası ğaldi (4.62),
 su *akarkan* desdiñi doldur (10.9),
 sıfra ğoruz êmek *yidiriken* (13.10),
 araba *ĝoşulmuşukan* dèye (17.149),
giderken bacım da babama uğra (22.74),
 amaliyad *èderkene* ğöldüler (23.23),
dërken oynaşıp ğülerler (26.62),
 düğün *olurkana* vèri (26.151)

-(y)A

ağzını *aça aça* ğülerdi (18.261),
 al duvağı *duta duta* gider (22.102),
ĝüle ĝüle (23.113),
 ğaliñ *dèye* okuruz (26.57)

-(y)I⁴

devam êttim yola *ağlayı ağlayı* (6.88),
 bu böyle *ĝırılı yapılı* olur yavrım (18.48),
ölü ölüvirdiler mi (18.138),
ĝatlayı ĝatlayıviriz (18.326),
 nè *diyi* sen yimek yimèyuñ (23.17),
 biri ormancı oğlu var *dèyi* (24.11)

b) Bağlama Zarf-Fiilleri

-(y)I⁴p/b

äriyib gidècek (1.33),
 yeşillik *dürüp* vèriyún (18.335),
 èyi kötü *geçinip* gideriz (21.16),

alıb gidiyurlardı (23.30),
ğurudmayıb da öyle bascāsaz (26.115),
oynaşıp gülerler (26.62)

-ArAK, -AlAK /ğ/ñ (DAn)

birinci kapdan *olalakdan* tāyın éttiler (4.63),
okuyalák o çocuğuñ adını goñ (8.28),
érelek érmeyelek yapıyu (15.94),
şèy édelek söyleriz (17.5),
eliñi az yakalak şèy éderiz (17.59),
gälsiñ dèyeleğ ettik (18.119),
nèdiyúlar dèyelek gäldim (18.383),
 ben postacıyın *dèyeleñ* almadılar (18.502),
 şèy ossuñ *dèyelekten* şèy çalardık (19.6),
 başlık *dèyerekten* (26.48)
 hediye *olarak* (26.97)

c) Zaman Zarf-Fiilleri

-mAdAn

güväyi guymadan äveli (17.139),
 emine *kakmadan* hemen ben kakıvirdim (23.85),
 birbiribizi *görmeden* durduk (25.15)

-(y)I⁴nce(k/ñ), -ıncı

peder ölünce vereseler dağıldı (7.2),
kakınca gösterän (9.116),
 eccik *durunca* geri bi daa dövdü (17.185),
 äve *varıncı* undan bulğurdan vérelim (18.121),
 ben *gidinceñ* anam babam (22.89),
 öyle *dèyincek* o gididi (23.140),
inincek o çocuğ olmasa (26.143),

olmayınca bu işler olmaz (26.161)

-AII

adam *öleli* ağleyamāyun (14.36),

gäleli epeyi oldu mu (18.497),

anamızdan *doğalı* reşberiz (19.3),

beş ay oldu ben *gäleli* (23.97)

-DIKÇA

bayramlar *yaklaştıkça* da gine işte baklava yaparız (15.54),

cāmiye *gittikçe* ezeniñi fılan okuyvirān (16.78),

gözlükleri dakiñ *dedikçe* (23.71)

ç) Nedenlik Zarf-Fiili Eki

-dI⁴ mI⁴

paydos *oldu mu* fabrika gideriz (6.53),

bi *ıslattıñ mı* tamam ğāli (18.64),

gaktık mı ğurban olduum (18.66),

ġış *ġaldi mi* tek ben olurum (23.46),

ecik *durduk mu* bi doğa yaparız (26.31)

E) EDATLAR

Yalnız başlarına anlamları olmayan, ancak cümle içinde bir anlam ve görev yüklenen kelimelerdir.

rızası *için* (1.53), bişirdikden *geri* (17.56), vardıktan *key* (18.67), aşşaa *doğru* (18.186), oğlanıñ *uçu* (18.406), ondan *sona* (21.5), sırtımınan (23.3), orānan (23.8), ğırk bire *ğadağ* (24.4), anasığilinen (26.92), tāze *gibi* (26.118)

F) BAĞLAÇLAR

Anlamca ilgili cümleleri ve aynı görevdeki öğeleri bağlamaya yarayan sözcüklerdir. Bağlaçların yöremizde kullanılan başlıca şekilleri şunlardır:

a) Sıralama Bağlaçları

Arka arkaya gelen unsurları, kelimeleri, kelime gruplarını ve cümleleri birbirine bağlayan bağlaçlardır. Yöremiz ağızında *ile* bağlacının ekleşmiş ve ses değişikliğine uğramış şekilleri şunlardır:

$+(y)/(I^4)nAn, +(y)IA,$

düğünen (9.31), pirincinen (9.33), buğdáyle (16.62), arpayla (16.62), daşınan (22.23), ğayınnasıynan (26.96), çocuğunan (26.98), äviynen (26.99)

b) Denkleştirme Bağlaçları

Birbirlerine denk olan, birbirinin yerini tutabilecek olan iki unsuru birbirine bağlayan, birbiriyle karşılaştıran bağlaçlardır.

veyavut (1.61), yakut ku (9.48), yāhut (26.95), veyā (26.135)

c) Karşılaştırma Bağlaçları

Bu bağlaçlar karşılaştırılan iki veya daha çok unsuru, dil birliğini birbirine bağlayan bağlaçlardır.

kah... kah (18.47), ister... ister (18.86), hem... hem (26.7)

ç) Cümle Başı Bağlaçları

Cümleleri anlam bakımından birbirine bağlayan bağlaçlardır.

ancak (9.127), éyer (11.5), çünkü (16.56), yāní (16.57), keşke (17.145), zāten (17.178), acaba (18.345), işde (23.6), meyerim (23.124), emme (25.12), şindi (26.88)

d) Sona Gelen Bağlaçlar

Dil birliklerinin, kelimelerin, kelime gruplarının, cümlelerin sonuna gelerek onları önceki veya sonraki unsurlara bağlayan bağlaçlardır.

dérler *kine* (1.23), düşmannar *bile* (4.47), üçü *dě* oğlan (18.81), dèyu *kuna* (18.369), durak *ta* vèriyuñ (23.25), yaşına *bile* (25.18), düştüm *de* (26.9), aşkıñ *deyil mi* (26.33)

G) ÜNLEMLER

Ünlemler beş grupta incelenecektir:

a) Duyuş Ünlemleri

His ve heyecanları ifade eden ünlemlerdir.

abō (11.18), eyvah (11.18), heyvah (18.127), vay (22.12), ah (23.31), aman (26.147)

b) Seslenme Ünlemleri

Sesleniş ifade eden ünlemlerdir.

yav (6.35), a (8.6), ay (22.6), ya (23.38), hah (25.7), hey (26.12), e (26.66)

c) Gösterme Ünlemleri

Birini, bir şeyi göstermek için kullanılan ünlemlerdir.

naa (4.65), dēya (9.140), iştē (15.79), dēy (17.142), daa (23.121), tā (23.186)

ç) Sorma Ünlemleri

Sorma ifade eden ünlemlerdir.

acaba (16.55), hanı (4.8)

d) Cevap Ünlemleri

Tasdik veya red ifade eden ünlemlerdir.

pāki (1.29), hay hay (4.66), hee (15.75), he (17.88), yō (18.176), emi (18.356), eh (23.70), yaa “hayır” (23.92), evet (26.65)

BAYAT İLÇESİ HARİTASI

METİNLER

ADI SOYADI :İBRAHİM ŞANLI
YAŞI :61
ÖĞRENİM DURUMU:İLKOKUL
DERLEME YERİ :BAYAT

-1-

bu memnekata öyle kar yağardı ki yānı tuğlalı äv az idi. hep düz örtüydü böyle. bi gün akşama kadar üş sefer dört sefer katkıyla dırmıkla yānı katkıyla kak kakardık. ävleriñ boyuna çıkardı karlar. kardan çıkamazdık bi tarafa; çok kar yağardı. şimdi bñ kar esgisi nazāran kar yağmamaya başladı. yağdı mı şimdi kar? yağmıydu, yağsa da çok 5 az yağıydu gidiydu. ben bunu bizim kendi köylümüz, lise hocası ünüverste hocası memet var ya, añkarada oturuydu. bura gālmış. dedim “hocam saña bi soru soracam” dedim. “hay hay” dedi, “buyruñ” dedi. dedim “biñ dokuz kırk altı kırk sekizlerde” dedim “burda öyle kış oluyordu ki kar yağıyurdü efendim. şimdi bu gün için kar yağmıydu,” dedim “yā niye? bunuñ cevabını sizden bekliyun. nēden acaba?” dedim. hē 10 dedi “çok eyi bi şeye deyindiñ” dedi “şin” dedi “avrupa devletleri sanāyileştikçe” dedi, “onuñ hava sistemnerini deyişdiri.” dedi, “hava sistemnerini deyişdirince” dedi

“sıcaklık burları etkiliyu.” dedi “yānı, radyosyon da etkisi oluyu.” dedi. “buna” dedi. meseġā bizim ağaşlarımız kucak kavuşmaz, sen bilirsıñ, şeyde kalıñ, böyle ağaşlar yetişmiş, kurudu. “nēye gurudu bunnar?” dedim. “işte bu şeyiñ çayıñ şeyi var ya, **15** radyosyon kuruttu.” dedi. “bu karıñ” dedi “yağmaması bundandır.” hakaten de şimdi eski bizim burada bu memnekatta kırk biñ koyun yayılırdı. koyun.

onuñ şeyinde dēyelim hükümetinde onnar dinimiziñ düşmanıdır. onnar dōru deyil yani. yav üfürmēnen müfürmēnen nē olacak gardaşım. olmaz. işte kitab açar; anaañ adı nē babañ adı nē? falan yav. seniñ anaañ adı da ayşe, benim anamıñ adı da **20** ayşe. seniñ anaañ babañ adı āmet benim babam da aynı. nōlcāk, bu nōlcāk? işte bu, yazar, kitaba bakar. “tamam sende şu hastalık var, şunū yapalım bunu yapalım.” dēr. hastayı soyar hastayı. şöle bak bi olay anlatayım: benim bilāderim gāldi. ēñ yakınım bilāder ēñ yakınım. çocuğu hasd oluyo. dērler kine; “falan dēye bi hoca var, sen bu çocuğu ğurtar.” gider orıya varı. dēr kine; “hocam sen bu çocuğu ğurtar. tamam yirmi **25** dört milyon vērēyim.” “yok, yirmi milyon vereceñ ondan soñra” dēyo. “hasdalıñı ğurtaracam” dēyo. adam da yirmi milyon yok. bırağır gāldi. bu sefer dēr kine “falan yerde bi hoca var.” bu sefer de o hocaya gider. yine o hocaya varır. hoca şimdi bunu āve ğuyar. āve ğuyar hoca. bu olmuş yanı. gerçek olmuş yanı. ben buna şāhidim. şimdi hoca “tamam” deyū “ben seniñ hasdalıñı iyi edicen” dēr hoca. “pāki” dēr. şindi hoca bunu **30** okumāya başlar. oğurKan oğurKan hoca oyunundan bayılır. hoca yere düşer. “dutuñ yā” hoca . yandakılar hocayı dutar, hocayı gāldırılar. “o dolabı açıñ” dēr hoca. dolabı açarlar. “orda getir” dēr. “işte geti orda bi sabın ine gibi şeyler işte. seniñ hasdalıñı buldum” dēr. “seniñ hasdalığıñ bu sabın gibi āriyib gidēcek; sende bi şey ğalmaycāk; bundan sona sende hasdalık ğalmaycāk. ben o ācinnileri başıma çöktü, ben dağıdasıya **35** nē çektim. çok mücādelelerē girdim.” yalan, oyunundan göştü oraya; para almağ için göştü. para falan dēmedi ilkin, diñne mevzūyu. adam kalkar düzelir. “tamam sende hasdalık ğalmadı bitti. diyceñ allaañ izniyle anañdan doğmuş gibi āviñde yaşayacāñ.” “peki sağol hocam, allah rāz ossuñ hoca borcumuz?” “bēş milyon verceñ.” “hocam yok.” bi bakar para yok. bi tāne de bileziği varımış; burmalı bilezik şöyle kalıñlarından **40** bi tāne bileziği. o da zavallı başğalāñı satmış o bi tāne ğalmış. bu günüñ parasıylan elli milyon lira o bilezikler şindi. yirm iki yirm üş ğramdır o bilezikler. bilirsıñiz tabi. dēr kine: “yav şu bileziği vērıñ.” adamıñ golundan bileziği alır. bu günüñ parasıynan

kırk beş elli milyon lira. bu para az para dèyil. az para mı? bi üfürmēnen elli milyon lirasını alır adamıñ. güle güle. paraya bileziği alıyo “hadi güle güle” dèyo, ävden **45** çıkarıyo. bi şey yok, heş bi şey yok. hasdalıkta da bi şey yok yani onuñ yapığında hiş bi şey yok. yapığı hareket soymak yānı, hastayı soymak. işte bu dinimiziñ anarşisi yānı. bu gün dinimizde böyle bi şey yok. var mı? yok. işde öyleler dinimizi satıyo, kötülüyo. yānı ävet etikātımız var. bu gün ğurana hepimiz boynumuz eyik diñneriz, okuruz. ama böyle üfürükçülere taklitçilere kanmayalım. epēy mücādele yapıdım **50** hocalıkta. yalnıs bunnar yānı ävet şifā, allah rızası için. äviñe götürüsün sen, ğuran okudursun, äviñiñ bereketi; allah rızası için, ama böyle parayla falan... ben parayla ğuran okumam. adam götürür, kesinnikle bu olmaz. parayla insan dinini satar mı yā? sen parayla diniñi satıyusun. allah rızası için okursun. bu bi bi hasta yānı diyelim kine, adam götürür. “hocam, bi hastam var yav, bi okuyvir yav.” “okuyalım ğardaşım dèdim.” **55** çünkü onu rahatlatmağ için okursun bir āyet. allah şifā vèrsin, başğa bi şey yok. yānı o okumaktan o hasta bir iyileşme için dèyil de sādece bi yēñilir; yānı yēñilik vèrir. “ha ben okundum, beni okudu hocam, ben iyileştim.” dèr; kendi kendine rūhan teselli vèrir.

-o çocuk iyileşti mi?

yok canım hēc alakası yok onna. nerd iyileşcek yav. daa hasd oldu. benim yakınımıdı bunu götürüp te bunu yapan. duygu falan deyil yānı. başğası bilmiş de **60** başğası yapmış da başğası duymuş falan dèyilim yānı bunu. benim eñ yakınım bunu yapan. ğardaşım veyavut bacım.

ADI SOYADI :VELİ ARISOY
YAŞI :61
ÖĞRENİM DURUMU:İLKOKUL
DERLEME YERİ :BAYAT

-2-

şindi hocanıñ dedii gibi yāni bizim bu dağıñ meşeleri kendi kendine ğurudu yāni. kesiyuz yetişiyudu zāten. kesdik miydi bi sene olmadan iki metire üç metire yetişiyu yalıñız kökün kütükten ğuruyunca bi daa yetişmedi. o dağ çıblak ğaldı yāni.

-avcılık yapıyor mu burada?

tavşan, keklik. ben elli beşte elli yédide asgere gidesiye ğadak çobancılık 5 yaptım. bi dereye eñdiñ miydin eñ aşşağı beş yüz kırk. şindi yok.

-eskiden de kilimcilik var mıydı?

yirmi dene otuz dene kırk dene dokusuñ äve yığadı şōráya. annacına bakar durulardı. alt ay ğadınnar elinde bi kirkidinen şakıdık şakıdık kilim dokurlardı.

ADI SOYADI :KAZIM GÜNGÖR
 YAŞI :70
 ÖĞRENİM DURUMU:-
 DERLEME YERİ :BAYAT

-3-

bu böğrekden çıkdı işde. böğree çürüttü. şu da yāni bak; bi māden suyu işdim ha ğadır gècesi gün. bi māden suyu bu daşı oynadınca baña dēdi sen toKTuruñ altına.

-sağlık sigortası yaptırıyor musunuz?

yāni bu çocuk baktırdı baña. emirdaında şey dokuyu, halı dokudduruyu. boyacı boyacı.

-usta mı kendisi?

5 hē usta.

-nasıl yetişti?

o, burda bi ğaymakam gāldiydi. ikisi burda şu köroğlunda dēriz köroğlunda şamda durdu çocuk. ordan ğaymakam getmiş bunu. “len gaymakam bey” dēdim “ben onu zor buldum bu çocuu. sen de bunu çıkarıp gālme.” “dur amca yā burası köklüsüz; buráya ben esasa geçircen.” giddiler dağlardan pinerdir, çalıdır, ot kökü, kök öte beri

10 getirdiler. gaymakamınan boyamışlar. baKTım ora dağmışlar. mill eyitim müdürü de var. dedim ben “yā bu ne? aman gaymakam bey nēdiyusuñuz?” dedim “gālin çeyizi gibi. gālin çeyizi böyle böyle” dedim. “len amca sen dur.” sonra burāya aşıdılar.

ADI SOYADI :MEVLÜT ŞENER
 YAŞI : 83
 ÖĞRENİM DURUMU : -
 DERLEME YERİ :BAYAT

- 4 -

bizim oldūmuz yēr selbesidi. bi de bizim şurda horuz dēriz horuzda bi dene bistan isminde bu pılaa almışlar da pılaa getirdiler benim olduum yēre ğodular; biz dinnedik; çaldık ta öyle gördük. bak ne dēyu:

ağlayalım atatürke

5 bütün dūñyā ğan ağladı, dēyu.

acel gāldi can ağladı

şüpesiz bu dūñyā fāni

tañrınıñ aslanı hanı

insi cinni cemó mālİK

10 hēpsi birden ağladı

- doğu batı cenıp Şimal
aman tañrı bu nasıl hal
atatürke vèrmiş zaval
āmır mēmur altın kürsi
15 yas çekdi mebūsannar ađladı, dèyu
- isğanderi zulğarneyni
çalışmadı buncalaynı
her millet atatürk dèyu
cemiyyet (...) ağladı dèyu
- 20** atatürküñ eserleri
söylenecek bundan keyli
bütün dññyanıñ her yeri
ah çekti vatan ağladı
- 25** fabrikalar ırcat etti
atalığını isbat etti
varlını türke terk etti
döndü çark dervan ağladı
eşitdi bütün dññyanıñ her yan ağladı
- 30** bu ne ğuvvet bu ne ğudret
bunda varıdın bir hekmet
bütün türkler inönü ismet
gözlerinden ğan ağladı
- 35** tiren hattı teyyāreler
türkler de geydi hep ğaralar
semerğandı buhāralar
eşitdi her yan ağladı

siz sađoluñ türk genşleri
 çalışannar ğalmaz geri
 maraşal (...) asgerleri
40 ordularıyla teymenner ağladı

zannètmeñ ağlayannar gülmez
 aslanıñ yataa boş ğalmaz
 yalıñız gidenner ğälmez

aman veysel uzatma bu sözü
45 dayanmaz oña herkesiñ özü
 goruyalım yurdumuzu
 dost deyi düşmannar bile ağladı, dèyu.

o birisi acık okumuş; ben cāhilin ya. ileri geri, şey yāni evraa ora bura imzālatmaya getiri götürü. şeyleri dosyaları. o dèdi ki: “ hemşerim” dèdi. “ benim **50** efendim” dèdi. benim efendim marıdı orda. nizāmiyede ğomutanım dèrdik, orda efendim mar. “burda efendim mar, ğomutanım yok burda” dèrdi. neyse onu getirdiler. dört gün durdumdu. o da fırdı gitdi. zoñğuldak tarafından bi tēfik çavuş dèyu bi bahriye asgeri varıdı; ğoğuşda yatıyudu, ğäldi, zabānan baña tebelleş oldu. “ille biñbaşımıñ ävine gideceñ sen” “len ben gitmen, beni ğoyvirmezler bunnar” dèdim. “yā” **55** dèdi “bi emireri bulasıya ğadā git” dèdi. gittim, üç ay zabdètđi. üç ay soña gemiye tāyin ètdiler. yaşlıyız biz. gemiye tāyin èdince gemiye gitmeğ istemedim.

-seni nasıl bahriye ettiler? yüzme falan biliyor musun?

yok bilmen. biz dışada yalıñız üş tāne ğayıkānemiz varıdın, ğayıkāne. uzunluğu burdan uzun. böyle üş tāne. haftada bi gün gider temizlik yapardık. gövercinner oña gider temizlik yapar ğälirdik. “derviş çavuş ben buranıñ on sekiz yirmi aylığ asgeriyin. **60** hēc bi iñgilizden bi mayın gemisi ğäldi. laf söyleddiriyuñuz iñgilizden.” bizim durdumuz yollamanıñ boyuna bir ay bir ay bekledik, bir ay. iñgiliz mandırasıynan bir ay bekledik. durukan iki ğara paşası ğäldi. onnarıñ mandıra indirdiler; türk bayrānı dakdılar. oraya o biñbaşıyı birinci kapdan olalakdan tāyin ètdiler. birinci kapdan olalakdan. gemi ordan çıkınca biñbaşı öñümüzde gidiyu, ben de arkasındayın. “mevlit”

65 dèdi. “efendim” dèdim. “naa çalıřmāyu bu” dèdi biñbařı. çavuş öyle bıraktı ğāli. “hay hay efendim” dèdim, “ne seniñ işiñe hileyle çalışdır, ne de devletiñ işine hileyle çalışdır” dèdim. nóluyu yāni bi çavuşusa.

ADI SOYADI :ALİ ÖZER
 YAŞI :68
 ÖĞRENİM DURUMU :-
 DERLEME YERİ :BAYAT

-5-

çobancılık yaptım, kömür yaptım. yapmadım bi şey ğalmadı kı benim. şuhut tarafında birez de cambazlık yaptım da öyle. sōna bizim biāder hapsānede yattı. şuhut hapsānesinde. şuhutta benim asger arkadaşı varıdı. hālis tabır dēye. tek arabacılık yapar. onuñ āvine vardım.

-ne alıp satardınız?

5 o zaman öküz, dana alıp satıyuduk.

-şimdi gidip gelmiyor musun?

şindi heş bi şey yapmāyun ğāli. oğlannarım fiāan dağıldılar. bi kendimiz ğaldık hanımınan. bi şey yapmāyuz.

süle paşa şo cāmiyi yaptırmış, bi hamam yaptırmış, han yaptırmış geşmiş burdan. osmanlı pādīşahlarından süle paşa. ondan sōna bu bayat buraya yērleşmiş. bi **10** hamam, bi han, bi cāmi yaptırmış.

-şimdi bu eserler ne durumda?

hamamı şahısa satdılar. şahıs şindi çalışdırmāyu. cāmi duruydu. hanıñ olduu yeri de şahısa satdılar, äv yaptılar.

-cirit oynanır mıydı burada?

düğünlerde oynardık. düğünlerde etraftan at araba gālır, atlar gālırdı. dāvet ederdi düğün sāyibi, cirit oynarlardı. şindi yok gay.

-nasıl oynanırdı?

15 sekiz on dene at bi yakaya geçer, sekiz on dene bi yakaya. ondan sōna dirēne o oña vuru o oña. atını çevirebildii yērde deyneğ atarlar. cirit budur yāni.

ADI SOYADI :ALİ ERİTEN
YAŞI :71
ÖĞRENİM DURUMU :-
DERLEME YERİ :BAYAT

-6-

aş bişirdim gāşşık yok
çocuğ ağlar beşşık yok
türküye var ama
başında çobanı yok

5 hanı kim var allā aşğına? ben beş aydır buruséla hasdalına yakalandım, gurtulamadım. ğarı hasTānede yatıyu, ben burda çekiyün. hanıya devlet? doKTuruñ yanına varıkan “doKTur bey doKTur bey sän biliñ sän biliñ. olur mu böyle?” ayāmıza gèyiyoz naylón, ekmeğe guyduk naylón, yakında inşallah gövdemiz de girecek naylóna. olmaz ābi bu olmaz olmaz vallā olmaz ya. ecik te bizi düşünsüñner ya. atatürk gālmış **10** nurda yatsıñ o günkü adamnar memleketi sağlığa gāvışdırmış. atatürküñ gurduğu

yoldan çıkarsa bu türküye, çabuk teslim olur düşmana. olmaz ābi olmaz vallā ya. sırt sırta gālecek türküye birlik yapacak, berāberlik yapacak, dökülecek bir araya. gālen düşmanıñ gafasına vuracak.

babam zēñgin dēyilimiş. babam kömürçülünen. vallā buyruñ işte sor şu adama. **15** bir şöyle ğarış toprak ğalmadı baña babamdan. vallāhi ğalmadı. süpürecek süpürge de üstüne dōkecek teneke de ğalmadı vallā. e babam zēñgin olaydı ben de zēñgin olurdum. biñ dokuz yüz yirmi sekiz doğumluyun. ğırkda başladım kömür yapmaya. biñ dokuz yüz ğırk sekiziñ yedinci ayıñ sekizinde asgerliĝe girdik. ālli biriñ birinci ayıñ sekizinde asgerlikten ğurtuldum. otuz ay asgerlik yaptım, otuz ay. hā asgerden ğaldım, **20** iki sene kömür yaptım. eyi kötü bi āvlendik. bakdım gidiyo, zaman geçıyo. ayrıldık çıkdık. āllide ālli ikide ālli beşde çıkdık. menderesinen yüz davar ētdik. yüz davar hālı yüz gidiyo. yüz bir ēdemedik ki, borşdan ğurtaramādık. geçen sene koparetiften iki yüz milyon lira para aldık. dört yüz dört yüz, sekiz yüz milyon para yatırdım. e böyle bu fayız böyle olusa, benim cebime delerse, sırtıma delik heybe atarsa benim ğuydüm dökülürse, **25** ben zēñginner miyin ābi burda? olur mu bu, olmaz.

bir aydır ğarı orda yatıyo, bir aydır ben burda çekiyun. bakanım yok çekenim yok. afiyonda.

-ne zaman çıkacak?

nē bilem ben, ne zaman doKTur müsāde ēdse o zaman çıkacak.

-sigortanız falan yok mu?

efendim heş bi şeyim yok vallā. yirmi beş ine yidim dokuz dana ğaldı. “şindik **30** yirmi bēş ine daa yiceñ.” dēdi doKTur. “ĝurtarabilseĝ onnan ĝurtaracāz” dēyu. ālli ineynen. ğünnük inem var burda.

-sen bu hastalıĝa nasıl yakalandın?

malı olan da yakalanıyo, malı olmayan da yakalanıyo. ğaleden bi ğadın var, hasTānede yatıyo. “ramazan ĝalse senesi olacak” dēyu. hālı vallā hasTānede. kadıncāzıñ şurları simsiyah olmuş, ine yiye yiye. ilacı mı hak deyil, vuranı mı hak **35** deyil? ğurtulamamış ğadın yav buraselleden işde.

-peki sütleri falan kaynatmıyor musunuz?

vallā ben peyniri, tereyaĝını, yoĝurduñ ğapTan çıkanını aĝzıma da ğuymam. ölsem ölü yerime de getirme sen. oĝ ğadar sakınırın, amma gine de o olcak. āti de ğaynadıyuz ocakda. ēyi ğaynadıyuz. hiş malı olmayan da var buña dutuluyu yā.

şindi mala vuruyuz çeşitli ine. zebzeze veriyuz çeşitli ine. sibikeriñ biri gonuştu
40 bu zebze, meyve üzerinde. eñ soñunda nêye bağladı biliyoñ mu? “afiyet ossuñ
 hormonnu zebze bizim vücótumuza.” dèdi. akıl arttı, bereket ğakdı. şindi bereñarı bi
 şeye bi ine; bakāsıñ üş gün sōna olmuş ah böle. zēmeride tomatiz yiyuz, ğarpız yiyuz.
 olur mu bu yā? her şey mevsimiynen olur. olmaz ābi. dayānyular ineyi. şurda şu yakın
 köyde bi yakın arkadāş var, yakın köyde. antalyaya şey götmüş, ğurbannık götmüş.
45 “zabaa ğadar dana gibi öğüdüyu malları” dèdi. “niye len?” dèdim. “hormon
 vuruyular.” dèdi. zabānan baksañ hayvan (...) bu hormon bu îlaş çıktı. hepimiziñ de
 boynuna basdı. şindi şindi şu an şu anda memlekette belki om beş biñ davar var. her
 alda o ğadar. bundan kırk sene evvel otuz biñ körpesi olurdu. otuz biñ körpesi olurdu.
 benim aklım ermez. bunuñ çocukluğunda çiğ peynir de yidiler; südünü de iştiler;
50 yoğurdunu da yidiler; yağını da yidiler. o hasdalık, ben yetmiş yaşıdayım. o
 hasdalık o günneri olmadı da şindi nê diyi ğāliyu? bu bu hormon dēnilen bi îlaş çıktı.
 vēriyular zebzeze mala. o insannarı helāk etti. benim oğlum var; şu yanda işçi.
 “arkadāşñ bağı var” dēyu “şey paydos oldu mu fabrika; gideriz.” dēyu, “bi îlaş götürüz
 ğoruğa, ufacığ ufacığ ğoruğa” dēyu, “bi pompalar bağları, bir avta sōna varsak” dēyu,
55 “mazi gibi olmuş. allah bir öle.” dēyu. “bir avta sōna vardık üzüm olmuş mazi gibi
 nah böle. bir ay sōna üzüm ēriyu.” dēyu. e bu allaiñ vērdii dēyi ki. ğul ērdiriyu bunu. bi
 arkadāş dēyu ki “salatalığ almış.” dēyu, vallayi bunu söyledi. “buz dulabına ğomuş
 akşamdan.” dēyu. zabānan varsa salatalık ah olmuş böle îlaşdan. hemen orda bi
 doKTura varıyu iletiyu. “bunu çöplüğe dōru yime.” dēyu. “bu hormonnu, bu zarar ēder
60 saña” dēyu. direkmen atıyu çöplüğe. haşeş yağı yirdik; sovanı yirdik; yuvalak yirdik.
 bundan selbesidik, bundan ēyiydik yā.

ekmek gine sovandan ucuz. otuz beş lira bi ekmek, otuz beş biñ nira. bi kiío
 sovan yüz ālli biñ nira. bi kiío patetis yüz ālli biñ nira. bū ğoyvirdi başını “piyasa
 selbēs” dèdi. öndüş para vēriyu alıyudu ğonu ğoñşu biribirine. şindi piyasa selbes
65 dēyincede dolar meydana çıkTı, mark meydana çıkTı, sıtarlin meydana çıkTı. “len
 arkadāş baña havtāya ğadak öndüş on lira on milyon ver.” dēdiñ mi, “arkadāş bende yüz
 mark var, işte al.” dēyu. e nēden ben havtāya ğadak yav. nê yapacam ben markınan
 dolarınan. olmaz vallā yā. markı doları selbes ēdivirdi adam. kendi gitdi bu dūnyādan;
 bize de ğoca bi yük sardı sırtımıza; çek çekebilirseñ, çek çekebilirseñ. şu adamıñ kimi
70 kimsesi yoğ iki oğlu var, kendilerini zor idāre ēdiyu kendini zor. kendini zor idāre

èdiyu. tek iki oğlu var, iki ğızı var her alda, o da èliñ ğapısında. bi Şiy yok. bir Şiy yok vallā. ötö ğün bi hèsāb èttirdim. yirm iki buçuk milyon lira benim ilāŐ parası yaptı. arkadan ilāve yaptık peŐinle daa aldık o hèsapta yok. burāya annayı bilirseñiz. valla alacak param yok.

75 babam biñ üç cüz on yedi tevellütlüydü. bıkmıŐ osanmış, askerlikten aŐlıktan. burda Şeker ali dèrlerdi, ben bilmem mevlid amca bilir. Şeker aliyi biliñ mi? Şeker ali dèrler bi isminde adam marıdı. ikisi de buralı bayatlı. bunnar ğarar viriyular ğaşmıya. ğaçıyular. ğāl ğālemeñ mi ğāl ğālemeñ mi, zabaha ğadar ğāliyular. ortalığ ıŐırgan bi yere yatıyular. ğün doğuyu, ğakıyular ordan aş susuz. “ğāl ğālemeñ mi ğāl ğālemeñ mi”
80 dèyu “ğāliyuz biz çölde” dèyu. “dağdan depeden aŐıyuz.” dèyu, “yāndık susuz” dèyu. “ğaş ğarardı ay ıŐığı doğdu. Şöle bi aŐŐağā tanıdık su ğöl” dèyu, “ğöl ağarıp duru.” dèyu. “ğāl suyu bulduk dèdik.” dèyu. “seyirdik vardık, bi de vardık saman yığını.” dèyu. “oturduğ orāya èyice bi ağladık” dèyu. “geri ğakdık ğāliyuz” dèyu, “gine ortalık dañ yeri ağarıkan arkadaş geriledi ğay” dèyu, “ben ecik yatacan mevlid” dèdi. babamıñ
85 ismi mevliddi. “yat dèdim” dèyu. “ben de Őurāyā yatān” dèyu, “dañ yeri ağarınca” dèyu “baya ağardı” dèyu, “bi de ğakdım ünnedim” dèyu. “ali ali! aliniñ üsdüne bi bayğuş ğālmıŐ ğonmuŐ. bayğuş. ali ölmüş. bi de vardım, bayğuş ğaktı gitti.” dèyu. “ali ali ali ğitmiş! devam èttim yola ağlayı ağlayı.” dèyu. “ıscak ğızdı, ğarnım aj, susuzluk hèpsinden fazla ğāldi. yoktan” dèyu “bi ğuyunuñ üzerine ğāldim.” dèyu. “bi kürt,
90 haymana tarafından bi kürt” dèyu “biñ ğadar varıdı ğoyun sürmüŐler, yukarıyı yazmıŐlar.” dèyu. “pılavı üsdüne dökümüŐler” dèyu. “bulğura sayı var hèsapta ğavurmāya hèsap yok.” dèyu. “dökümüŐler öle yiyolar” dèyu “ben de çıkıvèdim köpekler de (...) hemen biri hoş dèdi köpekleri” dèyu. tabi kürtçe babam nè bilsin; onnar türkçei nè bilsin? “ıŐāret etti yemek yimee” dèyu. “dur dèdim” dèyu. “hatıla, ğoyunuñ su işdii
95 hatıla vardım, bi yanaŐdım, on beş dağğa su işdim.” dèyu. “soludum soludum su işdim.” dèyu. “ondan sona ğözümüñ önü açıldı.” dèyu. “beni yemee daved ètdiler orda yidim işdim, ğarın doyurdum. memleket dèdim.” dèyu. “yörü seni köpekten ğurtaralım, dèdiler.” dèyu. ağlayı zırlayı burāya ğāliyo. burda bir avta on ğün duruyo; ondan sōna ğeri gidiyo. alıyolar. “isdambola vardım. orda bi yüzbaŐıya èmireri vèrdiler.” dèyu.
100 “ondan sona ıraat èttim, teskereyi ordan aldım ğāldim.” dèyu.

o ğünneri... Őindikiler bedāva ğālmıŐ bu türküye, bedāva bedāva. olmaz olmaz. bu türküyeyi ğurtaran memedcikler nè çekdi nè çekdi...

- var ossuñ atamıñ yaddığı yerler
 cepeyi sardı, cemberi yıkdı, gahraman erler
- 105** afıyonnan çıktı tınaztepeden şāyin
 hāyin yonanlılar
 atamız var, atatürkümüz var, mustafa kemał var
 şanlı ordumuz, mēmedciklerimiz var
 al bayrağımız, mor sancağımız var.
- 110** gine yükseldi türk havā guşu
 ordular sardı sarı yokuşu
 avrupayı duttu barıt kokusu
 tecribesi görülmüş atamız var.
 atatürkümüz var, mustafa kemał var
- 115** memedciklerimiz var.
 al bayrağımız, mor sancağımız var.
- içindedir afıyonuñ galesi.
 yonanlıları duttu türküñ belası
 selānikdir atamızın silası
- 120** yörüseğ ileri, alırsak selāniği
 alırsak selāniği, vermeyiz geri.
 dökeriz ğanı, alırsak canı.
- ataımız var türk silahlı guvvetlerimiz var
 al bayrağımız, mor sancağımız var.
- 125** imānımız var, alırsak
 kemirtmeyiz kāmimizi düşmana
 biz türk oğlu türküz. “nē mutlu türküm diyene.”
 tamam mı yavrum.

ADI SOYADI :HAMDİ ARISOY
YAŞI :72
ÖĞRENİM DURUMU:İLKOKUL
DERLEME YERİ :BAYAT

-7-

malcıydık. davarınan uğraşırdık, ileşberlinen uğraşırdık. onnan sōna tabi peder ölünce vereseler dağıldı tarlalara. davar fılan ğalmadı. çocuklara allah ömür vërsiñ, okudu. iştelere; şindi kimi eskişeyirde, kimisi diñne, bursada. şindi kendi yalnız başıma... hanım da iki senedir hasda. eskişeyirini de ğomadık, aňğarasını ğomadık, bursasını da **5** ğomadık. afiyon ğalan yolumuz oldu. şindi hanım da eskişeyirde tıp hastānesinde yatıyubakalım. hayırlı mı ğalır bilmem mallā. hepsi bu işte.

-neyi var hanımın?

kalp var. kalpte öle şindi bũ üş beş gündür burda raatsız oldu. niyeyse safra kesesinde daş varımış, ağrı yapan oyumuş. ordan getirdik, afiyonda da ğaldı beş on gün. tekrar duramadık eskişeyire götürdük. hiş birisi daş var dēmedi baña. duttum ordan **10** getirdim, eskişeyire götürdüm. devlet hastānesinde yattı bir iki gün. orda devlet

hastānesinde yatınca, orda da olmamış. benim ğayınım var yusuf. varınca aba ablasını görünce tıpa götürmüş, ordan ğaldırmış çıkarmış bizim hanımı. şindi tıpta, üş gündür yoğun bakımda yatıyumuş. orda filimi alınca demiş “ya bunuñ safra kesesinde daş var. sancı yapan bu bu ğadına.” demiş yā. şindi üş gündür filim işeyde, yoğun bakımda **15** yatıyu da işte telefon ettiim demin; bi cevap vèrmediler. “akşama cevap vèriz.” dediler. bizim başımızdan ğalip geçenner bunnar işte.

-başında kim bekliyor?

ğız var, ğız beklēyu. bi tāne ğız var saten. altı tāne ğızım marıdı, beşini çıkardım, bi ğız ğaldı. beş oğlan varıdı, üçünü āverdim. iki tāne şindi onnar da eskişeyirde iştelər. bekar daa. iki dene oğlan bekar, bi de ğız bekar. ordalar şindi onnar. hayırlısı allahdan.

ADI SOYADI :NAZLI KAYA

YAŞI :75

ÖĞRENİM DURUMU:-

DERLEME YERİ :BAYAT

-8-

-nazlı ebe, neler yaptığımı anlatır mısın?

arpa ektik, buydáy ektik, afıyán ektik ay ğurban olduğum. harman ğaldırdık, dene yüzdük; nè edelim a ciyerim. çocukları böyüttük, okula gittiler. her biri bi işe ğuyduk; a ciyerim yavrım nè edelim.

-kaç çocuk var?

allah bizim deyi mevlāniñ. allahıñ, ğurban olan ğadın ğızım; dilleriñi sevān. pek **5** özüledim seni ben. vallā ğızım ha. canım sevdi canım canım içirim sevdi. allām sevdirdi. ğurban olān ğadın ğızım. eh işde böyle iş gördük. nè edelim a ciyerim yavrım. okuttuk savdık. şindi kimse yok yanımda. nè eden a ciyerim. bi dede bi ben varın a ğadın ğızım. nè yapān sağoluñ ğadın ğızım.

- burda düğünlerde hangi yemekler pişiriliyor anlatır mısın bize?

a ğuzum çorba, kht. n yapılacak işte plav bleleri yaparız. a ciyerim yavrım
10 n yapalım, ay ğadın ğızım. ha sırfalar ğurulur, a ciyerim yavrım. vay ğurban oln
ben siz gibi sorma soranı.

-nazlı ebe tutmacı nasıl yapıyorsunuz?

mrcimeĝ atarız, hamır keseriz, bişiriz. o şekilde bişiyu. sulu bi yimek h
ciyerim.

-hşmerim nasıl yapılıyor?

hşmerim mi? sdnen bişiriz hşmerimi. davara çıkardım ben eveli. sra saca
15 ğoruz, yaĝı ğoruz, yaĝı temis saca. ğızardır ğızardır hşmerim deriz. yavrm ğurban
oln ğadın ğızım.

-bulama yapıyor burda. yapılışını anlatır mısın?

sd saĝarız, ğoyunu sdn, szeriz. encirede dnderi dnderi, o da ğoyulur
bulama olur ciyerim.

-stla gibi mi?

h ğuzum h o da yl olur yavrm. ğoyunu sd ciyerim ğuzum.

-peynir, yoĝurt yapar mıydın?

20 a yavrım sd bişiriydim, tece dkerdim. zabnan ğaymnı alırdım, altını peynir
derdim. yoĝurt, saĝa ğli, iĝ peynir driz. ılıdırız mayayı dker. o da peynir olur
ciyerim. bazı iĝ deriz, bazı ğaymaĝ drdik. o ğaymak da yi olurdu, yaĝ derdik;
sde yaĝı yavrım. yoĝurdu da, sd bişiriz, çalarız, alaca ğatarız, maya atarız. o da le
ğadın gibi dutar. o da le yoĝurd olur ğadın ğızım.

-tarhanayı nasıl yapıyorsunuz?

25 ğceylen olursa taladırız. yle yoĝurdunan ğararız. yl deriz. unnan dersek,
gine unnan yoĝurdu ğararız. gine yl olur.

-diş bulĝuru, ad verme nasıl yapılıyor anlatır mısın?

ĝundaa şyle ğn. abdasdn aln. ĝundaa şyle ğn. ezen okun, ondan sna
okuyalk o ocuĝun adını ğn. dişi çıkınca da diş ğllesi vuruz. dvet diyuz, vriyuz
ona buna. hdiye ğtrly. o da seni saĝanına ecik para ğuyar. n elinden ğoparsa
30 onu ğuyar. bunnar da byl oluy. h beni dinedin ğli yl d mi.

-nazlı ebe, hıdırellezde neler yaparsınız?

çocuklar yımırta ğaynadır yuvalar. hıdırellez böyle şey ossuñ dèyi ādet olmuş dèyi. öyl édiyular, yimek yapıyular. nè édeceñ a ciyerim böyl oluyu çocuklar. vay güleniñi sevān. hā ben bu ğadak biliyun.

ADI SOYADI :SIDDIKA ARICI
 YAŞI :50
 ÖĞRENİM DURUMU:-
 DERLEME YERİ :BAYAT

-9-

-kilim dokumayı bilir misin?

namazlaa, heybe, denk, çapıt pala, ğıl pala öylē bi şeyler dokuduk. hanı ben öyle kilime nēye gitmedim.

-çapıt pala dediğın nasıl bir şey?

ē şunnardan diler dokurduk meselā biliyoñ mu. hē.

-motifler falan yapar mıydın?

yō ğuzum étmezdim. yaa yaa bilmen onnarı.

-kök boyası falan?

5 yaa yaa bilmen onnarı. āvde āvde éderdik, o da ğayınnanıñ ğaynitaniñ sağlığında ikişer üçer éttik. ayrıldık çıkdık, bi şey ğeşmedi elimize. daha dōrusu fakıridik.

çobancılığa çıkdık. ğayınnanıñ ğanıtanıñ yanında ecik ileşberlik yaptık. onuñ bunuñ tarlalarını êkdik. bulğur ğaynadırdık, harman ğaldırdık, yolma yolardık. mesela ondan sōna çoban olduğ ayrıldık. on yedi senesi ğayınmaya ğaynitaya çalışdık. ondan sōna **10** çoban olduk; āmediñ muamedıñ davarını, on onbeşe ğatımcı ğatardık meselā, ağa ğatardık. dağlara haym ağacı dutardık. benim ğocam ğoyun güderdi. eh işte...

-koyun gütmeye devam ediyor mu?

yō yo ğuzum yō yō onu bitirdik. ğocam feş gibi.

-geçmiş olsun iyi mi şindi?

hē sağıol. anca namazını ğılıyu, abdasdını alıyu. ben de bi merkepten düşdüm. işte hē sağıol. böyle iki asalarınan zor ğakıyun. başğā iş yapamāyun.

-gitmedin mi doktora?

15 ğuzum elimizde yoğudu nēynen giderin. işte felc oluvérince ğocamız éliñ davarını güdüyük. boğazımızı anca idāre édiyuk, biliyuñ mu? e böyle de hārif böyl oldu. ben böyle merkepten düştüm. böyle sakadım, o da sakat ben de sakadım. bi tāne oğlumuz varıdı, onu da okuttuk üfeledik, eccik éddimiz davarınan daşınan. e o da şindi şef oldu. tınastepede çocuk. şef ğörevi yapıyu. anca bi onu okudabildik. onū da él ğızı **20** ğalince saña baKdıruyu mu gülüm ğurban olān.

-yine faydası oluyordur, sigortası falan vardır.

nē feydası olacak. sigortayı da yeñi aldı ğadróyu biliyuñ mu. assa dā éliñ ğızı zalım gülüm, bakdırmayo éttirmeyo nēdiceñ işte...

-bir çocuk mu var?

bir oğlan bir oğlan ğuzum; onu da élden böyüttük. kendimiziñ bi dene ğızımız oldu, o da öldü, fakırlık çektik. hē gülüm işte bu ğadak.

-arabaşı yapmayı biliyor musun?

25 arabaşını suyu ğaynadırdık. çencireniñ her yerine ğuyardık biliyuñ mu. ecik ğayi éyice ğaynıyasıya ğadak ğaynıyan yağı ğaynıycaa yakın, dala dala ğaynıcak, duzunū atardık. oklarıyan böyle dönderiyiz, dönderidik arabaşını. zinileri yıkardık; deviridik tavığ eti, davşan eti, onnarınan çorbasını yapardık. şindi bi ğaynar bi soğuk, bi ğaynar bi soğuk. içine etini atardık. ğara biberini, kimyanını, salçısını, olusa tereyağrı dökerler, **30** olan adam, olmiyan adam beriki yağlardan ğatar.

köhte yaparız işte. yımırta ğırarız, zodā atarız, düğüynen, işte ğāyı ecik avırını zavırĩnĩ atarız. köhteyi, onu da biliyuñ, mesela bildiñiz yediñiz köhteler.

ayla çorbası yapardık, mantar atardık içine, bulardık yoğurdu. eccik pirincinen, bulğurunan, göceynen ayıla çorbası onnarı yapardık işte. tece ğaymak dökerdik, **35** ğaymaklarını alırdık.

-düğünlerde hangi yemekler pişiriliyor?

düğünlerde bişiriyu, onnarıñ aşcılarĩ oluyu biliyuñ mu gülüm.

-sırası oluyor mu yemeklerin?

tābi olur. çorba, köhte eden yapan hanı. bōrek, yapmayan o baba dadlısı mı dēyūlar nē dēyūlar onnarı ğorlar. hoşaf göyular, işte fāsille yimee, bulunannādan yapıyular; hērkesiñ gücü yettiği ğadak.

-kız istemede neler yapılır?

40 ğız isdemeyen isdeyen ğız yandına ğaçıyu. düğün eddiriyu, altın dakıyular. gücü yēten davul dutturuyu. olduk ğadak ğāyı çeyizini yapıyu. yok istēyen olursa, isterler anası babasından hanı dūñür sahabı, ğālin alacak sahabı, anasınıñ babasınıñ ırzasıynan ğızıñ ırzasıynan alıyular vēriyular. dūñür yollarlar, üzüm yollāyular. işte böyle bi şeyler, para yatırıyular, başlık yatıran; alan alıyu, almayan almāyu.

-hālā başlık alan oluyor mu?

45 e alıyular ğuzum. ecik tābi zeñgin olannar almāyū. ğızına öte bete alıyu. fakır olannar nēdecek yazık, añaşyular işte, öylece yapıyular dutuyular. işte böyle.

-şepit, gömbe yapmasını biliyor musun?

şepidi, eleriz unūnu yuñuruz; nē ğatı nē cıvık. sacı vuruz, kimisi yazar kimisi çeviri, dūrū ğālır sular. yakut ku böyle ğorlar, yığarlar yığarlar, yidikçe şöyle yiyecei ğadak sularlar. işte öyle böyle... gömbe dērler, gömbeyi de elerler gine soğuk suynan **50** yuñurular. ecik ğatı yuñūrular, soda atarlar, varsa yoğurd dökerler, yağ dökerler. gecece yaparlar. büyüklüü şöyle ziniye yētik ğadā alıyular. ekmek ğadak, bi hodala ğadak.

-hodala nasıl?

işte hodalayĩ da mayalayūlar, fırına dökerler. ekmek. diler diler yirler işte öyle ādet köyleriñ ādetleri böyle işte.

-salça falan nasıl yaparsın?

55 salçıyı bāzı satın alıyuz, bāzı yapıyuz. tomatis doğrayıp gāliyuñ. yıkāyuñ üş kere, şöyle diliyuñ diliyuñ salata èder gibi; ecik ondan iri yollu şe gavanuzlara güyuñ; günece göyuñ. güneşte bir ay falan duruyuz. aman bir ay dimişin, bir avta on gün, nēy gadak durusa. ıscak göyğun olusa bir avta duru. ondan sona çıkarıyuñ salçıdan şeyden döküyuñ. ilisdirden süzüyuñ ga. böyle éziyuñ éziyuñ ilisdirden süzüyuñ. altına göyusu **60** gālır, üstüne çekirdie gālır. çekirdieni atıyuñ, altınıñ göyusunu zinilere döküyuñ. tepsilerin üsdüne beyaz şeyleri örtüyuñ, şöle tül perte falan. hanı sinek falan gönmasın deye. o da gātılıyu. alıyuñ yağınan yakut yimek yağınan yakut ku şey yağınan sana yağınan gavırıyuñ. güyüyuñ gaplarıña. accını yağlar altını yağlayuñ güyüyuñ, göyüyuñ dolabın varısa, duru bi şey olmaz.

-tarhanayı nasıl yapıyorsun?

65 tāranayı; göceyi gırdırılar. göceyi dövürüler, savırılar, yurlar. –bu benim adam işte, ikimiz de totalız.- götürüler dövürüler; dibägede ossuñ, döverler elde. onuñ şeyini bilirler, kıvamını bilirler. onu getiriler sererler, savırılar. bi yıkarlar, geri gurudurlar, ayıklarlar. değirmende çekerler, soñna çekilene bi elerler, ununu altına alılar, üstünü götürüler. yoğurda gārarlar, ondan sona yoğurda gārarlar yoğurda. kimisi bakıra **70** güyüyu, kimisi bulıycıa gadak ecik yoğurd ecik göce bulāyo. hanı durumuña göre, o şekilde çorbasını dönderiler. nānesini atarlar. seven büber atar.

goyunu sağırdık, süzerdik, bişiridik, tēşlere dökerdik. tēşlerin altına şöyle ecik köz gördük.

-teş nasıl?

tepsi gūzum tepsi. tepsi de dāriñi var, dāriñi dāriñi. gāyı gāymānı tēciñ üstüne **75** çığlardık. gece yarısı açardık, tēciñ üstüne gāymānı alırdık; el gibi tahta gibi, onu gāy bi de. gāymānan biz de hoşmerim èderdik.

-nasıl yapardınız?

hoşmerim un elerdiğ unu. gāardık südünen, bi de saş gördük, köz altına yığardık sacı. onuñ üstüne gāymaı dökerdik. o unnan gārdımız hamırı tēciñ üstüne çıkarırdık. elimize bi de hamır ēsirani dēriz onu alırdık. gārışdırma meseła kepçesi aña. onnan **80** gārışdırı, dene dene hoşmerim olurdu. sevēn şekerlerdi, sevmēyen öyle yirdi. hanı bu dağların şeyleri böylēdi.

mantarları toplar gälirdik boranı éderdik, bizim dađlarımızıñ bed dadlı olur. toplar gälirdi êrkekler, yurduk, yĩkardık, dõrardık, yağınan ğavırdık. sarımsaklı yoğurdu dõkerdik üstüne, et gibi olurdu, baya ğuzũ eti gibi canıñ isdemesiñ, çok dadlı **85** olurdu. bu Şimdi satın alma mantarlarıñ dadı olmāyo. pılavlık dēriz, pılav aşına atardık. o mantarları yur yĩkardık, bõlerdik Őõle. bulđur pılavına, çorbalara atardık. bırağırdık kõzde, canıñ isdemesiñ. hanı tüm iŐlerinen uğrağdık ğuzum. hee işte bõyle bu ğadak.

-aŐureyi nasıl yapıyorsunuz?

aŐurayı yavrım, dēdiim ğoceden vuruyuz. demin ğõce tārif ēttim ya. onuñ içine **90** üzüm atarlar, fasille atarlar, nohud atarlar, fıstık çiyelerler atarlar. ondan kēyi bõyle birez çeŐitlerden atarlar, ğaynadırlar. Şeker atarlar. ecik soğuduktan sõna fakıya fikirāya dağdırlar. kendiñ yiñ. işte o da o.

-mutfakta en çok hangi eŐyaları kullanıyorsun?

vallā ğuzum bizim mutvāmız nēyimiz yok ğuzum. bizimgi esgi āv esgi yapı. eŐyā tabak bulunanı ğadak işte esgi çinkiler. duttumuz da çinki, biŐirdimiz de çinki. işte **95** onnar o ğadak. bizim esgi biçim āvler, daha õyle mutvāmız mutvāmız yok. işte iki ğõz bu ğadak bi õren aldık. bi de bu ğadak yaptırdık. işte tava nēyse, hanı esgi ğaplarıdı. Şindi yeñiledi ğay hērkec. işte çinki gibi. eveli tıñğa bilirdik, çõlmek. topraktan yimek ğabıydı, evelkine tıñğa dērdik.

-sizin ana baba sağ mı?

yok ğuzum yok. bunuñku dā õldũ benimki dē õldũ. kimsemiz yok bizim ğarı **100** ğuca ikimizden başka kimsemiz. bi tāne oğlumuz var yā. işte bu ğadak bõyle asaynan, ben bõyle asaynan ğuzum. ben merkepten dũŐtũm bõyıl oldum, bu da işte allahdan gāldi. gine abdestimizi alıyuz, namazımızı ğılıyuz.

çığdan yapardığ āvleri. çığ dēdiim ğuzum işte işte Şunnar Şunnar, Şu yandakılar. Őõyle Őõyle tahtadan, bunu bõyle õre õre õre ğoca bi Őõyle dutardık. üstüne çadırları **105** atardık, altına buz gibi girerdik. ğoyun ğuzu meler... e vücõtumus sağlamıkan ēiyidik, dadlıydık. tavıklar ğıdaklar, yımırklar; yımırta boludu, yiyuduk. temiz havā, suları ēyi, ēyi sularıñ başında oturuyuduk. Őamnarıñ altında oturuyuduk, kõlgeleriñ altında oturuyuduk. zoru da varıdı ğolayı da varıdı onuñ ciyerim işte. ēliñ ğārini çektik.

bizim hanı kendimiziñ fazla davarımız yoğudu. işte bi buncıazı aldık, yaptırdık. bi oğlan **110** äverdik, bi okuttuk çocuğu. işte ğazanş da bitti. bākurumuz mūkurumuz bi şemiz yok.

-giyim kuşam?

diz bezi, gömnek, ätek, öğencek işte şu. işte başımıza bi yazma çırparız. boğazımıza yazma sararız. üstümüze bi yaşmağ örtünürüz. yaşmak dirler buña da.

-düğünlerde nasıl giyiniliyor?

düğünneriñ eşeyi çok ğuzum. geştiler şurdan bi göreydiñ. düğünneriñ ğuzum **115** çoktur talāşesi. kızlar fistan geyer. o da fistan, benim ğaline kakınca gösterän,var. fistan geyerler, başına şey örterler, baş boncuğu dërler. göğüslük dërler, gümüşden ğuşşak ğuşarılar. başlık dakınır êskiler. hāmali burlara dakılır, seniñ bu ğadak ğadağ olur. geyinirler, oynarlar, çağırılar geşler işte. eveli biz de onnarı geyiyuduk ğenciken. bi dē üstünüñ bürdesi var. içine yan ğireb örtünüller, pullu pullu örtünüller. dışına şu **120** gavırdan ğälen saçaklı dēyılar, ğırmızısi olur, ğarası olur, beyazı olur; onnarı örtünüller.

-“bürde” dediğın nasıl?

bürde de bunuñ üstüne böle ğarası olur, ğırmızısi olur, benim bu gibi. bunnarı giyiniller.

-gümüşler burda mı yapılıyor?

şindi o gümüşler ğaktı anam, eveli dakınıyulardı. şindi ğaktılar ğay, **125** dakınmāyular.

ah ğuzum ecik ya bunda ya bende bi şey ossa. hēş birimiz iki taraf ta zayıfız. fakırlık... işte eliñ davarını ğüttük, yidik, yuduk. ancak çocuğ okudduk işte. işte bu ğadak. hēş başğa bi şemiz yok. çok kepāzelik çektik çok. çektimiz kepāzeler ū burnumuzdan ğälirdi. bi çapalardık, bi dā çapalardık. bi ilk çapası, bi soñ çapası dërdik. **130** ondan sōna cizilirdi, ğāyi cizilirdi geri dönürdü sakız alınırdı. sakızı satarlardı. şindi yassağ oldu, cizdirmēyular kelleleri ğāyı. şindi çapalayamāyuz da edemēyuz da. çok irezillik çektik biz çök çök... vay vay vay, sëllerde sularda, davarlarda, dolulariñ altında... önümde davar, bunuñ olmadığı ğünde, ğā bura ğälirdi işi varıdı, êrkek. çok kepāzelik çektik.

-şu eski evlerde oturanlar var mı?

135 onuñ beş ğızı varıdı, bir oğlu varıdı. şu eski ävde mi? orda bi èhtiyar dède var. oña ecik ötesini betesini ğöyu. ävi va şörda, yeñi. işte bi alınca biz bu äv böleydi. işte bereñarı bi yapdık.

-güzel ama.

ğız gözel ossa nè gülüm. üsdü üsdüne çıkacādık, yapamadık böyl olunca nèdeceñ hē... herkeziñ ävi var damı var, başğa yerde. yazık bu äv böyle fañıladı ğaldı **140** işte dèya. açılmāyu örtülmēyu. bāzı ben perşembe günneri bi ğapıyı açıyun. anaddarları bizde. ecik şöyle bi işte bi neşensiñ dèrin, şu bağa su döküvirin yazık. adam olmayınca... oğlu ğızı yok. kimisi istanbulda, kimisi eskişeerde; her biri bi yanda. işte bu äv böle duruyu. satalım dèyular. ğızlar ırāzı olmāyu. añaşamadılar, işte böyle yazık ğarardı ğaldı kitlice. ben bazı böyle cama nēye çocuklar daş falan atınca; “ètmeñ günáh” **145** dèrin “ğırmañ.” goñşunuñ ävi damı dèyi burdan gözlerin. işte bağlara mal yanaşır, yidirmen, ho dèrin falan. séab, varsıñ yeşillik dursuñ nè zararı var?

nèdelim? şonuñ yanına varısaz bi dèdi; şunuñ yanına varısaz bi ğodu. nēyniyen, eliñ hayrına da ğarışman, şerine de ğarışman. ğapımızıñ öñünde oturuz duruz. nēyniyen. “hālımızı biliriz hallanırız, havtada bi sallanırız.” dèyen gibi.

ADI SOYADI :OSMAN ARICI
YAŞI :65
ÖĞRENİM DURUMU :İLKOKULU
DERLEME YERİ :BAYAT

-10-

-askerliğini anlatır mısın?

askerde ben on başıydım. oğlum teymen oldu bak. subay teymen oldu. ondan sona galdik ävlendik, çobannık yaptık. işte beş yüz göyun güdēdik. ilkin beş yüz göyun. şu eğer dedimiz dağ, eğer dağı, eğer dağlarında. bu muhidiñ dağları.

-askerliği nerde yaptın?

erzurumda yaptım. askerlii erzurumda yaptım. santıraldaydım, hatlar yapādık 5 kendimiz. santıralda gonusduk; göpan telleri kendimiz yapādık, dikilen direkleri göçenleri yeñilēdik esgileri.

oğlumuzü okuttuk. para da boşa gitmedi yāni ha, çocuğu okuttuk; mühendis ettiik, orman mühendisi.

“su akarkan desdiñi doldur.” dèrlerdi yāni genciken.

ADI SOYADI :KEZBAN ÜNAL
 YAŞI :50
 ÖĞRENİM DURUMU:-
 DERLEME YERİ :BAYAT

-11-

ay ğuzum beş tāne çocuğum var. ay çocuđumuñ biri miyendis, ğızımın biri de hemşire. birini liseden çıkardım; iş bulamadım. hişbiri ävlenmedi. hişbiri ävlenmedi yavrım. ondan sora biri dē tırabzonda okūyu ođlanıñ; bu yıl soñ sınıf, tırabzonda. bölümü işte ğayı, buranıñ ğaymakamı dēmiş ki hanı, “eyer benim okuduum, benim 5 gördüüm dèrsleri görüyuñ.” dēmiş, “eyer imtiani vèriseñ” dēmiş ğazanıbiliseñ ğaymakam da olabiliñ.” dēmiş ya mālilyèyi okūyu.

işte yavrım nēydān, onnar okusuñ, onnar ekmēni assıñ benim cāhillime bakma. yavırcazım böle.

-çeyiz neler yapıyorsun kızlara?

valla yatak, yorgan, yasdık, ğirlent işte böleler yapıyuz. bunnarıñ çeyizlerini. **10** māzalardan da alıyuz alabilirseñ, gücüñ yetiyusa. buzdulabını, çekyatını, dolabını hêpsini alacañ gücüñ yetiyu da; emme gücüñ yetmemiş oña bi şey dèyemeñ. alaman o şeyime göredir. gücüñ yeterse alacañ. hêpsini vèrmek istèyiñ; emme elimden gälir nè gälirse onu vèrecen tâbi.

-diş göllesi falan yapar mıydın çocuklarına?

benim günümde yoğudu. yapmadım ah yapmadım da şindi dèyun ku: ah **15** duraydım duraydım da anam beni şindi dūñyaya getireydi. ah be ğocamazdım da. ğocadım işte, dèdim ya elliye ğeşdim dèdim ya. dèy bundan bi iki üş sene õñce ben bi nüfus cüzdanı ğeşdi elime de, “aman alim” dèdim “biricik bakıvır kaç yaşıma ğirmişiyin” dèye. “ana kırkıña ğirmiş” “abõ” dèdim, “eyvah eyvah, aman alim nè ben soraydım ğuzum nè de sen dèyeydiñ baña.” dèdim. eyvah yaşım ğeşti... ğeçen sene **20** isdanboldaydım. işte allah õmrünü vèrsiñ, õlumunan ğızım amalıyat èttirdi ğadın hasdalından. özel èttirdiler allah ırāzı ossuñ. èyiyn allaa şükür, baharın gäldim.

-ne yaptın istanbulda?

valla onnarıñ yimèni yapTım, ävini temizledim. işte onnar zabānan işe giderlerdi, āşamınan gälillerdi.

-beyin ne iş yapar?

benim bey mi? benim bey ileşber.

25 davara giddim, sağın sağdım, peynir èddim, tuluğ aldım, yoğurt aldım. nidān ben de onnarınan uğraştım. tarlāya gittim. gücüm yèttini èttim.

-neler pişirirsiniz? sarma yapar mısın?

yaparıs canım sarma. sarmayı bağlardan yaparız. ğararız içini; baaratını, biberini, tomadizini, yağını, duzunu atarız. eliñde olursa ğıyma at; eliñde yoğumuş hālīñi biliñ. onnarı atañ bişiriñ. sararız, şeyinen ossuñ pirincinen ossuñ, düğüynen ossuñ, bulğurunan **30** ossuñ. nèyinen severseñ, nèyinen deg gälirse onnarınan yaparız, bişiriz.

-hıdırellezde neler yaparlar?

hıdırellezden ay ğuzum äsvab alacañ, ğadın gibi alacañ. bişirecèñi daşıracāñı, ğuyacāñı alacañ; etiñi, südüñü, yağını. yaylāya gideceñ, gezeceñ, piknik yapacañ hêr yèrlere gideceñ. dağ yèrlerin aşşağı, yeşilliklere doğru gideceñ gezeceñ.

-bayramlarda ne yapıyorsunuz?

bayramlarda ıramazan bayramında nê yapacañ. zabanān kakıyuz, cāmiye
35 gidiyuz, gidebilirsez cāmide gidemezsez ävde ğılıyuz. êrkekler gider bayram
 namazına, sen de temizliñi yapañ, yimēni yapañ. cāmiden gäldiler mi õñlerine bi sofrā
 ğoñ êrkekleriñ. yidiriñ içiriñ, kakañ, hêrkeş gāli bayramnaşmaya çıkar dağılır.

-yünden neler yapıyorsunuz?

kilim dokurduk ya şindi dokumāyuz. dokumāyuz.

-gençler dokuyor orda.

ğeşler de ğeşler böle kilimleri dokūyular.

-yünü siz mi eğiriyorsunuz?

40 he êyiriz kirman êyiriz. êyiriler ğaymakamdan yũñ alıllar, êyiriler. benim
 davarım daşım var êyiremēyün. davar kendimiziñ. var yüz tāne var. işte öylelikce biz
 davarınan ileşberliğinen uğraşırız.

südünü onnariñ sağarız, yoğurt yaparız, yoğurdunu yaparız. ordan şöle tulukları
 alırız, derileri o delikler derileri ecik ğāli aldık mı, şöyle şey oldu mu, ğatıldı mı
45 yoğurtlar, bularız. yağını alırız, tereyağı dêrler, yağını alırız. yoğurdunu da
 emirdağına götürü satarız.

peyniri: sağarız ğoyunnarı. ılıdırız, mayayı atarız, keseye ğuyarız. süzdürüz
 peynir êderiz. zabānan kakar tenekeye ğuyarız, peynirleri dileriz, ğuyarız tenekeye
 ossuñ. ondan sōna çıkarız, yuruz arıdırız, basarız derilere. basanı basar, basmāyanı öyle
50 yir. bidonu seven de bidona basar öyle yir. işte tabi tenige daa sālıklı. ğapadıyuñ
 āzını yüzünü, ırahat.

ADI SOYADI : SATI MUMCU
YAŞI : 65
ÖĞRENİM DURUMU: -
DERLEME YERİ : BAYAT

- 12-

daş ayıtlardık. öle deyi mi gâlin? pılav, yuvalak bişiriydik. pılav éderdik ğurban olduum. böyl éderdik ğurban olduum. babalarımız çift sürerdi, biz orman ğıradık, daş ayıtlardık, tarlalara giderdik. harman varısa harman ğaldırıydık, düven sürerdik. eşimiz böylédi. davar güderdi benim adam. çobanıdı, dağda duruyduk. sözüüm oña köpek 5 yallardık, odun getiriydik, yavrım işte böyle. bizim işler buyudu. başğa nè déycez gâlin söyle?

adamınan ğaşdım. sevdik. güccüğüdüm, öñüme düşüvirdiler, ben de ğaşdım işte bu ğada.

-kaç yaşındaydın?

on altı yaşında.

-ailen kızmadı mı?

10 ğızmaz olur mu hêç. ğızdılar da, küstüler de, uğratmadılar da.

-çocuklarını nasıl evlendirdin?

çocukları mı? nêler yapalım ğuzum. köyümüzüñ âdeti nêy. eveli fistan kesinirdik, gine de var ya. iyi bi avrat dèyilin biliyuñ mu? nişannadık, ondan sōna altın dakarlardı.

-beşibirlik falan mı?

nê bilân nası altınıdı ğız dudu? dakarlardı, on bir on iki dakarlardı. ondan sōna **15** esvab keserlerdi. esvabı diktiler miydi, ondan sōna düğün ederlerdi. bir afta düğün olurdu eveli bizim köyde. bi nişan, bi ğına yakardık. perşembe gün ğına yakardık, bazar gün nişan ğorduk. ğına ğecesini biz ta çarşamba gün ederdik. perşembe gün ğalin endiriyular. perşembeden perşembeye başlardı. bi dá perşembey indiriydik.

-kınadan sonra neler yapılıyor?

ğınadan sora beyiñ eline ğına deyiriydik. ondan sona bi de ordan ğece eline **20** ayāna yakarlardı. zabānan yurlardı, düzerlerdi ğalini; fistan ğeydirilerdi. eveli böyle ğalinnik yoğudu, fistan ğeydirilerdi, cığa vurulardı başına.

-cığa nasıl?

baya tavık cığasından, böyle boyarlardı da böyle būrāya vurulardı, başına vurulardı ğaliniñ. ondan sōna araba ğaldi, ğalini alır giderlerdi yavrım. at arabasıydı arabamız. at arabasına kiliminen süzerlerdi arabayı, hêybēnen götürülerdi çeyizi, **25** hêybēnen sōna ğalilerdi, böyle äve dakardık.

-o günlerden kalma resim var mı sizde?

ğurban olan, bizim günnerimizde öyle hodığraf fılan çekilmezdi yavrım. eveli bizim ğalinnik fılan yoğudu. eveli fistan ğeyinirdik ğurban olduum. ğadife ğadife fistanı ğeydirilerdi, şöyle ğadife ğüdüü ğeydirilerdi, böyle ğadife yêlee ğeydirilerdi ciyerim, düzerlerdi. başımıza da cember ederlerdi, bi de tabak ğorlardı, şurlarımıza ğirep **30** sallarardı, öñümüze de al örterlerdi; ğalin böyle süzülürdü.

-ğirep nasıl oluyor?

ardına yeşil, öñüne ğırmızı ederlerdi.

yuvalaı, şindi suyu vuruñ ayğaza. su ğaynar, su ğaynadı mıydı yuvalaıñ içeresine onu ğuyañ ğāyı yuvalaklı. onuñ içine duz atañ, ğarañ, êyce yuñuruñ. ondan sona ğā

böyle édeñ. böyle alıñ alıñ, ğoparıñ ğoparıñ atañ; ğoparıñ ğoparıñ atañ suya. o da bişer 35 indiriñ. yağlı édecēseñ yağlı, yoğurtlı édecēseñ yoğurtlu. yuvalak böyle. tamam mı?

-tutmaç nasıl?

dudmacı da mercimee bişiriz. öñden mercimee salarız, mercimek bişer. onuñ ardından mercimek bişdikten sona dudmacı salarız. narpız atarız. indiriz. yoğurt ğatar yiriz.

nere götüreceñiz şindi bizim bu lafları?

-ilkokula gittiniz mi?

40 yaa yaa cāhilin. okumáycaz dēye saklanırdık işde. ğayt étmē, öyle şeyler ğälirdi; hademeler ğälirdi. şindi hademe mi dēyoñuz bilmen, onnar gezerdi bizim eveli. onnar duttuğunu götürülerdi ğayt éderlerdi. biz de ğayt olmáycaz dēyi ğaçardık. samannıklara saklanırdık. e okumáycaz dēyi, nē bilān a ciyerim işte şindi. annelerimiz de babalarımız da okutmağ istemezlerdi. ē böyle ben gidiyun ğāyi.

ADI SOYADI :KEZBAN UÇAN

YAŞI :65

ÖĞRENİM DURUMU :-

DERLEME YERİ :BAYAT

-13-

şindi bi şey yok, hēr şey çıktı. ğolaylık var şindi de ğocadık ğā. ben dört bacı bi ğardaşım, üş bacı bi ğardaş öldü, biricik ben ğaldım. ben de çok yaşadım. şindiki ğünner sultan sülüman ğünü. şindiki ğenşler hēr şey çok... salçısı yok, bibēri yok, üsdüne ecik yağ, ğapış ğapış yi de, ğenşlik varıdı da yiyüdük. şindi hēr şey...

5 ökeynen ğaktım şindi dudu baña çekişir. baña bunnar para vërmedi, ğazancım yok. bunnardan ben para ecik istedim mi “saña vërmēyiz.” dërler. “sen gidiyuñ ğap alıyuñ, ğaşşığ alıyuñ, tıñıra mıñıra.” ben de hārifiñ cebini yoklarım; üş ğuruş beş ğuruş şōráya atarım. gine altı yüz lire éttim. dün gittim, üş dene ğab aldım ğaldım. iki tas bi eşey tēş; bi hamır yumurmaya, bi hamır üretmeye.

-şunların adı ne?

10 tēş dēriz, şonnara baklaa zinisi dēriz, oña da sıfra goruz êkmek yidiriken êkmek. oña ğasnak dēriz, altına ğōyus. sıfralarımız var aşşalarda duru, yerlerimiz dar. böyle uğraşırız, severin, yatağ êderin.

ayşamdan yatırın, yassıyı ğıların. hārifi de gözlemen. yatırın ğakarın.

el eteğe düşürmesiñ nēdelim, mūanet ğüş dēdim ben bunnara. çok çektim. hārif **15** êkmek bişirisez bazlama, şepit... bunnarı mayalı yirdi. biz de şepit yirdik hārifinen. e ğoñşunuñ birine vardımıdı, saş vėri ğüş vėri. dē ocāña oluyu mu, bucāña oluyu mu? hanı külledi mi bi dá ğazımaya şey êdiñ. kül bulamāyoñ. arpa çaldım hāriften, sandığa sakladım. dört lireydi. mūanet ğüş dēyi giddim bi şöyle sac aldım. birine mayalı bişirin, biriynen şepit bişirin. çok severin düzeni. öte dūñyāyĩ da severin. ğālen giden olursa **20** vėrin, boş göndermen ğapıya. nē isderse; āmme az āmme çok. ğücüñ nēye yetiyusa o. çocuklara çok vėrin avır zavır. öyl olmasa hayıra hasenete de yeter beş on ğuruş. biri yeñi çocuk doğum yaptı. “anā çocuk doğumuna ğā.” varamadım. gitmedim. “ğāl ğırkını uçur.” dēdiler. “siz bura baña ğāliñ ğırkını uçurmaya” didim. “ben hediyesini vėrin, siz de alır gidersiñiz. altın daksam satarsıñız, para vėrsem yirsıñiz. bi yorğan ğoyvırın” **25** dēdim “taksiñiziñ ārdına. satamassıñız da atamassıñız da.” ğāldiler, getdiler, sevdim. bi de yorğan ğoyvıdım.

ADI SOYADI :SAFİYE ESKİ
 YAŞI :50
 ÖĞRENİM DURUMU:-
 DERLEME YERİ :BAYAT

-14-

- goyun mu ğuzulār anām ğüzüñ áyındā
 sāvĝiñ vardır ĝardaşım ciyērimiñ baĝındā
 ĝardaşım can vērđi ğuzūm ñeskişeir köyündē
 ñeskişeiriñ yōlunū ğuzūm ñarşınnamalī
- 5** bākan tokturlarī ĝardāşıma ĝurşunna ĝurşunnamalī
 bacalār bacalār uzun bacalār
 ĝündüzlēr ĝeçiyō ĝeçmez uzun ĝecelēr
 ñincitmeñ āvimiñ derdiñ
 yaraları deriñ diyen hocalār
- 10** bu zālım feleĝinen anām ñanam ñaramız daşlı
 ñaĝların ĝürlērin ñāvım ñāvım ĝözlerim yaşlı

ñävimiziñ öñü ñağ daş ğara dāş
 ñe yarar anam var ne yarar ğardāş
 ñissiz ävler olūr yiğit ğardāşım.

15 dalmā bañ arkadāş

ben derdimi yiğid ävim issiz ñäve dökērin
 ñuzun olur ğulāpāniñ ekini
 ğazma vurdum bulāmadım kökünü
 bayramım oldu yiğid ävim saña

20 ğuzularıma baba vekili

bayram āyı yiğid ävim ayrılmanıñ vahtı mī
 ñölümünen ayrılıktan ävim ävim ciğerim yandī
 nē zaman ağlādım bilmen ñävim yaşarkan öldüm
 bu ğarā günnerden yiğid ävim vallā bende de ğaldī

25 yüksekten ğaldırıñ ğardāşımıñ salınī

ğoyvėriñ de gitsiñ yiğit ğardāşım ñah sēlini selini
 ñal ğālin alācan dēyi ñarzısı varıdī
 ğardāşımıñ örtüñ üstüne bayramınıñ dualınī
 sen kak ğardāşım ben yēriñe yatārın

30 posta bulamadım ğara yere

nērden mektub atayın
 ğavak yakasında yiğid ävim birinci çırā
 çıradan geçerken ñävim ñağır yüklü ğardaşıma da uğrā
 çivte ğuzularını ğara yērlere gitti ğodu el eline olur mu böylē

35 sağol ğuzum. allah ömrüñüzü vėrsiñ. ağleyamāyun da vücōtum robot gibi oluyū.
 adam öleli ağleyamāyun. içirim ğaynāyu, gözümdeñ yaş ğālmēyu.

ADI SOYADI :SATI ÖZTÜRK
YAŞI :49
ÖĞRENİM DURUMU:-
DERLEME YERİ :BAYAT

-15-

yaş kırk kırk dokuz falan işte.

- ilkokul okudun mu?

okumadım ğuzum, cāhilin ben, hêş bi şey okumadım.

-buradaki düğünleri anlatır mısın?

düğün şindi çarşamba gün ekmemiz bişer. ekmek dëriz, öyl olur. ondan sōna perşembe gün nişanımız atılır, ğınamız yakılır. ondan sōna.

-kına türkülerinden bildiklerin var mı?

5 var bilirin.

çattılar ğazan daşını

düzdüler ğalin başını

vurdular söğüd aşını
 ğız eşim ğınañ ğurtlu ossuñ

10 işde aklıma gälmēyi

esbab yuduğum ak daşlar
 ekmek bişirdiğim saşlar
 bu ayrılık soñ ayrılık
 hoşçağalıñ arkadaşlar

15 nē bilān daha çok ya.

ana āvi issiz ğoyan
 torbasını duzsuz ğuyan
 anasını kıssız ğoyan

yeter mi?

-kınadan sonra neler yaparlar?

20 ğınadan sona dā, ondan sona gālıriz. çeyiz dakmaya gideriz gece. gece çeyizimizi dakarız. belāmiz olussa belāk dağıdırız.

-belek nedir?

baya belāk, yazma dağıdırız hanı, hediye gibi meselā, öte beri dağıdırız. çit gibi falan, onnarı dağıdırız belāk. yazmaları bis saña vērıs sen de... eşe dosta dağıdırız. herkeze dağıdırız. hısımıña akrabaña dağıdırız.

-kız tarafı mı dağıtıyor?

25 oğlan tarafı dağıdırız. ondan sōna da gece düğüne gideriz, gine ğına yakarız. ğına gēcesi gün ğıza ğına yakarız, başını överiz.

-başını nasıl översiniz?

hee başını överiz e işte. “çattılar ğazan daşını düzdüler gālin başını” dēyerekten, o öyle, öyle dēriz. bāzan yapan başını oñarı; şöyle gālinnik falan gēydirir, saç yaptırı. oñarmayan da öyle hanı ya şey eder, gösteriler. oynarlar, gālin ğızı çıkarılar oynarlar
30 şeyde dāmadınan, ğına gēcesi gün. nē bilān işte böyle bu ğadak.

-kına gecesinden sonraki gün ne yapılır?

ertesı gün de gāli gideriz gālin düzmeye gideriz. bazar gün gālini düzeriz. çalgıynan falan hanı şey ederiz. ondan sōna da gālin gāli giderler. büsürü adam hanı eş dost, erkek ğarı gider. gālin bindirmeye giderler. gālini bindiriz gālıriz. burāya getiriz

gälini gäli, foturaflar çekeriz. ondan sōna gäliniñ başına biriğirler gäli ertesı gün. nēyise,
35 beläkleriñ annacı gälir. böyle böyle e nē bilān yavrım işte çok.

-neler gelir beleklerin karşılığında?

para getiriler meselâ, eliñden nē göpuyusa.

-baklava gider mi?

baklava falan gider gider. gäliniñ indiği gün gece gälir baklava. gız tarafı gönderi oğlan tarafına. gız tarafı gönderi. bi tepsi gönderi. işte böyle.

-baklava yapmayı biliyor musun?

ben mi? baklavayı gızum yuñuruz hamırı. içine ceviz atarız, ordan sōna yımırta
40 gatarız, süd atarız. yuñuruz baklavayı. açarız böyle gäli şey gibi, şepitlik gibi açarız, yuka gibi. ondan sōna gäli ziniye düreriz. üş düreriz bi böyle şellerini ekeriz, malzemelerini. düreriz düreriz, keseriz bi de gäli bıçānan. ondan sōra da fırına götürüz, bişiri gäliriz. maalle fırınına. bişiri gäliriz gay. şekerleriz, şeyde şekeri gaynadırız. üstünü dökeriz, alır gäliriz he böyle yaparız.

45 başkā tavık gider o gün, helvā gider, onnar gider. hanıya başka bi şey gitmez. düğünde böyl işte bunnar yapılır.

-hangi yemekleri yapıyorsun?

yimekler; çorba yaparız, köhtü yaparız, mercimek çorbası yaparız, bulğur pılavı yaparız, piriş pılavı yaparız.

-düğünde hangi yemekler yapılır?

düğünlerde çorba yapılır, bamya yapılır, köhtü yapılır. ordan böyl işte bunnarı
50 yaparız. hoşaf yapılır. bunnarı yaparız düğünlerde.

-ramazanda yapılan özel yemekler var mı?

hërkec elinden gälenini yapar. mantı ederiz.makarna keseriz kendimiz. ordan sona işte ele gälen nēyise yimeklerden yaparız. hër zaman yaptıñ yimek her zaman gine yaparız. mercimek çorbası, işte buğur pılavı gibi falan.

-bayramlar yaklaştıkça neler yapıyorsunuz?

bayramlar yaklaştıkça da gine işte baklava yaparız.

-dağıtır mısınız?

55 dağdırız dağdırız. eşe dosta dağdırız. eş dost gälir yir bizden. hanı hërkeşten, meselâ eş dost gälir hēpsini de hanı şey ederiz. goruz, yir dağılırlar işte.

-kurban bayramında neler yayorsunuz?

ğurban bayramında baklava falan yapmayız. hanı ğurban keseriz ya, baklava falan yapmayız. hazırlımızı, temizlimizi yaparız. ğurban keseriz, dağıdırız eşe dosta. üç yere dört yere vëriz. ondan sona ğalanını da eş dost yir.

-lapa nasıl yapıyor?

60 bişiriz mercimee, yağını ğatarız, malzemelerini atarız içine. o ğayı mercimek çorbası olur.

-kilim dokumayı bilir misin?

dokuruz.

-evinde var mı kilim düzeni?

kilim düzeni yok. var dā şeyde. kotıranıñ üstünde.

-kotra neresi?

ora kotıra. şora kotıra dā ğoya. şeyleriñ üstünde, şindi ğurulu yok kilim düzeni.

65 örgüler öreriz, kilim dokuruz. eskiden dokurduk, şindi ğay dokumāyuz. şindi dokumāyuz ğālî. geşler bāzı bi dokurlar. äv kilimi dëriz biz. isterseñ gösterän hanı ävde de var.

şunu elde dokuduk.

-yün mü bu?

he yün, yün yün. yünden dokuduk. işte böyle dokuruz. yündën, çapıtdän, neden **70** olsa dokuruz. sâde kilim dëriz biz, köylü kilimi. biz köylü kilimi dokuruz böyle. beş altı dana dokuruz nëyise hanı. ehtiyācın ğadar dokuyabildiğın ğadar dokuruz. bunnarı dokuruz. pāspas öreriz. o ävde şeyin üstünde bak, çekyatlarıñ üstünde. onnarı yaparız. şu pāspas, şunnar divan örtüsü, bunnar çekyat örtüsü, divan örtüsü ğay nëye sayarsañ iyi. bunnar şey, ğırlent dëriz bunnara.

-kendin mi ördün?

75 hee kendim ördüm, bunnarı da ğırlent dëriz. şunnarı da yasdıkları, şunnarı da perdeleri. në dëyän ben?

-dikiş biliyor musun? bak makine var burada.

dikiş kändi ehtiyacımı kändim şey ediyun.

-bunlar ne?

bunnar mı? bunnara çorba gıyırız. gâb bunnar. çorba gıyarız, öte beri nêyise nê îlâzım olusa. bunnarıñ isimneri; şunnara têş dêriz. şuña sele dêriz şunnar işte. şu **80** düdüklü. bunnar bakır dêriz. şunnara çencire dêriz, işte bakır dêriz şunnara.

-şunlara?

kesme kesme makarna dêriz hê. bunnarınan makarna dêriz bişiriz, dutmaş dêriz bişiriz.

-nasıl yaparsın?

mercimek atarız. ondan sona da bunu salarız. yağını gatarız. sulu hazır olur yiriz işte bu.

85 sen biliyuñ bağ hêbizini. hêbizini biliyuñ yâ.

amcañ çoban gızum. çobannık yapıyu. dağa gider gâlıriz, peynir yaparız. gıyunnarı sağarız, peynir yaparız. sağar gâlıriz, çencireye dokeriz o südü. mayasını atarız. peynir mayası olur, hazır alırız. peynir mayası dokeriz, ondan sona üstünü örteriz. bi sahat gadar duru. ondan sona da gâli açarız üstünü. kesemiz vardır böyle **90** büyük. keselere gıyırız, daşıñ altına basdırız. o gay peynir olur. alır onu da bidonuñ üstüne üzerine duzlarız gıyırız. böyle yaparız onu da. birikdiriz, söradan da gâyı tuluğa basarız. tuluk işte şunnara tuluk dêriz.

bağgal babam. bağgalcılık yapıyu babam yaşlandı gâli. yapıyu, gine de yapıyu. aklî ermeyu, erelek ermeyelek yapıyu.

-kardeşlerin var mı?

95 benim gardaşım bi tâne, üç tâne gız bacım mar, onnar var. onnar da işte malcılığınan uğraşrlar. biri gocasınıñ gardaşımıñ amele. biriniñki çoban. gardaşım kötâyada. işte onnar da çocuğunan çoluğunan uğraşıb giderler, nêceñ.

ADI SOYADI :RÜSTEM ÖZTÜRK (arada Satı Öztürk)
 YAŞI :50
 ÖĞRENİM DURUMU:İLKOKUL
 DERLEME YERİ :BAYAT

-16-

burda ben yatıyudum. ben göyun güdüyun. bunnarıñ gürültüsüne uyandım. iki kişi gälmişler burıya. “çencere, tava satıyuz işti, fabrika gürduk.” dèyu. “yeni müşteri topluyuz.” dèyu. ben de kalktım gäldim, burıya toplandık. işte dèyü “siziñ numara çıktı şansıñızdan, bunu çekecèz, çıkacañız.” dèyu. “boş çıkarsa bis size bi hediye vercèz, 5 ğarşılığı yok, para mara yok.” dèyü yānı. “ama dolu çıkarsa, nè çıktı; mutfak takımı. işte onu satacaız.” dèyu. “işte onu taksit yapacaız. efendim eyer yanı alamassañız, paalı gälirse, ucuzu ufānı vercecèz, fiyat deyiştirecèz.” dèyü. yarım sahat dinnedik. “siziñ bi ğatğıñız olcák” dèy, “yānı müşteri toplaycāz” dèyu. “fabrikamız yeni” dèyu. “yā ğardaşım, ben bi şey almam, bi git.” dèdim. başka yere sarıl. başka birine gitmiş, 10 annattım yā, o da dövmiş, ordan da öyle govalamışlar.

-sen ne yaptın o zaman, beyin omasaydı satın alacak mıydın?

-yaa “ben alman” dedim. ben biliyün çünkü, onnarıñ gandıracānı ben biliyün. “alman” dedim ben onnara. “ben alman, beyim yatıyu beyimi de uyandırmañ, goñ gidiñ.” dedim. “yapaman, alman da almaycan.” dedim, onnan sōna bu gāldi. gonuştular. “tamam, biz o zaman gidelim.” dediler, godular gittiler. Áafi bilir guzum, nè **15** gonuşturusañız gonuşturuñ, bu Áafi bilir.-

-askerliğı nerede yaptın?

askerlii tarsista yaptım. atmış dokuzda askere gittim, yetmiş birde gāldim. candarmaydım orda, dörd ay pusuya gittim. kaçak gāliyudu şeyden, akdeñizden. dörd ay pusu bekledik. üç ay fılan dā, telefon hatlarını kesiyulardı. geceleri postacılarınan giderdik, onnarıñ başında beklerdik. on iki direk arası fılan onnarı. terörist yok, kaçakçı **20** varıdı yānı, onnā kesiyudu adamı. yakalandı iki kişi, ē hatta bizim bimbaşı büyük bi kablō şeyini boğazlarına geçirdik, galeme çıkardık. “nēye çaldıñ?” dēyuz “araba aldım, taksidini gārşılayamadım.” dēyu. iki tānesi yakalandı, onnarı öyle göttük yānı; ama iyiydi çukurova, hanı çok zeñgin, yolu bēli bol. sağa sola mahkum götürüdük meselē diyerbakırını gördük, amasyasını, niğdesini, gayserisini burları dolaştım, yānı añkara... **25** burlara gadar mahkum götürdüm getirdim. şeyi gördüm, eshābı kefler varıdı, onnarı ziyaret ettiim.

-hikayesini biliyor musun?

hikayesini, işte üç cüz dokuz sene yatmışlar orda. birisi uyanmış, bi de kıtmir isminde köpek onnarınan berāber. birisi demiş “kağ arkadaş biz yatalı yirmi dört sahat falan olmuş” demiş, “acıkmışız” demiş. “ben para verēyim git tarsustan ekmeğ al **30** gāl.” demiş. o gitmiş, bi de baksa binálar dēyişmiş, insannar dēyişmiş. şöyle bi acāyib gālmış yānı. birisine demiş “yā biz acıktık” demiş “birez ekmeğ veri misiñ?” demiş. o demiş “nē ekmeği istiyuñ, git fırından al.” demiş. ēyi, fırına gitmiş. parayı bi veriyu fırına. fırıncı paraya bi bakıyu, eski para. ordan adamı garağola götürüyu. garağolda bakıyular üç cüz dokuz sene evvelki para. “sen nērdeydiñ, nērde yatıyuduñ?” birez **35** sıkıştıriyu başçavış. “iki arkadaşız, işte falan yerde yatıyuz.” dēyu. ordan iki tāne candarma gātıyular, “arkadaşını da al gāl.” dēyular. oraya gidiyular. candarmalar dēyu “işte biz gāpıda duralım, sen içeri gir, arkadaşını çağır gāl.” dēyu. içeri girince annatıyu durumū arkadaşına. “insannar dēyişmiş, kadınnar açılmış” dēyu, “işte binálar yapılmış

fılan” hemen o da dèyu “o insannarıñ yüzünü görmeyelim.” dèyü, “dön ğibleye duvā
40 èdelim.” orda bi duvā èdiyular, ordan ğayboluyular. candarmalar yarım sahat fılan
 beklèyu, ğalen yok. içeri giriyular, bakıviriyyular kimse yok. ben oraya gittim, ziyāret
 èttim. o bastıkları daşlar izleri çamıra basar gibi oturmuş; böyle izleri bālli. izleri bālli,
 aynı ğuyu şèklinde. böyle incecene ğaybolmuş gitmişler daşın içinè aşşaa. kimi yüzünü
 sürüyü, kimi izlerini öpüyü, kimi baş ağrısı için o daşların aralarını böyle barmaklarıynan
45 toprak çıkarıyu, yalāyu. görseñ, böyle dikilir bis sürü kadın var; yètmiş sekzen dene.
 hep böyle beyaz örtülü, içerde ğuran okuyular. böyle bi yeri var, beton atmışlar, halı
 malı döşemişler. orda ğuran okuyular, duvā èdiyular. ik üş denesi de şuraya dikilmiş,
 burası ğaya. şöyle ufağ ufağ daşları atıyular bu ğayāya. ben de onnarıñ yanına dikildim
 askerin. bi şey bilmèyun, ben de o daşlardan oraya atıyun. bi tāne yaşlı ebe ğāldi,
50 bilēmnen tuttu. “evlāt” dèdi. “niçin atıyusuñ oraya?” dèdi. “vallā anne bilmèyun,”
 dèdim, “èl atıyu ben de atıyun.” dèdim. “burası dilāk daşı” dèdi, “nè dilāğın varisa
 ğālbiñinen dileyceñ, daşı oraya atcañ, daş orda Tutarsa dilāğın ğabul oluyü.” dèdi. “daş
 düşerse dilāğın ğabul olmuyü.” ğali ik üş dene de biz attık. iki denesi düştü birisi duddu.

-oldu mu dileğın?

oldu her alda bilmèyuz ğāli, allah bilir nè bileyin ya .

55 -dilāk dèdiğinen ävlendi nè olcak. beni dilemişimiş acaba bu ğız olur mu dèye.-

hoca beni çok fazla dövmezdi; çünkü ben dersimi çalışırdım. eyer bi şöyl olucak
 dèye döverse de küserdim yānı, bi dá da yapmamaya çalışırdım. hocam beni çok
 severdi; hattā konyaya gönderecekti beni, hāfızıdı kendi, ğüşçeliydi. āmet hoca varıdı
 burda, sesimi çok severdi. yanı on dört arkadaşı okuyuduk biz, eñ èyi sesli benidim.
60 burdā bi altı ay müezzin durdum, şu aşşādaı cāmiye. bi sene müezzin durdum.
 iki kişı böyle benim işe ğarıştılar, ben de yemin èttim “valla durmaycam” dèdim. o
 zaman hakınanıdı. maaş yoktu; yānı buğdāyle, arpayla duruyduk. onnara ğızdım, çoğü
 da cabaladı yazık, baña “ille çarşı cāmisine ğādīrō ğālcek, ğādīrōya geçirelim.” “yok,
 benim nāsibimi burdan kessiñ allah, durmaycan ben.” dèdim. ayrıldım, yemin èttim,
65 hocalığı bıraktım yānı. şimdi adam, afèdersiñ, ezen okunur, ezen okunurken öküzüne
 saman döker, ayānıñ samanıynan cāmiye ğālır. ondan sona cāmiye saman atar. ondan
 sona başlar ğāyı, müezzin cāmiyi süpürümüyu diye. ya ben her öğün süpürümüyusuñ ki.
 eveli şimdiki gibi cereyannı süpürke fılan yok, süpürkeyle süpürüyüñ. ğocaman cāmi. e

halısını yıkadıyuñ; kilimini yıkattım, ğuruttum, serdim. ondan sona bizim ğün doldu. ik **70** uş tâne büyük dēdi; “hocam müezziniñ duvāsını yeñile, müezzin ğalsıñ.” dēdi. iki tâne yaramaz var; yanı onnar dışardan ğaldi, biri emekliydi. dört ğün cāmiye ğaliyu, oranıñ şeyini yapıyu, ğırgırlını yapıyu. dēdi “müezzin işte cāmiyi süpürümüyu fılan” dēdi, öğlen namazında. ben seslenmedim. ikindine gittik, gine dēdi adam “müezziniñ duvāsını yeñile, müezzin ğalsıñ” dēdi; o adam gine öle dēdi. şöyle oluyu böyle oluyu **75** benim ğā buraya ğalivēriyu. “ben durmayun” dēdim, “müezziniñizi buluñ, ben çıkıyun.” dēdim. hocayla ēiydik, yānı hoca ğaribanıdı, söğütlüydü. o zaman da mināreyle okunuyu ezen, aperlō fılan yok, “hocam” dēdim “ben ēyiliğiñi ğördüm, cāmiye gittikçe ezeniñi fılan okuyvirān.” adam mināreye çıkamayu dēyudum. ben ezen okuyup ğaliyun, adam dēyu ku “müezzin geri mi durdu?” diye soruyurlar hocaya. oraya **80** da gitmedim ğāli.

hem ğāvecılığ hem ğoyuncu, ikinci bu. birinci bu büyükleri. oğlan tarafı ben eñ soñun. ğız tarafından da bu eñ büyükleri. burdakı ikinci, ordakı da bi kaş senē oldu babasından ayrıldı, üçüncü. o da ēliñ malına bakıyu. tabi o dillidir, o ğonuşur.

hanımı oğlanıñ yanına ğönderecem bak, ğālin doğum yaptı. oğlan izmirde, ğālin **85** izmirde, bizim dert çok. yalnız ğalıyuz bak, şu ğadar bi ğız çocūmuz yok; nē çamaşır yıkācak, nē bılaşık yıkācak, nē yemek yapacak. tek başıma ğalcam ben.

-orda daha rahat eder de kalırsa?

o yēdii içine siñmez onuñ. içine siñmez yānı. hēpiñ bi yērde olmāyınca.

ADI SOYADI :FADİME GÜLLÜ (arada Satı Öztürk)
 YAŞI :39
 ÖĞRENİM DURUMU:İLKOKUL
 DERLEME YERİ :BAYAT

-17-

türküyü güzel söylemeycen mi? çattılar ğazan daşını dediñ mi sen? oturak türküsü dەرler biliyiñ mi bizde? dağlarda falan söylerler ya. onnarı söyleriz.

ävimiz ğayalıktır kirācı istemeyiz

kağat ğalem durukan aracı istemeyiz

5 dèyèlek hanı böyle māniler var ya, böyle türküler; öyle baya şey èdelek söyleriz biz bunnarı.

-devamı nasıl? veya başka biliyor musun?

bi de dèrin ben şey,

harman yèri yaşı yèri

ağır yörü hoşı yörü

10 d yelek b yle bi Şeyler var ya, onnarı s ylerin. ciyerim bunnarı beter bilirin de daa Ő yle s ylesem olur mu hepsini?

harman yeri yaş yeri
ağır y r  hoş y r 
harman yeri bizimdir

15 sallanannar  z md r
d z g l allah ay allah
belki n sip bizimdir

d ye ondan sona daa n  deyan?

-ıktım iđdeniŐ dalına

20 dal đırlıv rdi
oturdu y riŐ dizine
yar darılv rdi-

odam kireÇ duTm yu
birez ğum ğatmayınca
25 g gn m ıkm l  tm yu
sarılıp yatmayınca.

đaryolanıŐ demiri
babam bilir emiri
sevdiğime v rm cek

30 n ye b y tm Ő beni

d ye m niler var. ondan sonra başka beter  ok ciyerim de...

-akıla g lm yu.

portakal soyamadım
masaya ğoyamadım

35 ğarşıdan bakmayla
yar saŐa doyamadım-

halimedir ğızıŐ adı halime
Şal yakışır g zelleriŐ b line

dèyelek böyle var.

40 halime çay aşşağı gèdiyu
şelvarını gül dalına asıyu

dèyelek

daracık sokakta buldum eşimi
yara gaviştım yar aşşağı

45 ben yokarı savıştım

ävimiziñ öñünde

yayılyu danalar

ğızlarıñ yandığını

keyası mı analar

50 dèye böyle var ya.

ğızlara fiskos masası, yazma, ondan sona havlu... ekseriye bizim havlu çoğ olur. namazlaa, çorab édeller. hanı bizim yayla şeyleri var ya, yünleri, ettiimiz patik, çorap onnarı öreriz. paspas öreriz, ondan sona ara dantel öreriz. her şeyleri yapıyuz, nè bilän, elimizden gälen şeyleri.

55 bizim işlerimiz pek zor vallä, yoğurtlar éderiz. yoğurdu bişiriz. sağar gäliriz göyundan südü. ondan sona bişiriz. bişirdikten geri eyce şey édesiye gadar gäynä. mikrobu gırılasiya gadar eyice bişiriz gäli, gäymaklanasiya gadar. indiriz şeye dökeriz, çencireye dökeriz. ondan sona döktükten kēli çinkōya etıraflarını bürüyüz. güzeltene, gäymaklıca olsuñ dèyelek, oña goruz. o soğuduktan kēli eliñi az yakalak şey éderiz, **60** çalarız. maya şeyinen, yoğurdunan. o da gāyı gece kakarız, ik üş saat duttuktan kēli galdırız yoğurdu. o da yoğurt hālīne gälir. soğuduktan kēli işte buzdulabına goruz. o da mermer gibi olur ciyerim.

bu nagizdir eccik. gäpimiñ öñü süpürülecek, çamaşırım yunacak, zabānan gāvaltım olacak, hazırlaycan her şeyleri. eyi, benim zabānan gälmiş baña dèyu “ğarın **65** getittirivè şordan” dèyu, “goñşunuñ birinden gızıñı yolla da” dèyu. ben de “ğızım yağ basmaya, ben de yağ basmaya ğarın deyilim ya” dèdim. “e benim işim mar gücüm

mar, bak zabānan ğaktım; ğoyun ğuzum yemlenecek” dēdim. “hēr işim ğörülecek” dēdim. bunu yollamadım ben de. bũ oña darıldı. iki üş ğün darıldı, mırın ğırın etti.

-ha dēdim “ğöndereydiñ de” dēdim “bi getirivireydi,” dizlerim dudmadı ğözüm
70 yimedi.-

āğzını yüzünü vurdu. şey étmedi. ben de dēdim “mallā billā ét Tur” dēdim. “nē yolların nē de ğörüün, kāndiñ usulca ğit. bicēz horantaya yetiremediñ, ben dōrt beş kişiye nēydān?” dēdim. ondan sona eccik darıldıydı. bak sennen maanacak barıştık hēç olmassa.

-buradaki yatırlarla ilgili neler biliyorsun?

75 tekkeşinner dērler hanı ġağabı öyledir. tefi bek sever, böyle şeyleri. oynamayı, ğülmeyi; cümbüşü sever. oynamayı, ğülmeyi. burdan eyer yağmır yaş yağmassa hanı, böyle yağmır falan ğeç yağarsa, böyle ğurbannarı keseriz orda un toplarız. o dēdeniñ başında oynarız, ğüleriz orda. ğurbanı keseriz orda. duvaları ēderiz. dede öyleleri sever, buranıñ dedesi. hērkeç yir yimēni. çocuk çoluk allaa duvacı ēder, bundan sona iki üş
80 ğün sona ğāli ya bi ertesi ğün yağmır yağmaya başlar ğāli. bizim bura onu bet sever bura. çıkarız böyle. bi de şurda ārif beyler dērler ġakabları öyledir; ārif beyler řurdā, ġakabları öyle de orda da var yatır. oraya da kümmet dērler, orada da aynı ēderler. o ğurbanı keserler. ora yalnız şeyi, böylē şeyi sevmez; tefi şeyi.

-orada ne yaparlar?

orda da aynı yaparlar da hanı oraya daha sever bu cümbüşü çok severmiş, 85 buranıñ dedesi. oranıñkı da ğurbanı gine aynı keseriz. orda yirler içerler, orda yağmır yağsıñ ğuran okurlar, orda yimekleri bişiriler, dağıdırlar hērkes. ondan sona hērkes arabasına biner ğāli.

-düğünlerde tef çalıyor musun?

he tef çaların ben.

-neler söylüyorsun?

hēr şeyler söyledirler. ğapıdan varıvêrince beni ünnerler, tefi çağırındır ğāli.
90 ğapıdan girer girmez, hiç eller ğibi şöyle bi çeyize çimene bakān da ğaş ğızıma da ben de öyle ēdān Falan dēyemen ki. etırafımı ğöremen ki ben. ğāldim mi hemen yakalarlar, tefi elime vêrirler. bařlāyun ğāli. onnar iki kişi oynarlar, ğaşşığman, ben de çağırın.

- bağlarıñ başından indiremedim
95 yönümü yönüme dönderemedim
 halimedir ğıs seniñ adıñ alime halime
 şal yakışır ğälinneriñ bêline
 de ğara gözlüm amman bêline
 selviniñ ğızı gavır halime
100 ne vurduñ eliminen ğollarıma
 heş te ğanım ğaynámayo ğannarıma
 halime ğız äv süpürü toz éder toz éder
 herkes sevdiğine de ğaş oynadır göz éder de
 ğara gözlüm amman göz éder
105 tombili gül anam çiçeğim
 sen doldur ben içeyim
 saña da basmalar yakışmaz
 al ğadifeden anam biçeyim
 bi de başka söyleyen mi?
 -tabi söyle.
110 çattılar ğazan daşını
 düzdüler ğälin başını
 vurdular söğüd aşını
 ğız eşim ğınañ ğurdı ossuñ
 yärenner äziñ dadı ossuñ
115 şu depeniñ öte yüzü
 şu depeniñ öte yüzü
 arpa sandım bırçağımış
 sandım arpa bırçağımış
 ğız anadan ayrılması
120 ğız anadan ayrılması
 yalan sandım ğerçeğimiş
 sandım yalan ğerçeğimiş

çorabımı ördüñüz mü

çorabımı ördüñüz mü

125 ben gidiyon gördüñüz mü

ben gidiyon gördüñüz mü

ben gidince anam babam

ğıymatımı bildiñiz mi

ha. ağlarlar ondan sona da ğāli, ğına gècesi gün. ertesi gün de ğay zabānan kaktı mı şey
130 ederler, ğızıñ üsdünü başını her şeylerini ğeyinir, ğalinnik ğeyinmeden eveli ğızıñ
 anasınıñ elini öptürüler, ondan sona ğucaklaşrlar. ağıt dërler bizim burda amanıñ bi
 ağıd ederler. ağıdı beter ederler burda.

-kızın anası mı eder ağıdı?

ğızıñ anası da ederler akrāba eş dost ta ederler. ondan sona ğay ğıza götürüler
 ğalinniği ğeydiriler. ondan sona anasını göstermezler ğıza ğāyı. boya cıĝa ediyular ya
135 ğāyı, onnar bozulmasıñ dēye, ağlamasıñ dēye. ondan sona arabalara bindiriler,
 dolaştırırlar. oĝlanı indiriler de ondan sona da ğāli şey ederler bi daa ğız āvi şey varı gece
 akşama doğru baklaa dērız, baklaa iletir gece. beş on kişi baklaa iletir. ondan sona geri
 döneler ğaliler. baklaayı götüren adamnara ellişer biñ, yüz biñ nè ğadar eliñden
 ğopuyusa, adam parayı vèri. biz de ğadın gibi ğüväyi ğuymadan āveli, ğāli oĝlan āvi
140 ğuyacak ya, ğor ğāliriz.

-sen de mi arabalarla indin?

ben ben nire arabaynan inān ciyerim, ben dey kırk gün durdum ğayınnamıñ
 yanıda. çok çektim ben. kırk gün durdum, dēy bizimki çokluĝudu. dēy beter çoĝudu
 vallā billā. yanımda üş Tanā hanı şey varıdı, amcalarım marıdı. hēpimiz bir duruydu
 ğayınnam. ben de durdum yannarında sona eccik bi geçimsizlimiz oldu. kırk gün kırk
145 gün, bi buçuk ay falan anca durduk. keşke eccik daa hēş durmayaydım. çabık
 ayrılardım daa ēyi. mahsus tabi ayrılcan dēye durdum. ğidān dēyelek. baktım kimi
 odun getiriyı, kimi çıra getiriyı. nè bi iş gördümüz bālli, nè yimek yēdimiz bālli. ğāli
 ayrıldık. at arabayla at arabayla, at arabacı ünnerdi, “ayrılcak yok mu başka götürān”
 dēye. “araba ğoşulmuşukan” dēye. ben at arbasına binmedim. utanıyun ben ēlden, kırk
150 ğünnük ğālin ayrılır mı dēyelek başıma kakıyular. şey at arbasıynan ğālmedim, at
 arabası önümnden ğāldi. dede varıdı bi ğoca dede. o dede beni severdi allah var. “ha sen

gitme de oğlan giderse gitsiñ” dèrdi. ben de māsus boynuna sarılı sarılıvèrin “dedem seni bek seviyun, ben nère gidän” dèrdim, “işte köp oğlu köpeğe bak” dèrdi baña da, “şuña bak, bu gitmècek emme oğlan bunu götürüyu.” dèrdi. ondan sona ğāli dedeye **155** “hoşçağal” dèdim, elini öptüm gäldim äve, oraya gäldim. ağlayvèrdim ağlayvèrdim, ey hêş bi şemiz yok äviñ içinde. ey nè ğadar ossa eşyañ yok, şeyiñ öteñ beteñ yok şöyle dutuvèrecek, yiyvèrecek bi şey yok. härifinen zabaā ğadak biricik uyumadım. yarın zabānan kak têş getir, tava getir, senit getir, oklaa getir. zabānan şeyden bazardan getir dèyun hanı satın alacāz ğāli, bi şeymiz hiş bi şeymiz yok. bi dayımıñ ävi var oraya **160** girdik, ğāri bi sene durduk ondän sona başk äve girdik. kirā kirā gezdik damımızı vèrdi, allah adama hêpsini hêpsini vèriyu sonadan.

bizim de yeñi ebe varıdı benim ebe şey oldu öldü, yeñi öldü de canāzesini ğaldırdıktan kēli ğuranını muranını ötē gün okuttuk gäldik.

-cenazesini kaldırırken neler yapıyorsunuz? yemek veriliyor mu?

yemekleri èderiz. ğatmer dèrler bizim burda, közleme dèrler onu èderiz ğatmer **165** èderiz. bi sıfralık hoca moca ğāli yimek yir. ğatmer de yiyular çorba da èdiyo, ğavın da kesiyoz, piriş pilavı da èdiyo. äviñde nè varısa nè olussa ossuñ èdiyo. yalnız aynı canāzede de aynı, allaham ağlamak, bizde ağıt çekmek meşhurdur. ağıdı çekerler. çekmediñ mi olmaz, ğınallar bizim burda. ağıt çekmediñ mi de şorayı gidivèller, “ağıdını çekmedi, sēvmemiş.” yüz yaşında da ölse, benim ebem dokzan yaşında mıydı **170** nēydi, baya tövbe istavı, aynı deliğannıymış gibi (...) ağıt çeke çeke. vallā ebem èyiydi, ğaribidi, temizidi, beter temizidi ebeyi bi göreydiñ de bi ğonuşaydıñ. valla bi gözel ğonuşurdu. tertemiz şöyle bi görseñ, tēlèvizyonda bi çıkıyu bi bāzı bi ebeler de aynı o ebeme beñzediyun ebemi. vallaha billā ğoca ğarı olmakla, tertemizidi işi gücü beterdı. dèymişleri bëyenmezdi. ebeme beter acıdım emme ğoca genç insana acırın **175** hatırımı ğırmāyu acınıyu.

valla yaramazlık, güccüğüken nè èderdim nè èderdim biliyuñ mu ciyerim. amān şindi de kepāzeliğinen geşti, o zaman da kepāzeliğinen geşti. çamaşırāne dèrler çamaşırāneye giderdim. okuldan dağılırdım. zaten okulda ğafam yoğudu. okuldan dağılınca çamaşırāneye anam ille git dèrdi, çamaşırarı yığ. ğazannarı ğurardık, çamaşır **180** yurduk. çamaşırı yuduğum yèrde, anam mallā kütüğü vurdu, ğafamı yardı. ğanıımı akıda akıda akıda gäldim şeyden çamaşırāneden. ben “yumaycan” dèdim, o “yücak” dèdi. “çamaşırı yıkācañ ille.” dèdi. ben de “baya yıkamaycan” dèdim. o da “yıkaycañ”

dédi, öyle dër demez kütük varıdı, o da ğazanıñ altından aldı kütüğü, benim ğafama bi vurdu. ğanıñ akıda akıda äve ğaldım. eccik darıldım, küstüm emme nère küsüyüñ. **185** eccik durunca geri bi daa dövdü, geri çamaşırâneye gittim. bu ğadar çamaşırı yudum onuñ yanda.

eşşee bindik dağları depeleri yol ettik ğuşburnunuñ uçu. getirdik ğuşburnunu ğāli, ğışın çayını içiyuz. bi davardan ğāliyudum, davardan ğāliken bi tāne aynı sen gibi ğarı ğocaymış, yeñi ävlenmişler, ben böyle ğuşburnu toplāyudum susanıñ ğıyısında, **190** asvatiñ ğıyısında. ordan ğāliken “sen nēdiyuñ yeñge?” dēdiler. ben de “ciyerim nēydān ēdib de” dēdim, “ben ğuşburnu dērler” dēdim, “bunu toplāyun, nēydān.” “nası toplāyun?” dēdi. “e nası toplayan toplayıp ta” dēdim, “tikennere ellerimi batıra batıra toplāyun.” dēdim onnara. deñizden ğālillermiş. “ēyi” dēdi “yeñge” dēdi “ille saña da ğıyamāyuz, çok zor bu toplanıyu ya” dēdi “baña vērñ mi?” dēdi. “ğız ciyerim merān.” **195** dēdim, “nōlacak bir apaz şey deyil mi” dēdim. etēme şöyle topladıydım, oña vērdim. o da dēdi ki “vallā bil, ben parasız bunu alman.” dēdi. “para vërme, ben de vallā paraynan satman saña.” dēdim. eccik gitti taksiyen, bi poşet şöyle şey ğaldı, çamaşır; çocuk çamaşırı. “fakir fıkara var mı siziñ köyde?” dēdi. “ben de fakir fıkara olma mı.” dēdim. “benim güccük çocuğum yok yalnız ben ğeydirmen.” dēdim. bi poşet vērdi **200** ğadın, şeyi çamaşırı. “ēyi” dēdim “ben dağıdan orda fakire fıkara.” o zaman da ırılmazan yakınıdı, ğa dağıttım buraya ğālince onnarı. alan dēdi şöyle “allah ırāzı ossuñ” dēdi. eccik giddi, taksiyi bi daa ēyledi. “allaañ aşğı bir apaz daa vër.” bir apaz daa vērdim. ordan ğāliken “nōlcak” dēdi “parasını.” “ben vallā para pul alman.” dēdim. gine aynı iki seFer vērdim adama, aldı gitti. televun numaramı “yō” dēdim. “televun **205** numarası falan vërmen. benim ğocam falan belki çekişir.” dēdim. “vërmen.” dēdim. “vër de belki” dēdi, “böyle ēhtiyac oldu mu ğāliriz.” dēdi. “başğa zaman ğālirseñiz ğāliñ.” dēdim, “yalıñız” dēdim, “hanı şeyi, numaramı falan vërmen.” dēdim. “şindi beyim falan darılır.” dēdim. vërmedim numarayı falan.

ADI SOYADI :MERYEM ÇÖKER
YAŞI :75
ÖĞRENİM DURUMU:İLKOKUL 2'DEN AYRILMIŐ
DERLEME YERİ :BAYAT

-18-

đonuŐan mı oğlandan đızdan? biricik đızım marıdı. gālin ēttim, Őeye gitti. nēreydi len, dinara gitti. dinarda altı ay durdu, dinarda altı ay durdu, altı ay soğna afiyona gāldi. beyi Őeyde, hastānede alıŐıyu. bi zaman, dōrt sene çocuğu olmadı. ondan kēri bi đızı var, iki ođlu var. birisi đız, bı yıl ortokula gidiyú, oğlan da dōrde gidiyú, 5 ilkokul dōrde gidiyú. o orda. ortanca oğlum da Őeyde, burda emekliye ayrıldı. arabadan dūŐtı. o da afiyonda çalıŐır orda çalıŐıyudu. o da emekliye çıktı, burda seđđāŐ dēriz āvi var. bōyüđ oğlumun da, seđđāŐ dēriz, arkada đarađoluđ annacında, tavıkılık yapıyu, koturası var. o da tavıkılık yapıyu. ordā bōyüđün de ađđarada. postānede nē bilān nēyise, postānede alıŐıyu, emeklisi yaklaŐtı. onun ođlu ezācılıđı bitirdi, đızı 10 öretmen oldu. ordan burda emekliye ıkaniğ ođlu bildir toKTurluğu đazandı. bildirdā

okudu, bı yıl okūyu gāyı, böyün de yolcu, gidecek. o da şeye izmite gidecek. güccüğü var ortokulda okūyu. e böyl işte, bunnarı dağıttık, ordan soñna biz de olduk bi göca ğarı. nè bilān işte nè dēcēdim şaşırđım da ğālī. adam emekliye çıktı. belediyede çalışıyudu yavrım emekliye çıktı. emekliye çıktı. böyüĝ oĝlan bi besicilik yapıyudu, zarar etti, bi **15** sürü borşlarını ödedik. emekli parasını vėrdik. ondan kēyi, öteki güccükler oraya āv yaptı, bi aņĝarada duran emekliye çıkan, onnara yardım etti. adam ta soñna nōldu gözünden, gözleri görmedi. onnarın inşiatlarında çalıştı bi zamanda. gözleri görmedi. duddū o aņĝaradaı çocuk aņĝaraya götürdü. orda da “amāliyat ettirān baba.” dedi. biri kesin görmedi ğāri. aņĝaranın toKTuru dēmiş, baş toKTuruna mayan ettirmiş çocuk, **20** dēmiş “biri kesin kesilmiş amca ya” dēmiş, “şu biri sağlam.” dēmiş, “otuz beş gün gün vėrān” dēmiş, “otuz beş gün soñna ğāl, ben seni amāliyat edicen.” ilk cahillik var ğurban olduğum. adam da dēmiş “ben otuz beş gün duracām da aņĝarayı satın mı alacam?” dēmiş bu adam. aņĝara satın almaya mı gittiñ? derdiñe derman aramaya. oĝlan da öfkelenmiş ordan, “bindirivirelim gitsiñ.” dēmiş. ğarısının adı ismian. “ismian **25** bindirivirelim yoldan gitsiñ.” dēmiş. “aman bayrām” dēmiş, “babamın gözü görmēyu,” dēmiş, “araba falan çarpar da, anam bizi köye ğuymaz.” dēmiş. ğāldi, ertesı gün afiyona göttü o çocuĝ aņĝaradaĝı çocuk. bi gözünden, tansiyondan oldu amāliyat; on gün bi yattı ğāldi. bir ay durdu, bi daa gitti, ğatıraktan oldu. on gün bi yattı. yavrısını gördüüm ğonuşurkan bi de aĝlacān; adam şindi kesin görmēyu. gidiy ğāliyi işte. parayı **30** benim üstüme ettirdi, aylıĝı. dedi orda baņĝada durannar dedi, “amca sen elinden dutup getiriyün götürüyün, hiş” dedi, “kendi sen yorulma.” dedi. “yeñgeniñ üstüne ettir, yeñge gessiñ assıñ.” dedi. “sen yorulma.” dedi. üç dört ay, üç aydan üç aya alıyuz biz. üç dört yoldur ben gidiyün üş dört yoldur. yāni para mı getiriyün, bi sırt kan mı getiriyün, ta ole ğāliyün. bi de oturuyun aĝlāyun. adam çalışdı ğazandı; ille dadını **35** vėrsiñ yavrım. ille ğazanın çalışıñ, vücot zeñginniĝi vėrsiñ. vücōtuñ zeñginniĝi... nerden ossa alıñ alıñ ğurban olduum; vücōduñda arzañ oldu mu, dūñnāniñ malı türkiyanın malı sudān ğıymatı yok. e adam şindi görmey ecik bi ğahveye gidib ğāliyü. sen şo götürüyü. öñüne sufrasını ğodum mu, öñünüñ ğaşşını görmeyü, yimēni görmeyü. öñüne şöyle bez yayarın, döküldünü bilmēyu. dūñnāniñ işi böyl işte, bi iniş bi yokuş, **40** ğurban olduum da dadlı yavrım da. nè bilān nè dēcēdim ğara gözlü yavrım? giddi vardı ecıĝ olan aklım daa da giddi vardı. amān nè bilān işte.

bi çocuklarıñ üzüntüsü; vay yetti yétmedi, bitti bitmedi. kimi çocuğ okuduyu, kimi afiyondaı gızıñ inşiatı var, demin telefon etti. ordan soña “anām nēdiyōñ?” ordan soñnacāz, gine nē bilān demir döşiyen mutāt fazla döşemiş o da belediyede üzerine **45** yaptırıyo; belediye şeyinden gānunu fazla çıktıñ mı oturma şeyi vērmezimiş. bi gırdı bi yanım, tekrar bi daa böyün gine acık daa gıracāmış. yirmi santım daa gıracāmış. “ay ana kah gırıyuz kah döküyuz kah edi.” “gız yavrım ōsuñ dadlı gülşenim. bu böyle gırılı yapılı olur yavrım, bi gāre dinelme yavrım.” dē nē ordan ordan alıyo borş, burdan alıyo borş, siz de olmasañız bize kimse baktığı yok.” “gücümüzüñ yettiği gadak **50** bakcaz. gafaña dağma.” dēdim. “onnar böyle böyle olur gider, ölüyuz gidiyuz da daa düzeldemedik.” dēdim. bak daa da yaşlandık, ölecēz allah iman vērsiñ, daa düzeldemedik yalan düñnānıñ talāşesini. yalan düñnāda hiş bi talāşe düzelmez de, allah dadlılık, mutluluk vērsiñ yavrım, gāra gözlü yavrım. işte nē bilān, nē dēyān ay dadlı yavrım? işte gitti vardı. dē bi de sen dē.

55 -nē dēyān, ben nē dēyān?-

sen de türkü çağır.

-ben türkü bilmen. sen çağır çağıracāsāñ.-

ay gālin kak kı.

o güccüğüdü. biz baharın bi çıktık mı yolmaya, tarlaya; çapa dērdik afyan **60** çapası. siz de bilirsñiz hanı o yanı olduktan key. bi çıktık mı bahārın bi daa tam bu vakıda dağ äve girmezdik. zoñ çapası vuracāz, ōñ çapası vura, cizgi cizecēz, kelle gıracāz, arpa yolacāz, bırçak, mercimek yolacāz dērken; tā bu vakıtta. harmandan da gaktı mı şindik gibi şey mi marıdı öyle döyer biçer öte beri m marıdı, makine mi varıdı? e düğenne süreceñ de ordan sap çekeceñ. bi ıslattıñ mı tamam gāli. ecik te yavaşydık. **65** bunnar pek aldırış étmezdi, gālrdık gışa, baya bildiğiñ ta öyle gay hanı. yağar yağmıra gālrdık. gaktık mı gurban olduum şindiki gibi deyilidi bizim çocūmuz. gayınna hemen guzu me dēdi mi davara giderdi. gayınna ben vardıktan key, benim güccüğüüm bu yanımda duran, iki dene gālin aldı. birin aldı yavrım; bu gaş bu ulti geçinecek mi geçinmēycek mi dēmedi. hemen aldı, bir ay durmadan haydi hoşcağal **70** davara gitti gārı. yine eyi geçindik dēyun. tekrar bi daa eñ güccüğü äverdık. hadi gayınna gine gödu gitti gālini baña. emme gaynatam nurda yassıñ nē dēdi, “bak bunuñ izinden çıkmaycañız, bu buyıracak siz göreceñiz.” dēdi. onnar da çıkmadı. şindi ossa

olmaz yavrım, şindi ossa olmaz. onnar da çıkmadı ğurban olduım. ben nè dediysem “o işi ativè de şunu bi gör” dediysem, yapıştılar. hiş ğayınna davarda, öyle bi ğavğa dövüş
75 ebedi ètmedik. sabānan ğaktık; azık ğuyacāz, aş bişiricez; aş dèrdik yimek yok, aş dèrdik. odunu ayğaz mayğaza odun sokacāz altına āşama. āşamdan dōkecēz. çocuğuñ çoluğuñ var bezi bēli yunacak. şindi dēyun “nası böyüdü, biz nası böyüttük yolmada tarlada?” dēyun yavrısını gördüüm. e yolma yolacaz çocukla.

bi sene üçümüz birden doğurduk. üç èlti. allām hanı, bunuñ hānım çocuklu, ben
80 çocukluyun, bunuñ güccüğü çocuklu. üçü de bir ayıñ içinde dōlledik yavrım. üş üçü dē oğlan. bi de yatıya giderdik tarlaya. tarlaya yatıya gittiğ emme benim bñ adam da gözeli pek severdi. ordan salıñğac ağacını yaptırdı ya yümsecik şöyle. benim salıñğac ağacına ben de ğuruyun, o eñ güccüğümüz de ğuruyu. e biri ağladı mı biri de uyanıyu. yatıya gittik dağıñ o başına. üş dene çocuk, körpe çocuk, nası yatacāz? şindi düşünüyün
85 da nası yattık, dēyun, nası o çocuklarımız üşümedi yattı. yavrım şöyle bi ağacı üç ağacı çatardık, ortasına da salıñğacı ğurardık, ister uyu ister uyuma. salla babam salla. benim bi añğaradaı oğlan varıdı, emziğ emerdi. İokulu dolayvèridim, onu öyle sorar durudu, sorar durudu. hee bi de hanı İokul yaramaz falan, bi de oldu şöyle küle gibiydi çocuk. ordan şöylē oturdumudu, ğoñşunuñ biri de varıdı, oturdum şöyle yayğınıñ
90 üstüne. ağlāyı çocuk, emziği düşmüş ağlāyı. emziğini kendi almış ağzına sokmuş, durmuş. vè ğız ağam çocuğña ğurban olān, ğız annem emziğinen duracāñ da nè diye emziğini atıvèrdiñ mādem? nēydi o günnerde bi datlıydı yavrım şindi yok. bek zebil böyütmedik, yalana bakma. nası ğeydirecen, nası yēdirecen, nası güzel èdicen dēye şaşardım. seyrek de olurdu çocuğum. biriciğin de duttum babama vèrdim. babamıñ oğlu
95 yoğudu. benim dert çok da aklıma ğaldiy yok. dört ğızıldık, babamıñ oğlu yoğudu ğurban olduım. ğaynatam nè dēdi, “çocuğum çoluğum yok daa sevtā kendim de aradım ğızım gibi çocuğu. “çocuğ olunca yavrım” dēdi, “bunu babaña vèrelim, babañ oğlu yok, bizim daa olur” dēdi. “olur” dēdik. dutduğ ardından o añğaradaı oğlan oldu. iki oğlanıñ birisini babama vèrivirdik. allaım amanıñ ağlardım. babam da davarda
100 malcıydı, davarda daşda durular. yağmırda mıñ yaşda mıñ? babam anam benden èyi bakıyu ya ğara gözlü yavrım. soñna ardından bu emekliye çıkan oğlan oldu, nè bilān gitti vardı. işte yolmaydı, tarlaydı dèrken ömrümüz bitti gitti ha.

bizim günümüzde dadlıydı gine de yavrısını gördüüm. haşğaş yağlarını yiyuduk ğadın gibi, ordan yelimiz ğuzumuz sağlamıdı. e şindi nè bilān yağ yēyuz, zayıf.

105 nè gatiyular yağa bakalım, nelerden ediyú? éyi ediyú da adam nè gatiyu içine bakalım, hêpsini ediyúlar dèyil mi? işte sağlamız dèyun. şindi benim o aňgaradaı gız mideden şeyden amalıyat oldu. e dèyo, “ana şemiklerimiñ üstüne” ecik te kılolu “şemiklerimiñ üstüne basamāyın da, ayşama dak dönüştürdüm zabaa dak ecik diñneniyún basıyun da, ayşam oldu mu hêş gâkamāyun da...” eyer bizim çektimizi **110** çekseler yavrim hiş yeriñizden gâkamassıñız. emme şindiki genşler hêp öyle, bi seniñki benimki deyil. eyer biz gibi. biz, yolma yol bakalım.

üç élti biz yatıda yatdık. yatı dađıñ başında, üç élti. bi de yavrim yolma yolacāz dađıñ başında üç élti, bunnar sap çekecekler. bu adam da sap çekmeye gālır güccük gardaşım. bu da dügganda oturuyudu. üç elti dađıñ başına yatıya gittik. bunuñ çocuğu **115** var, benim aňgaradaı oğlana boyum yüklü, benim o böyüğ oğlan var. yolmayı yolduk yolduk yavrim, ayşamnan gādın gibi bi tarladan bi tarlaya atladık. sözüüm oña eşşekleri bağladık; bişirdik, yidiğ işdik. “gız” dèdim, “gā çocuklarıñ” toKTurlümüz da var, bi de şabla topladım gālin, çocuklarıñ gārnına da börtledik, şablayı sardık. éyi gālsiñ dèyeleđ éttik. toKTur hekim mi var? sardık gāyı yatdık. haş şöyle, gādın gibi **120** çocukları da iyi éttik gāyı. értesi gün gaktık, bu goñşuları ünnedik, ben ünnedim. “gız anam bize yolmayı gāl de äve varıncı undan bulgurdan vèrelim.” parayı nèrden bulalım? o irāmetlik de “varān” dèdi. onnan yöldük. o dèdi bunnar “aş bişir” dèdiler. yiyip te gāyı bitirdik yolmayı da, seviniyüz bitirdik dèye. “sen” dèdiler “git dē ecik aş bişir.” dèdiler. o zaman aş dènirdi, yimek falan deyilidi. ben aş, pek te dağcılıım yoğudu **125** mārifetim. daşı çattı mı aşı bişirān dèrken, gārışdırıncı aşıñ eciği döküldü, tava fırttı. ee ösuñ bakalım. üş daşı çatdık, üstüne göduk, üş daş şöynecene, aş devrildi. heyvah aş devrildi! éyi olsuñ bakalım. gālanını yidik işdik. sözüüm oña merkeplere bindirdi o gādın bizi, benim aňgaradaı ođlanā da boyum yüklü, onu babamgile vèrdiim gücāma vèrdi. bunuñ da gız varıdı, bu da epey çocuğ aradı, bunuñ da gücāna vèrdi. hêr **130** gāliş sevini sevini yolmanıñ ayānı aldık. ayā da dökülü gālaydı, gıçı da dökülü.

yine dağa gidecēz. bēn de bēn de deliyin, adam benim ileşberidi, bu da esnavıdı, mevlid aa da. hindi şo yanda manasdır dèriz, manasdırıñ şeyini pek severin, harmanını. yā seveniñe vèrsiñ, yaylaya mı çıkıyuñ nèdeceñ sen? hadi adamınan şeye çıkıyun, düğen sürmeye gidiyüz gāyı. gerçi düğen sürdürmezlerdi. var gāyınım bir iki daa ya, bi **135** de çalıdan gülübe içine gir, çığış çığış, çocūñunan çolu yağar gālsiñ, yağmır gālsiñ. manasdırıñ harman yerisini pek severin. e sev, seveniñe vèrsiñ, nèdeceñ harman yerini,

yaylaya mı çıktın? nurda yatsın ğaynatam dèrdi “ğızım çocu hasd ètmeden biricik inseñ.” dèrdi. çocuk Ta seyreg̈ oldūnan, ävde de çocūmuz yok, bunnarıñkılar da ölü ölüvirdiler mi, çocuk Ta ğıymatlıydı. o çocuk bunnara oyun çıkarı, hele bu ğari halil nè **140** dèdi, mē dèdi, halil nè dèdi şū dèdi, onnan yatır ğakarıdı mevlid aa da. neler neler ğaldi geşti ğurban olduum.

benim şey işlerim de çoktur. birinde o gücük ğızı da yanıma aldım, o biricik ğızı, ağrımız da çok, gidiyüz ğayı istambola. eskişeerde de enişdem mar, akbañğın müdürü oğlu var. oğlan çekiyú “deyzem mariyu bayram” dèyu. “topğapıya çık” dèyu. eniştem **145** de telefon èdiyú; “anañ varıyu bayram” dèyu, “mecidiyeköyüne çık” dèyu. gittik, mecidiyeköyüne varınca bi kart yazdı vèrdi eniştem, “orda ineceñiz bacanak.” dèdi. “ğız gülşen bak bakalım, bizim köy mü, bura inecēmiz yer mi?” “ana” dèdi, “ora” dèdi. “ğız nèdicēz, bayram hadi topğapıya çıktıysa, biz nere gidecēz?” sankim polis bilir gibi vallā da bildiim yok, daa o zamancık daa genşliimde. “gülşen” dèdim, “olmassa bulamassak **150** polise teslim oluruz.” dèdim. polisi de bilsem keşke. polisi de bilmēyun. bi de inen indi, inen indi, biz de inecēz ğā. bi de bakdım bayramım ğalıp ğali ıralanalak. “dèy” dèmişin arabanın içinde, “benim bayram bayram bayram” dèmişin otoPüsün içinde bayramı kim görüyü. millete gitti bi gülüşme. sen gibi genş ğalin orda emirdaanın aşşaa yandanımış, o da orda öğretmennik yaparımış. “ğız deyzem bayram nēyiñ?” dèdi. **155** “ğurban olān bayram oğlum.” dèdim. “gülen gülsün umurumda dèyil.” dèdim. gülüşüyü millet, el èdiyún tābi. beni bayram otoPüste nèrde görüyü. el èdiyún bire içinde, benim bayram orda görüvèrince muddan bulur gibi oldum. çocuk ğalmese nere gideceñ. bi de ğaldi çocuğum, ordan soñna ğaldık giddik. ğız amān nè bilān, beş senede on kere gittim ğaldım. bi de bacım o bacım hastaydı ğurban olduum. bi de burda bacım **160** mar iki bacı gittik. bacanak dèdi, gine bi “mecidiyeköyünde iniñ” dèdi. “bayram orda beklesin” dèdi. adam da bizi şöFer de almış gitmiş topğapıya götürmüş. gece gittik, bi de “len yavrım bura nere?” “e bura topğapı.” “e biz mecidiyeköyde inecēdik.” “e siz ayakta mı uyūyuñuz?” dèdi. “len yavrım arádá dèyeydiñ duyardık, ayaktan uyusak, iki deneyiz birimiz duymasa birimiz duyardık.” dèyun. oturduk ğayı köylü deyi misiñ, **165** süzülüyuk ğayı nèdecēz. o bacımın adı da şerif, dèdim, “geri esgişee gidelim” dèdim, “dè nèdicēz burda bilemeyince,” dèdim. bi dene esger dèdi kine, sen gibi genciñ biri, “yeñge çay içer misiñ?” “aman yavrım çay çeşme işmēyun.” “yeñge” dèdi “siziñ

moraliniñ bozuk, ondan işmēyufuz.” dēdi. biri gāldi, benim gibiniñ biri gāldi gızıyan, o da köylerden gālmiş. gızı ne bilān afiyonda çalışırımış. “gız goñşu” dēdi, “bizim şöFer **170** şer şor deyil” dēdi. “hacıdan gāldi, biz de o yanna gid.” “nē yanna gidecēz?” “uğur sokak” dēdik. istambolda “ēyi biz de o yanna gidecēz.” dēdi. a bin dēsiñ bin dēmesiñ şöFer ha biniyuz. “şerif bin şöFer gāldi. bacım hadi şerif bin,” bindik adam isterseñ bindirmesiñ. bi de ordan soñnacāzım “nēre gideceñiz yeñge?” dēdi. “yavрім işte nē bilān nē bim nē ki uğur sokaı.” dēdim. bindik ay anam adam şöFer gāfasını sokup **175** soruyu, taksiden inip soruyu, bi dene uğur sokaı bulamadık. “yeñge” dēdi, “bu uğur sokak ta nē uğursuz sokamış, siz bilirsiniñiz in.” dēdi. “yō yavрім inmen, deli miñ,” dēdim, “inān de ben nēre gidān?” şöFeriñ başına belā olduk. “yeñge sen bil.” “yō yavрім mallai inmen” dēdim. “deli miñ, beni nēre indirecēñ beni?” ecik daa gāldik, ondan soñnacāzım, o yanımdaı dēdi ki, “yā yeñge ben nēdān bulamadım” dēyu, “yō **180** yavрім indirme.” dēyun. inmeycen, adamıñ başına, hadi şöFer gētse bağıracan belki. bi de dēdi yanımdaı “aba” dēdi, “ben ecik biliyon” dēdi. “gāliniñ gāliniyiñ āvini” dēdi. şöFer duydu. “yeñge bak” dēdi, “bu yeñge biliyumuş.” “gız biliyūñ mu esah sokakta gāliriz?” “ama ecik biliyon.” dēdi. eh hadi indik. şöFer benden gurtuldūna şükür etti, nē ēssiñ. “aman yavрім len ücūretiñi vērān eylen len.” “aman yeñge seniñ ossuñ.” **185** adam benden bi gurtuldu nēre. adamıñ başına derd oldum. garı milleti, “inmen” dēyun adama. “bul” dēyun. nērde bulacak benim oğlanıñ āvini. bi de aşşaa doğru indik, ordan bi düggan var, sorduk “nası?” dēdi. aşşaa doğru vardık o bacımınan. gālin de çöp dōkmeye çıkmış beya, oña da nē dēdim; “gīt ay gālin” dēdim, “öyle seni arāyuz” dēdim oña da. gālin seyirtti gāldi gāyı çıkardı. bi de onuñ gızı vardı len yavрім, öğretmen olan **190** gız çocuğu, şöyle çıkardım. āviñ öñünde bahça duvarı gibi duvar var. şöyle ettim hemen çocuğu, dēdim şöyle sırtıma alān da dēdim, şöyle gāldırān çocuğu; bu yandan alān da öte yanna atıvirān. çocuk düştü düştü. çocuk fideden giddi. “gız ana nēddiñ çocuk giddi gā. nēddiñ gı?” hemen o yana atıvirdim çocuğu. çocuk bi bağırsıñ, hele ki bi yanı acımadı bāyı.

195 benim o böyüğ oğlan “amān yavрім” dērin “size gālen baña gāssiñ, imanıñan guranıñan göçürsüñ de.” “anama bak” dēr, “hiş mi ağlamāyız saña?” dēr. “len yavрім ağlayıb da ardımdan gālmeñ ardımdan gālecek deyisiñiz, allah sizlere ömür vērsiñ.” dērin. bizleriñ yaşı yetmiş, işi bitmiş; yalınız gāpıñıza gül étmesiñ allah, el etee düşürüp de oğlum gızım dēdirmesiñ. āvimizde assıñ amānetini. e dēr “ağlarız, ben sen varsıñ da

200 öyle gâliyün äve ben.” dër, “öyl olmasañ gälmen.” dër oğlan. nè ediceñ işte, yalan düñnânîñ mucâdelesi böyle işte, bi iniş bi yokuş. kimi ğurbete gidiyú, kimi burda ğalıyu. her biriniñ ayrı ayrı bi sevinci oluyu, üzüntüsü oluyu. e torun da şey toKTur olacak dëyuñ bi ğurur duyüyuñ tâbi. biri ezâcı olduğuñ bi ğurur duyüyuñ. biri öğretmen oldu afiyona gâlin gâldi ğız, ordan soñnacâzım o öyle.

205 ğayınnam ırâmetlik ufak yolluydu, oturuydu da “şunnar ay yavrım” dërdi, “aman ben oturuyun nêderseñ ét.” dërdi. ekmek yirdi, ğuran okurdu. “şunnar” dërdi, “bi kötü benden” dërdi râmetlik. şöle oturuyduk ta kaş sufra olurduk, yirmi senede yirmi kişi olduk, nası durulur bunda? nası durduk, ben aklım êrmey bu işe. vallâ billâ gözelidi. hêş de öle ğavğamız nizamız da olmazdı öle. şindi ecik ğaynatamîñ elinde varıdı, **210** bolluğudu, yime ğeyme boludu. şindiki gibi de ayrılık yoğudu yavrım. e bunnara ayrılalım dësek gülüşivirilerdi. “nêre ayrılacâz?” dërlerdi onnar. herkec işini tâkib êderdi. biri varıdı terziydi, eñ güccümüz. bu da bağğalcılığ êderdi. benim bunnan da bi ortanca var, ileşberliğ êdi. herkec işine zabānan gitti mi dağılırdı. bi odun yığardı bu adamınan o bunuñ güccüğü, bi odun yığardık yavrım avlıya. merdimannan çıkardı **215** benim adam da pek ğarıyı önemsimedi, beni önemsimedi hêç yargılamadı. eyer ekmek pişirecêz ordan “odunuñ bi yanını yıkdıñ mı yine?” “len âmet yıkmâyıb da odunuñ süsüne mi bakacâdık. odunu yıkacâz yakacâz. ben seniñ ğarıñın, yıksam nölacak?” baña da aynı, bunnara da aynı, hêç bu benim ğarımış, ya ya önemsimezdi. êlinen barabar. e yolmada, benim devamnı yavrım sen benim yavrımsıñ, ğurban olduum **220** ikisinde dëvamnı boyum yüklüydü. sekiz aylığıdı. e kötü yerleri ğorlarıdı, “yoluñ. nêdceñiz yolmayıp ta gözü kör olasıca yolacañız.” ğaş benim ğarı nè halda, nası yolacak. yō umuru bile olmazdı. isterse ölsün isterse ğalsıñ. ğarı sağlam dëdi güvendi. ğarı baya sağlam, dayanacak dëdi güvendi. ğurban olduum şindi nè var. tâ tarlada bi uzak.

225 böyle toKTura gitdimidi ben. burda bi o toKTur aňğaraya gitdi. böyle birez ğonuşdu. “allaañ aşğına yeñge otur sen.” dëdi. bundan beş altı sene eveli varıdı. “sen baña ğonuşvir” dëdi, “ben saña innei bedáva vuracām.” dëdi. hağğat dizimden vëdii innei vurdu hastānede, üş beş sene olmadı. “diziñden vuracām” dëdi “bi sene baña gälme.” dëdi. “e gäl ğonuş dëyun dëdim gäl. ğonuşmaya gäl.” dëdi, “hastayın dëye **230** gälmeyceñ.” dëdi. “ay ğurban olduum” dëdim “sizlere nè var” dëdim, “bakıyun

hanımnarıñıza, ağzınıñ eğrisi doğrulmāyu, nārin nārin duruyular.” dēdim. “bizler ordan bi” dēdim, “yolmaya giderdik” dēdim, “ananaddan munanaddan bi kōlge yapardık. üstüne sapı ğorduk.” dēdim. “şindiki modelin bi öyle ğap ğaşşık yoğudu. bakıra çakıra ğuyardık.” dēdim. “aña ğorduk örterdik” dēdim, “ğarınca dolardı ğadın gibi” dēdim. **235** “e nè ēderdiñiz?” “len yavrım nēdicēz, ğurban olduum” dēdim, “açardık irisini alıdık, ufānı yirdik.” dēdim. “allaañ aşğına sen ğāl de baña bi ğonuşvir böyle. e yir min?” “yirdik vallā.” dēdim. “gözümüzüñ ğördünü ğörmedini yirdik.” dēdim. gine de öyle yavrısını ğördüüm. e yimeseñ aş ğalacāz. nēdcez, bu buña ğarınca düştü, sinek düştü dērsek ē nēdiceñ. aña ğöyuñ, şindiki gibi modelin ğap ğaşşık yok. ğöyuñ bakıra, **240** ğuşāneye; şo aña örtüyuñ; ğarınca girecek; örtseñ bastırsañ ğıymatı yok. “sapı” dēdim “çēkerdik, yarma yērine ğālirdik, bişiridik daşırıldık, ğötürü depemize alırdık.” dēdim “elimize bi bocut, nēre gidiyüñ? harman yērine yimee varıdık. ğadın gibi kōlge yapardık gine.” dēdim “ananaddan, dırmıkdan sapı ğaldırıydık” dēdim, “bi ğorduk yimee öñümüze.” dēdim “bi talaz ğāldi, ğadın gibi kōlgee başımıza ğöçürüviridi.” **245** dēdim “hoşçağal yimek te dolardı.” “nē dolardı?” “saman dolar nè dolacak?” dēdim. saman dolardı ğurban olduum. “e nēder?” “valla onu da yirdik, gözümüzüñ ğördünü alı, gözümüzüñ ğörmedini yirdik ğurban olduum. yimeyelim de nēdelim. ordan döküvirsek” dēdim “başa mı çıkar, hadi dök te geri ğālesiye düğenciler acığacak.” dēdim. “düğene bindirilerdi. düğeni de hoşlaşmazdım toKTur bey” dēdim, **250** “uyuklardım” dēdim “benim adam da düğenciydi” dēdim, çekişirdi “gözü kör olasıca, nēreden nası sürüyuñ öyle bi giddiğiñ yērden bi daa gidiñ.” “hoşlaşmāyun işte düğeni. dērdim.” dēdim gülerdi.

“ay yavrım” dēdim bi de, “ēyisiñ, hoşsuñ da” dēdim “eccik ğarıñı” dēdim “pek ğuru almışıñ.” dēdim. “sayı mı?” dēdi. “ē nè bilān,” dēdim, “ecik” dēdim “ğuru **255** ğörünüyu.” dēdim. “e sen beni bi daa āver.” dēdi, “burdan” dēdi. “du bi du bi düşünān bakalım.” dēdim, böyle bi ecik bi şey ēttim. “yavrım yēter, bi ğafaya bi tokmak yēter.” dēdim. “şindi” dēdim “iki dene ğarı” dēdim, “seni çeki sündürü ēderler.” dēdim. “ēyi ēyi ğarıña da ğurban olān, saña da ğurban olān. benimki öyle horata.” dēdim. o dēdi “añğaraya yolladım şişm” “şişmannamasa daha ēyi, böyle daha ēyi.” dēdim. **260** “nēdecek şişmannı?” dēdim. “bu yolda ğüveniñ oldu.” “oldu.” dēdim, “yavrım allah başadak vērsiñ.” dēdim. gülerdi, ağzını açā açā gülerdi. “sen ğāl de böyle baña allaañ aşğına ğonuşu ğonuşvir.”

bi de vardımıdı, yüzü zēmeri gibi böyle. ay anam dēdim dēsem acab darılır mı dēdim, dēyān dēdim. “nē o toKTur bey geşmiş ossuñ, bi derdiñ var elleem” dēdim, **265** “yüzüñ zēmeri gibi.” dēdim, güldü. şey dēdi, “yā” dēdi, “midemden ıraatsızın, amalıyat olcan.” “bē şu genç yaşta” dēdim, “yavrım, e siziñ yanınızda biz o ğadak sürünmüşken eyi kine ölmemişiz.” dēdim. gülerdi. “böyle ğonuşuvir sen baña, ben saña innei ilacı bedáva vuracām.” dērdi. ğonuşmayı severin ben de. “sen baña ip çorap getir.” “ğoyunu getir de ip çorabı getirān, hanı ğoyun?” dēdim. “ğoyun mü var bende?” dēdim. **270** “ğoyunu sen baña, ben saña ip çorab örān ğālān. hanımıña patik gettim.” dēdim. “ğōyunü alıvır, ip çorabı örān.” dēdim, gülerdi. ğonuşturu da gülerdi. nē bilān amān işte. çēñem durmaz hağğat.

-helvayı nasıl yapardınız?

unu ğavırıldarı, ordan unu ğavırdıktan kēyi yağı yakarlardı. yağı yakınca unuñ içine dōkerlerdi, ğarıştırıldarı böyle. ğara havla ēderlerdi, dadlıynan ğarışık suyu **275** ğaynadırlardı. yağı yakarlar, içine de sū, havla, şey dadlıyı dōkerlerdi. ğara havla dērlerdi. unu ğararlardı, ğavırılmışını ğarıştırı ğarıştırı ğarıştırı ğatılırdı. şöyle pek ğadın olurdu dene dene. ğālin olan ğızlara onu ğuyardık. anamız babamız bizlere onu ğuydu, havla gibi oturduk ğaldık işte.

-gelin olurken neler vermişlerdi?

ğurban olduum, nē vērsiñner ğālin ğālırken. kirman ēyirecēseñ kirman, bi de **280** ōrak yolma yolacañ, bi de çapa ordan afıyan çapalaycañ, iki de aş ğaşşık, onnan da birini dāmat birini ğālin yecek. ōraanan da yolma yolacak, çapaynan da çapa çapalaycak, ordan kirman dēdimiz de şöyle şey kirman ēyirilerdi.

-kendi gelinlerine neler yaptın? orak falan verdin mi?

ōrak varıdı vallā, vērivirdim ōrakları hēpisine. onnar yolma mı yolacak yavrısını ğördüüm, vallā vērdim. yavrım daha benim ğızımnda da pek böyle yoğudu. ben de ğıza **285** nē vērdim; üç yorgan, bi dōşşek, üç kilim, ordan soñna bi masa, iki üş sandāle, bi ğaryola, iki üş pala pırtı... işte benim mērdiğim de bu. aynı kirman bende de var, ğıza sanki kirman ēyirecek, ōrak ōrak, sanki benim ğız yolma mı yolacak?

bi de şey ettiim. bi de onu dëyan. şindi gızı gälin edecëz gäyü. baklaayı falan ettiik, ertesi gün bineceğ elleem. bu yeñi gälin ettiimiz gız. gızıñ babası oturdü, emekliye **290** çıkan oğlan oturdu. başına gına yakarkan ağlarız. “ana” dëdi, “në” dëdim. şu öñümüze de işçi baklaa gödu, analı oğullu ikimize, baklaa yecëz, gızıñ baklaası. “në dëdiñ ana?” dëdi, “ağlarkan” dëdi. “aman yavrım në dërsem dëyan nëynëceñ.” “ana allaañ aşgına në dëdiñ?” dëdi aňgaradaa. “në dëyan bayram” dëdim,

“devletiñ çayı da harlayıb akar

295 akdığ yërleri de gör gibi yakar”

o emekliye çıkaniñ gızı da şeyde adabazarında.

“biricik nāziğim de gurbet èlden

èl gibi bakar”

dëdim. ay anam puskursuñ ağlasıñ oğlannarı. bi de në dëyan dëdim.

300 “daramış ta salıvirmış saçını,” dëdim

“ben ağların da bayramım çeker içini” dëdim.

bayramım yükletmiş yāsëminimiñ

üş gün eveli göçünü.” dëdim. ay anam oğlannar ağlaştı mı gırılısñ geşsiñ, sen bunu böyle aldı dëyvirince. gız anam ordan baklaa da yinmedi. işçi dëdi ki “baklaa da **305** bize galdı oğlannarı ağlattıñ da.” dëdi. o şey gäyü güccüğ oğlan, emeklisi çıkan oğlan saman basarımış. “yā bu ğarı në manyak ğarı” dërimiş, “nası etti bizi ağlattı.” dërimiş. bi de dëy “düşündüyüm” dëy “o benim anam dëdim” dëyu. “manyak dëdiğim ğarı anam benim.” çocuğuş ğafası ğarışıvirmiş. gız da uzakta deyü mi. gız güccükden ğaştı adabazarlıyan. ğaştı o emekliniñ gız. vay şu alışamaz, alışsa da işte güccük **310** gitdine elleem, galdi mi bi yımıyu biñ döküyu ağlayı ağlayı. mutlu ğocasıyan, gäyınna ğaynata da nāzik nāzik nāzik dëyup durular. gız da kibar görseñ. vay ğurban olān dadlı nāziğim, kibar nāziğim dëdi mi “babanne” dëyu “orda da” dëyu “kibar gälin dërler devamını.” dëyu. oğlan gız da biriciğ olduunan, baya deliye dönüyu. aklına galdi mi şöyle “ciyerim yanıviriüyü.” dëyu gızıñ babası. e gäyü bi nāzik dëdim adabazarından **315** èl gibi bakar dëyince hadi babām puskuran gitti.

daha yeñicene vallā yeñicene oturdumudu. bi oturān da dëdim oturdum. ötë gün çamaşır yudum o gün. dün de në bilān nëtdim bi şeyler ètdim. bi gün evelisi şepid ètdim. ondan bi gün evelisi bazlama dëriz onu ètdim. ertesi gün de şepid ètdim. daa ertesi gün de çamaşır yudum. dün de cumāyıldı, bazara gidecen gälecen dëyi yoruludum.

320 böyün de bir iki çarşaf murşaf çektim. bu adam dèyu ki “benim yorgannarı ğapladiñ mı?” “ğapladım” “sağol” dèyu. ben de “güle güle yat.” dèdim. “seniñ çarşafları ben yeñiledim, pek ğadın oldu.” dèdim. “èyi” dèdi. “sağol” dèdi. ben de “güle güle yat.” dèdim.

-şepidi çokça mı ediyorsunuz?

verän mi şepit götürü müñ? èdiyúz ya. verän de vallā götür. ğurutmadım mallā **325** suladım da, biz dürge dèriz, on on beş dürge buzdulabınıñ ta buzlūna ğodum. dürge dèdiim, üçer şepidi ğatlayı ğatlayıviriz. ordan beş on dürge de buzlūğūñ aşşāsına ğodum. onu da kendim. o ğodūmu ğıza ğötürecen, afiyona ğötürecen.

-ğötürelim mi biz şimdi?

ğötür valla ğötürüñ. beni mi? beh ğurban olān, bñ adamı nère ğoyān ğidān ciyerim? beton atılırkan, äviniñ betonu atılırkan, öyle ğidecen. vallā şepit verän de **330** ğötürüñ. uğrayanıñı sevän, ğurban olān, ğız ay anam nèrden ğaldiñiz.

ay ğız ğalın bi de şey ğolanyaa, şeker dut; ğak ğız, şorda dolapda var ğız.

- eltin mi senin?

eltim. bu benim ğüccüğüm abayın ben. ben abayın aba. hepisiniñ abasıyın. üçünüñ de.

bu adama da dèdi toKTur. “duzsuz yè āmed amca” dèdi. “āmed amca” dèdi “bak **335** yağlıya duzluya dikkat èt” dèdi. āmede yeşillik dürüp veriyún. “duz ekmemiş.” “len āmet saña toKTur nè dèdi. duzsuz yi dèdi. yav sen de yèceñ ben de yècen duzsuz.” “ya hic egmemişiyiñ” nè dèrseñ dè adama. duzsuz yèceñ dèyu ğözüñe, bunda ğöz tansiyonu var, “ğözüñe zarar āmed amca” dèdi. “bak ciyerim” dèdim, “bu bu ílacı ben” dèdim, ílaş damnadıyun, eveli bir öğün damnadıyudum görmeyen ğözüne, “toKTur bey” dèdim, **340** “ben bu ílacı devamnı damnadıcan mı, yoñusa kesin ğünü var mı?” dèdim. “devamnı damnadıcañ yèñge” dèdi. “nèden?” dèdim. “eyer damnadmassañ” dèdi, “ğözü sancar oyar alırız” dèdi. “nèden soruyuñ?” dèdi. “bak ğurban olduum ben yaşlıyım,” dèdim, “eycābında unuduyun” dèdim, “yatdı mı benim damnayı damnadmadıydıñ, baña ğağması zor ğalıyú.” dèdim. “damnadacañ.” dèdi. èyi. bundan üç ay evelisi ğüccüğ **345** oğlan emekli çocuunan toKTura yolladık. acaba ğözlüğü deyişdiri mi dèdik, bi faydası olur mu dèdik. toKTur mayanā ètmış, ordan soñnacāzım, “ğözlük deyişmèceğ āmed amca” dèmiş. ílaş bir öğündü, üç öğün ètdi. “yā” dèdim, “allah rāzı osuñ bunü èyi

étmiş” dèdim, üç öğün daa dörd öğün oña yatırkan da damnadicāmışın. günnük üç öğün damna damnadacāz. ğayı birini kesdik, yatırkanı kesdik. “yā” dèdim. “dèyeniñi sevān, **350** ben bir öğünden ğaçan, üç öğün èdivirmiş.” dèdim. “allah razī osuñ toKTur da èyiymiş” dèdim. soñna bi daa gitdi, aynı gine. “ē āmed amca ik ay soñna bi daa.” “dèyeniñi sevān” dèdim, “bir öğünüdü üç öğüne bindirivirmiş” dèdim. “ey ètdik bundan karlıyız.” dèdim.

ben anı “seni bi ğız çocuğu çağırıyú” dèdi, ben de şu esgişeerden Falan ğālen **355** oldu dèdim. benim esgişeerde köküm de epey orda. baya orlardan dèdim bi ğālen oldu ya, ğāleniñizi sevān emi dèdim. ürüsdem de ğonuşğandır ürüsdem de.

dinara gitdim de, ğızınan gitdim de on beş ğün, alıştım. e ğonuya ğoñşuya alışıvirdim. dinariñ āv saabınıñ adı da şey ğālibidi adamıñ adı. ğālib dèrdi, “valla meryem yeñge evelden burdaymış.” dèrdi. “gülşen, pısırik durma yavrım” dèrdim, “alış **360** ğonuya ğoñşuya, ben burda bekçi min, gidecen böyün yarın işte.” dèdim. “amān” dèrdi. “ğız şura çık ta otur yavrım, èliñ yanına.” “aman ben oturman ana.” dèrdi. ben oturdum, çıkardım ğonuynan ğoñşu. ecik beş on ğün durdum yeñi iletivirince. ğālib dèrdi, “meryem yeñge valla alışıvirdi, evelden burdaymış” dèrdi. “meryem yeñge” dèrdi, “yakın akrabamız yeñi āvlendiydi,” dèrdi, “amcasınıñ oğlu şöyne camdan bakmış **365** nèdiyuñuz yeñge dèyelek,” dèrdi. “sen benim camdan baktıñ dèye hemen dolanıp da dabancaynan vuruvirmiş takadan.” dèrdi. ò adamıñ babası bi adamı öldürmüş, yatmış çıkmış. bi daa öldürmüş yatmış çıkmış. üçüncü de ğarısī ölmüş bi soñnadan ğarī almış. inek yaymaya gitmiş, aña yaymaya, amcasınıñ oğlu ğālmış “añ benim” dèmiş, “nèye yayuñ inèñi sen nèye otladıyuñ burda?” dèmiş. ğāliyú ğocasına dèyu kuna, o āv saabınıñ **370** babasına ğayı, soñnakī ğarı: “amcañıñ oğlu çekişti baña, inèñi otlatma burda dèdi.” dèyu. “öyle mi dèdi” dèyu . gidiyú adamı takadañ vurup ğāliyú. şindi dèrdi “ömrü boyunca girdi, ölesiye yatacak” dèrdi. amān adam da çövgünüdü yavrım. e “meyrem yeñge” dèrdi, “ordan git benim ismimi söyle, Falan bañğaya var al git benim ismimi söyle, fılān bağğala var.” seniñ ismiñi söylemenen vèri mi. çövgünüdü adam da. çövgün **375** bi şeyidi. ē dèrdi ordan şey dèdi: “meyrem yeñge” dèdi, ordan dèdi. “nèye vèrdiñ” dèdi, “biricik ğızını bu adama sen.” dèdi. “nè diyè yavrım nòldu?” dèdim. “ğış ğāliyú, odunu” “yavrım odunuñu ocānı sen mi ğayıracañ almassa?” dèdim ben de. “çocuğu yok çolü. ayānı küle soksuñ otursuñ.” dèdim. şey dèdi, “gülşah” dèdi, ğızınıñ adı gülşah,

“gölşah aşamadak burda otur,” dedi “gäl.” dedi. “anneñ gidince aşamınan ıramazanñ
380 gälecece yakın äviñe gidersiñ.” “öyle mi?” dedim. “yavrım sen äviñde, bu ävinde, üş
dene ğardaşı var, keser bunu keser.” dedim. “seniñ äviñde ben gittikten key izin yok,
uğramaycak.” dedim. “ben varım. biz saña ävi damı yerleştirdik, bakalım bi nēdiyular
dēyelek gäldim.” dedim. “gäldik, sen de ağır nesihetliymişsiñ, sağol yavrım.” dedim.
“işi yok seniñ äviñde. üş dene ğardaşı var, keser bunu hıtır hıtır.” dedim. “nēden seniñ
385 äviñde duracak, çocuğu yok çoluu yok, vursuñ ğapısını dursuñ içerde. doñu muyu.”
dedim. “yeñi göş getirdi adam, anca alır odununu.” dedim. “yaa” dedi “yēñge bizlerden
assa da parasını ordan de assa.” “ğafayı çevirdii yok” dedim. “odununu da alır,
kömürünü de alır daa.” dedim. öyle pek bilgisiz adamnardan değil yavrısını gördüm.

e kendi hasta, yapıdıramadılar yavrım. bir aylığınan äv mi yapılır ğurban
390 olduum, ciyerim. başğa bi yerden bi ecik gäliriñ olmāyınca dadlı yavrım. ecig üçüg
biz ediyüz, o bir iki senedir şöyle ecik biz yardım ediyüz da, ğız demin dēy “anām
babām sağoluñ, ordan sizden keyi bakanım.” “yavrım kim kime bakıyu bu devirde?”
dedim. “nēdiceñ yavrısını gördüm, böyle böyle olur gider gülşen, üzülme yavrım.”
amān ordan var on üş senedir de bi adamıñ ävinde duruyu kirāda. e on dört sene oldu,
395 baya on dört sene. çıkmadı bi yere, oraya da alıştı. sayfata mı suyfata mı dērler. e
orayı eyi gördü, bunnarıñ da afıyonuñ çıkışında ğazlıgöle giderken sol tarafta. düzlük
var, yeşillik, konuk ävler nēyi yapıldı şindi orda. ora da pek eziyetli oldu, sulak olduun
altı. amanıñ öyle bi eziyetli oldū. dabanı beter eziyetli oldu. belki hanı düz yerde olaydı,
onūnan ik üç ğat çıkardı ta öyle. eh demin dēr ki: “hēş canım isdemēyu da orayı benim
400 de.” “gülşen, bak” dedim “bı yıl om beş äviñ kirāsi,” dedim. “yeñi seneye bahara
otuz olacak” dedim, “o bi seneye de yeñiye de ordan” dedim “elli olur. elliye vēr dur
yavrım göğnüñ yoğusa.” dedim. “ayıp ayıp, allah deñk getirsiñ dē.” dedim. “canım
almay” hērkeciñ ävi oldu mu seviñ oraya düşer gider, yalan mı yavrım? e seviñ oraya
düşer gider. eliñ ävinde durmaynan nēdeceñ?

405 atmış bi yere vērđi, yetmiş bi yere vērđi, sekizen bi yere vērđi. aldığımız aylığı o
böyüğe yamadık. iki dene daa yerimiz varıdı, satdık. inēmiz varıdı, satdık o oğlanıñ uçu.
ondan key onu bereñāri gözlediğ allaa şükür, bereñāri yüze gäldi. bu yolda böyüğ oğlan
aňğarada äv yaptırmaya ğakdı.

benim eleşe çok. gälinneriñ üçünü de alı ğaştım ben. üçünü de alı ğaştım. şindi
410 oğlannar yandı. hizan dèyi vèrmediler, oğlanıñ işi yok dèdiler. oğlannarıñ işi
yoğudu şindi. işi yok ē oğlannar ğızlar da ayrılmadı, ē bakalım mèrmeñ bakalım.
ikinciye de alı ğaştık. dũñür olduk, ordan soñnacāzım “ya işi yok gücü yok.” dèdi. bũ
adam belediyede çalışıyudu. oğlan bayramıdı işte. “iş i yok gücü yok, nèdicek,” dèdi,
“amalelik” dèdi. ordan soñnacāzım “öyle mi” dèdik. ğızınan oğlan da ayrılmadı. babası
415 bunu döğüyü döğüyü, ğız “tamam vazgeştım” dèyu. ordan “varmaycan tamam.”
dèyu. baña habar yolladı, meyrem dèze bayrama dèdi ki: “len ğardaşım sen
ävlenemeceñ, ben seni äverän.” dèdi. “nèden?” dèdi “ismaan baña böyle böyle dèdi.
gidecek, götürecèz böyün.” dèdi. “ğit len” dèdi, “seniñ ipiniñen ğuyuya inilmez.” dèdi,
oğlan ğodu ğayfeye ğitdi. geri “ana” dèdi, “varän bi dolaşän da gälän nèdiyü ismaan?”
420 dèdi, “bakalım.” dèdi, onnarıñ maalleye ğitdi ğay güccüğ oğlan. bi de ğitdi ordan
şey ètmış. işten gälmişler, motoru varıdı. motoruñ üstünde de “pulluk mulluk yıkıyular”
dèdi. bi de benim enişde var, o da görüyo. “nèrden gäliyüñ abdil?” dèyo. abdil orlarda
ecik beklèyu. o sene de abdil amalıyat olduydu. “aman yavrım yarım ğafañ var.” enişde
dèy böyle dèy, ismaan böyle dèdi baña. “tamam” dèyu, adam da benim enişde olacak
425 da. “ben bi dolaşän.” dèyu, varıyo bi şey dèyu. “ismaan” dèyu, “bi de öğsürdüm”
dèyu. cama gäldi ismaan. “ismaan durum nè dèdim” dèyu. “anañgil nère ğitti?”
“anamgil abama ğitdi. dèdi.” dèyu. “ismaan sıra bu sıra dèdim,” dèyu, “çıkacāsañ.” “nè
bilän dèdi.” dèyu. “ben ğısa kesiyün çabığ alad alad” dèyu. “sen öteñi beriñi alacañ mı
dèdim” dèyu. “alän bayi.” dèyu “çabık dèdim,” dèyu, “iş i hallèddim.” dèyu “ben
430 çocuklara habar vèrän, abdiligen bayram şu körpünüñ yanına çıkıñnar.” dèdi.
onnar ğitdi. beni savsa sidiği dıddu ğayı. şaşıyun nèdecemi. ordan bi daa onnarıñ şeye
beygir ğuyardı postacınıñ birisi. tak tak postacı gälmiş, “anası babası gäldi.” dèyu.
“ismaanı yakaladı, bõhçasıynan ahçasıynan.” dèyu. geri gäliyü. ismaan babam bohçanıñ
birini depesine alıyo, birini de ğoltuna alıyo. çıkıyo yola ğayı ğidiyü ğayı çocuklara.
435 ğıyıya çıkacak bi de dèyu “ğidiyün ğidiyün” dèyu “görünen yok.” dèyu, “ay ana”
dèyu bi de bi ileri varımışımış “ismaan” demış ğulakları çıñ bayram. “ey” demış.
“gäliyüñ mu?” “gäliyün ya.” demış öğkelicene. ordan alınca ğitmişler onnar, petirola
ğötmüşler. bi de benim enişde gäldi. “bacanak” dèdi “ordan babasıgil gäldi yakaladı
elleem.” dèdi. “valla çocuklara da ıslık çaldım çaldım, çocukları da bulamadım.” dèdi.
440 “len enişdem ğitmiş ğitmiş, ğötmüş ğızı bayram.” “sayı mı?” dèdi. “vallā” dèdim.

“ey vur ğapıñı yat.” dèdi. ey vur ğapıyı yat ta beni tasa aldı. nèye vurān ğapı yatān. orda ğapı varıdı eveli. bi de aşşığı iniyudum, ordan soñnacāzım takır takır bi takırtı var. hemen geri çıktım palan pandıras. “nōldu ğız?” dèdi. “mallā ğālen var elleem” dèdim. “ya ğapıyı mı ğıracaklar ğālen varsa?” dèdi. “ne bilān, candırma mundırma ğāliyú mu **445** ku acabā?” dèdim. ordan aldılar eskişeeere götürdüler. eskişeerden burdan hallèttik bunu. o zamanıñ bērinde sekiz biñ para aldı. ğız parası aldı. paranıñ adı varıdı da o zaman, kendi yoğudu. davar varıdı, inek varıdı, satdık savdık vèrdik. ırāzı èttik, yediye ırāzı èttik. yediye ırāzı ètmişlerimiş “sekiz olacak” dèmiş “ben zarar çekiyún.” dèmiş babası. benim dayı varıdı ğāldı, şey dèdi, “zarar çekiyún dèyu, biñ daa vèreceñ.” dèdi. **450** hadi biñ daa götdü ırāzı èttik. onú öyle aldık. düğününü derisini ètdik. çalgısını, vurğusunu dutduk yavrısını gördüüm. hamamını ğurnasını dutduk, ondan keyi güccüğüñkünü de aldık ğaşdık ğadın gibi, onu da aldık ğaşdık üçünü de. birbirine kakınc olmasıñ hēc olmassa. sen ğālin olduñ, ben ğaşdım dèmesiñ öyle ya. ğız āviniñ masārifı de bize binivirdi öylē olunca daa bi ğāyı. güle güle dursuñnar. torunuñkunu da **455** alı ğaşdık sayı. afıyonda duran torunuñkunu da alı ğaşdık vallā. e vèrmeyince nèdecek? oğlannan ğız birbirini dutuyu. öte yandan “vèrmeycen” dèyu.

-amca seni kaçırması mıydı?

yo yo, ğaçırmadı. ben akıllıyın ğaşmadım. “ben üş dene oğlanı alı ğaşdım,” dèdim. “eyer bi ğızı ğālin èdersem, malla oynaycan düğününde.” dèdim. oynadım neydān? baña çoğú adam dèrdi ki; “avcıñdan bi su içir de ha biz de èdelim nası **460** èttiyeñ.” “daha benim torunnar var, nè dèyi avcımdan su içirān?” dèrdim.

şindi güccüğ oğlanıñ düñür yolladık, “yolla” dèdiler. geberecesice bi dedesi varıdı. benim böyüğ oğlan davarını ğırkarkan o dedeynen döğüşmüşler. döğüşünce ırāmetlik “ora vèrme, özüm gitdi, vèrmen allah vèrmen” dèmiş. nenesi etēne ğuymuş anası davardaydı . “meyrem bacım, meyrem aba nāsibiñizi yeñiden arañ. dede **465** vèrdirmēyu ğızı.” anam ayşamnan nère gidān ben? gündüz ossa hallèdecēn, zabah oldu. ileri gidivirdik geri gidivirdik. benim bi èlti daha var amcamızıñ ğālini, onūnan hallèttik. ayşama ğız ğālecek. “şurdan inivir dèdim” dèdi, “aba” dèdi. anam oturdum şurayı èltimiñ āvi yakında, ordan oturdum, ğız ğālse nère götürecez, şaşdık ğaldık biz. şaşdırdık, ğız ğālse, āzımıza yüzümüze bulaşdıracāz. “olmaycak bu iş” dèdim. o benim **470** ortanca èltiye dèdik, o gitti getirdi ğızı, onu da öyle hallèttik. adam “mèrmeycen” dèyu, ğızınan oğlan ayrılmāyu. davara götürecekler ğızı, ordan ağlayı; “ben burdan

gitmen” dèyelek. “gitmeycen abdil ğalıyu burda ben gidiyún” dèyu. şindi mutlular ğurban olduum, ğüle ğüle dursuñnar. ha ğüle ğüle dursuñnar. alamadım mèremedim dèycece yok herkesiñ, ğüle ğüle dursuñnar.

475 şindi güccük ğaliniñ ğayı düğünü oluyu. benim güccüğ oğlan da puştudu ecik valla. ordan bi “hanardı” dèriz, ordan bi ğız bakmaya ğälmiş, o ğıza da yandı oğlan. bu yolda soñnadan almadı, düğünde ğayı tam düğünnü ävde işâret èderimiş. ğız oña èderimiş, abdil oña èderimiş düğünde. tam ğarisiniñ kendi düğünnerinde ğayı. ğälin alı ğaşdığım ğälini ğurban olduum eline, dolanıp ğäliyü, abdile bi tokat çıkardıveriyö. **480** “sen nère bakıyuñ.” “ne o satı?” dèyu, “nère?” dèyu, “sen nè, kiminen işâretleşiyuñ öyle?” “ğızım öyle böyle deyil” dèdiyse de “ben gördüm.” dèyu. “beni gettiñ onu da mı getireceñ” dèyu. tokadı yiyü oğlan. vallâ ğadın gibi düğünüñ içinde. efedir efelensê tokat yirdi ğälin de.

şey bi de hamamnara gitdik de, hërkeç atıyu, “falan efendiniñ aşğına” dèye **485** atıyular. ğız dèdim “benim adamıñ noldunu nè bilecekler.” dèdim. benim adam süpürgeciydi belediyede, “ğaç adam” dèdim, “èliñ köylüsünü nè bilecek.” dèdim. “âmed efendiniñ aşğına, âmed efendiniñ aşğına.” hamamnara atıyun ğā havrıza. suya atıyun, havrıziñ içine atıyun ğa. bi de şöyle ğıyıya oturduk. ordan geri çıkdık, oturduk ğayı, yanıma ğäldiler. “beyiñ nè?” dèdiler, “beyiñ nérde çalışıyu?” “belediyede” dèdim. **490** “nè sürer?” dèdiler, “açığ araba sürüyu.” dèdim. “şöFer” dèdim he. el arabasıydı eveli, arabaniñ üsdü açık dèyil mi? “zere” dèdiler “ordan çoşlu çoşlu atıyuñ.” dèdiler. e o zamannar da öyle araba palaka yoğudu burlarda. hele bizim burlarda hêç yoğudu. şindi çöp arabası, hepisi var. bunnar devamını el arabasınan atarlardı öteyi beriyi. ben de, “açığ araba sürüyu.” dèdim. istambola gitdim, şeye dèdim, ğäline dèdim kine; “äv **495** saabına” dèdim, “ğälin” dèdim, “benim beyim nè iş görüyu dèdiler de ben de beyim dèdim şöFer dèdim. ne şöFeri? açığ araba sürüyu.” dèdim. “aman ğoñşü” dèdi, “şöFerler puşt olur,” dèdi, “ğäleli epeyi oldu mu?” “yok” dèdim, “halal ossuñ bi daa alırsa” dèdim. ğälin dèdim ben böyle dèdim, äv saabına “benim ğaynatam süpürgeci falan dème emi.” dèdim. “yo ana dèmen. dèr miyin hêş.” dèdi.

-istanbulda nerelere gittin? gezdirdiler mi?

500 her yerlere gitdim bi de cāmi varıdı bi cāmi nè bilän.

-sultan ahmet camii

har al o elleem, oraya da gitdim. oraya da gitdim de, cāmiye bakdık mukduk çıkdık. şindi paraynan bakıyulardı, ğuyuyulardı, bayramdan “ben postacıyın” dēyeleñ almadılar. bayram dēdi ki, “ana” dēdi, “şurda dikiliñ” dēdi. gālin var, ben varın, gülşen var, güccük ğız var, o gālin êtdimiz ğız var. şöyle çocuk ğoşuyu, şöyle bi yeşillik bahça **505** gibi var. ordan adamıñ birisi, sen gibi deligannıñ birisi. bayram “ben” dēdi, “birez öte beri getirān” dēdi, “çitlek falan.” dēdi gitdi. dikiliyúz, anam adam ağıyu dönüyu gāline gözünü atıyu. gidiyú gāliyú ğızı da tanımāyı, gāline göz oynadıyu, gāline bakıyu. allaam dēdim “bū adam gālini elimden alacağ elleem şindi” dēdim böyle. ğız “ğız ana” dēdi, “ceemdeme baksıñ.” dēdi. “ğız baksıñ ya yavrım” dēdim, “gāliyú gözüğüñ içine **510** bakıyu, şindi ben bu adamı tersleycen.” dēdim. “kimiñ nēsi, kimiñ fesi, bilmēyún” dēdim. durukan ordan, bayram dēdiim oğlan da iri yarıdır maşallah, “e bayram gāliyú gālin” dēdimidi, ādam toz oldu, battı çıktı gitti. ardına da bakmadı. bizi köylü oldumuzu bildi, salak savağ oldumuzu mu bildi bakıyu. hanı bu nēden nē añnar, bakān bakalım gāline. gālin hoşuna gitti. söylesem bayram allah êtmesiñ ardından gidecek. ardından **515** gideceğ allah êtmesiñ, siñirlidir. o gitdikten keyi “bayram” dēdim, “adamıñ biri gāldi, gālini elimden götürecēdi elleem.” “kimidi ana?” “bilsem kim oldūnu yavrım nē bilān, yabancı bi adam. ağıyu dönüyu gāline bakıyu, nē baña bakıyu nē gülşene bakıyu. gāline bakıyu, gālini ēyi gördü.” dēdim, “gāline bakıyu.” dēdim. “nası adamıdı?” “gitti vardı nası adamısa nē bilān?” dēdim, “gitti vardı.”

ADI SOYADI :NAZMÍ AKTAN
YAŞI :60
ÖĞRENİM DURUMU:İLKOKUL
DERLEME YERİ :BAYAT

-19-

baba adı ali. benim adım nazmi aktan. bayat doğumnuyun, biñ dokuz yüz otuz sekiz doğumnuyun. yani bayat, yani otuz sekizliyin. haní şimdi tam atmış yaşındayız. biz anamızdan doğalı reşberiz. buğday, arpa, haşeş, mercimek, noğut bunnar devamını ekeriz haní bahar galdi mi bi çapa çapalanır. üç ay yolma yolardık. arpayı, buğdayı 5 yolardık. sōna eskiden iki tekerli yalkılar varıdı, gara gağnılar varıdın. haní ū ū ū eder ya. öyle bi gara gağnı varıdın, haní fazla şey ossuñ dēyelektan şey çalardık. tereyağı çalardık, tereyağını eysene çaldıñ mıydıñ daa fazla cayırdardın yāni. şam o şamıñ şeyi var ya, garası var ya kömür şeyi, onnarı çalardık, ēyi sesi çıksıñ dēyelektan. gara gağnıda.

-sesi çıkınca havalı mı oluyor?

10 havālî oluyu tabi, ğonu ğoñşu etraftan duyüyu. falanıñ ğağnısı èyi cayırdaklıymış dèyelektan bunu rekłam èdiyular yāni mahallelerde. sōnadan bu iki tekerli yalkı çıktı, onu ğoşduk, hemen hemen bayatta tek olalaktan biz ğoşduk onu. hanı iki tekerli, ilk zamannar yāni bū dèyelim ki atmış senesinde fılan oluyu. ondan sōna hanı dört tekerliye döndü, at arabası ğālî. bi çivt beygirim mar. eskiden ineem davarım, sığırım boludu.

-bahçede neler var şimdi?

15 fasille var, domatiz öyle duruyu. birez patetis var, daa sökmedik dèmek istediim daa bunnar duruyu. birez getirdik, çukurluydu, iki üç araba satdık ğaldık. bazarsız burda satdık üç beş ğasa domatiz. elli leradan, bedava bizim burda bedava elli lera. bizde bol. şimdi yirmi yim beş kilo şey çıkardık salçı.

-kendiniz için mi, satmak için mi?

20 şeyini bulduk mu satacāz da. şimdi hēpsini de yeyecek hālîm yok. daa salçı da çıkaracāz yāni. çıkarmakdayız domatiz bol oldu için.

ADI SOYADI : İSMİHAN AKÇİN

YAŞI : 65

ÖĞRENİM DURUMU :-

DERLEME YERİ :BAYAT

-20-

āvimiñ durumu şimdi kimsem yoğ ävde benim. bak beyim öldü. kaş senē oldu. dörd oğlum marıdı, dördü de ävli. işte biriniñ bı yıl ğarısı öldü. kimisi çoban, kimisi şey, okulda hademe. ben ävde yalnızın. onnar var işte. üstümüz başımız, dākımımız da bu. şu fisdan dèriz buña, şuña öğencek dèriz, şuña güdük dèriz, şuña yelāk dèriz böyl işte, **5** bu da yazma. bunu da şey çekiyuz böyle, ğol ğolçuk ğolçuk çekiyuz bunu da böyle.

-evde neler yaparsın?

vallā ğızım ben bi iş göremēyun, şimdi hanı bi işim yok, ellerim böyle büzüldü. yelden bütün büzüldü. bi iş dutamāyun şimdi yalana bakma. aylığa yazıldım onu da vèrmediler. bi oğlum mar işte şeyde okulda. mill eytimde oğluñ var dèyi vèrmediler

işte. kimsem yok oğlannarım yok. bi yalınız şo äv benim, güguk başım orda duruyun
10 işte.

-hangi ev?

şu yıkığ äviñ öte yanı bēnim. şōra öñü açık şora. ora da benim.

şindi ğatmeri, hamırı yuñuruz, sacı külleriz. saç dēriz biz, ğatmer sacı olur ocağa
vuruz. onnan sōna yağı da ğuyarız. onnan ēderiz ğatmeri.

ADI SOYADI : EŞE AKTAN

YAŞI : 55

ÖĞRENİM DURUMU:-

DERLEME YERİ :BAYAT

-21-

ğoñşu ben eşe akdan yavırım. yaşım elli beş. ğaşdım anam yoğudu, babam
yoğudu. ben bu beyinen ğaşdım. mesod oldum. allah baña sekiz çocuk vėrdi. dōrdünü
äverdim. sevtē oğlumu düğünnen, hepisini birleştirdim düğünnen deriyen dōrd bilezik
dağdım. yedi cizme dağdım. aldım äverdim. allah mesod ētsiñ. yolladım çeşme gibi
5 yere. ondan sona çeşmeden birini aldım. zalım düğün ētdim oña. ondan sona birini
başka köyden aldım. altı bilezik dağdım. bi ciz şey zēncir dağdım. düğün ētdik. sōra
hazırlarız yimek. ğonuyu ğoñşuyu teklif ēderiz, yiriz. āşamınan heng ēderiz, düğün
yaparız. ğonuynan ğoñşuynan, dāvetinen, cenginen cūmbüşünen aldık. köyümüzün
ādeti böyle. sōna ertesi seneye gälmeden, ğurban bayramınıñ ikisiniñ arasında, iki dene

10 gâlin aldık. onu da aynı êtdiim gibi êtdim. dördünü de yolladık. onnan sōna, sıra ğızlara gâldi. çeyizini düzdüm. nâsibi hayırlı yêrden vêrsiñ allah. yatağ êderiz biz; sizler ğaucuğ dōşşekde yatarsıñız, biziñki yûñ. dōşşeg êderiz, minder yaparız, dantel yaparız biz. örgü öreriz. ğızıña hayırlı nâsib bêrdi mi cânâb allah, êl de bizim êtdimiz gibi êder.

-nerde kızlar evdeler mi?

ğızlar şindi dũñüre gitdiler, dũñür götürdü he. gezmeye dũñür götürdü. şo yanda **15** âvi var. dũñür götürdü ğızları da. işimiz böyl işte. anamız yoğudu, babamız yoğudu, beyinen êyi kötü geçinip gideriz. çiççilik işte êktimiz yiyuz, içiyuz, gâlinnere gidiyuz, onnar bize gâliyu. çeşmede oğlannarım. eh işte günümüzü, vakıdımızı geçirip gideriz. allah yokluk vêrmesîñ, êyi kötü ğarnımızı doyurup gideriz.

ADI SOYADI :HACER ÇAYLI

YAŞI :50

ÖĞRENİM DURUMU:İLKOKUL

DERLEME YERİ :BAYAT

-22-

ismim hâcer çaylı. yaşım elli.

çay aşşığı gidelim

ğara ğoyun güdelim

ikimizi görmüşler

5 inkar bâli êdelim

oğlan oğlan ay oğlan

çorabcığı yaşımış

ayakları üşümüŝ
 var gid oğlan buradan
10 dağ yerleri ıŝımıŝ

çorabınığ ördüğüm
 vay derdine yandığım
 sararmıssığ solmuŝsuđ
 noldu ğurban olduğum

15 bu ğadar bu.

-ninni biliyor musun?
 nenni ğuzum nenni
 nennisine yatırdım
 dedesine ğarŝı ğötürdüm

nenni dèrim ğuzum nenni dèyi melerin
20 şu dağları deliK deliK delerin
 ğuzu dèyi de toprağını alır daşını elerin

nenni dèdim de duymadı mı ğulağığığ
 daşınan da demir mi ğuzum seniğ yüreğiğ
 hağ yanında ğabul deyi ğuzum benim dileim

25 dán dán ğuzum daŝansıđ
 damdan taylor boŝansıđ
 oğlanı ğören ğarılard
 ğocāsından boŝansıđ

dán dán ğuzum dánèsi var
30 bir kelcene anāsı var
 yūmaz baŝını ğırkar saçını

dán dán gızım dán éyler
 dambaşları yol éyler
 gözellere el éyler

35 dán dán oğlum dánēsi var

ävler yapırmış kirici sallı
 almamış ävine bir allı
 yolladım ğara yere pek deliğanni

40 bizim ävimiz de çalcáya bakar
 uzalıdır da ğara yerde yatar
 öysüz ğuzularıñ elinden ya kimler dutar

45 getir gälin getir de ğınayı getir
 ğınanıñ içine de barnāñı batır
 anam mariya allı gälin bacım da
 böyün goynuñda yatır
 arpanıñ başşığı da toprağa deyer
 buydayıñ başşığı da gerdanı döver
 anasız ğuzuları da ya kimler döver

50 āşam olur da ğoyun ğuzu suya dökülür
 ğuzulu ğoyunnar da ğuzusunu alır çekilir
 anasız ğuzularıñ da boynu bükülür

çıkarmış allı gälin dáñ alını duvarañ asmış
 türlü çeyizini de sandığa basmış
 feleğe deyil deñ ävine küsmüş

55 küsme bacım küsme gäl äviñe
 ğayil deyilin ben gencecik ölüme

göş gağnisı da yaylâlardan dolanır
 göyunnarı çayırlarda sulanır
 inanmadık göğnüm şindi nasıl inanır

- 50** bizim ävlerimiz de yayláya göşdü
 yayláya varmadan yol ayrı düşdü
 gadir mevlam bizi çabık ayırdı seşdi

ğuzuya ğuzuya körpe ğuzuya
 ğayil deyilin felek böyle yazıya

- 65** bacalar bacalar da yümsek bacalar
 incitmeden yuyuñ derin hocalar

ğudüreddenden çekilmiş de ğaşları
 salına toplaşmış dañ hep arkadaşları
 üsdüñde uşmadı mı ğız bacım silâñiñ ğuşları

- 70** ğarşıdan ğarşıya dañ atlayamadım
 altını gümüşe deñ ekleyemedim
 dört ğuzuyu başıma da topláyamadım

ğabiriñ içinde de girince çıra
 giderken bacım da babama uğra

- 75** babama bir çivt selâmımı söyle

mezeriñ çeşmesi de ğurumuş akmaz
 darılmış bacım da bu yanna bakmaz
 mektuplar atayın deşem postalar kakmaz

küsme bacım küsme gäl äviñe

- 80** ğayil deyilin gencecik ölüme

ğına gècesi gün gâlin başı yapılırkana söyledimiz bir mâniler:

çattılar ğazan daşını
vurdular söğüd aşını
düzdüler gâlin başını

85 ğız eşim ğınañ ğütlü ossuñ
bunda dirliĝiñ dadlı ossuñ

çorabımı ördüñüz mü
ben gidiyin gördüñüz mü
ben gidinceñ anam babam

90 ğıymatımı bildiñiz mi

merdimandan biner ata

babam pazara vardıñ mı
alım yeşilim aldıñ mı
şu da ğızıma dèdiñ mi

95 ğız eşim ğınañ ğürtlü ossuñ
bunda dirliĝiñ dadlı ossuñ

şu depeniñ öte yüzü
arpa sandım bırçaĝımış
ğız anadan ayrılması

100 yalan sandım gerçeĝimiş

merdimandan biner ata
al duvaĝı duta duta
gider ävlerinden öte
ğız eşim ğınañ ğürtlü ossuñ

105 hanay äviñ yakışığı
 sufrada ğaldı ğaşığı
 ğız eşim ğınañ ğurtlü ossuñ

vay ğuzum māy, çok çileler çektik vāy. ayrıldık ğälin oldum. dört yedi sene ğaynanaynan oturdum. ğaynana bi şey vërmedi. öylece çıkdım, bi yorğanınan iki 110 yorğanınan bi adamıñ yorğan, bi benim yorğan. çıkdık ğupğuru yere, vallā ıramazanıñ on dördü, aralığıñ on dördü. ğupğuru yere ayrıldık oturduk. ıramazannıkda bi şepidinen orucumuzü aşdı, tek bi şepidinen. sabah oldu adam işe gitdi, iş yök. işde om beş yirmi ğün öyle dolaşdı aralıklarda. sōna bi ğün imtāana ğatıldı. orayı ğazandı. allaa şükür orayı ğirdi. dört tāne çocuum varıdı. e tābi adamıñ mayışı yëtmedi, 115 amaleliye giddim, tarlalara çapaya giddim. ğışın ële ısdar, kilim dokudum. otuz dana turis torbası dokudum. turis torbalarını almanyāya ğönderdim, onnarınan ğetirdik, şey ekmek aldık onnarınan, onuñ paralarıynan bi ğeçe ğondu ğibi bi äv yaptık. işte onuñ içinde birez dünēyuz işde ğalıyuz allaa şükür. çocukları ëyi kötü okuttum, işde şindi de ikisiniñ imtāanı var.

ADI SOYADI :DUDU ÇALIŞKAN
 YAŞI :73
 ÖĞRENİM DURUMU:-
 DERLEME YERİ :BAYAT

-23-

soyadım dudu çalışğan. yavrım şindi yayalalarda duruyduk, beyim çobanıdı. yaylada sırtıma destileri sarınırdım, su getiridim. ğucāma çocūmu alırdım, omzuma bindiridim çocūmu; çocūmuñ bezlerini yur, depeme ğordum. sırtımınan odun getiridim, aşşama dar zabaa dar yakardı. beyim de ğüder ğälirdi. om beş yirmi yim beş sene 5 dağda ğeçirdik vakıdı. ondan kēyi öküz aldık, köye indik. yedi sekiz dene çocuk böyüddük. esgere yolladı, ğızları ğälin ëddik. işde ğāyi ëddik de ëddik, ğördük de ğördük, nē bilān? namazlaa dokudum, yasdık dokudum, torba dokudum, çente dokudum. işde saddık savdı çocukları besledik. öküz aldık. yolma yolduk, eveli orānan yolma yolarlardın. dırnık çekdik. sap ğağnısı, eveli ğara ğağnı varıdın, onuñan sap

10 çekerdik, harman düven sürerdik. işte böyle şeylerinden müşkül olduk, şu yaşa gældik. kilim dokuduk, yaylalarda gezdik, soğuk suları işdik; emme èyi yaşadık o zaman; emme şindi yaşanacāmışımış, göcalıgıñda yaşanacāmışımış. e göcalıgıñda gāyi iş göremēyuñ. bāğur yok, emekli yok, mayış yok, ey işde. yaşāyuz böylesine. daha söyleycen mi?

düğünneri başladığ, oğlannarı äverdim. kaş dene gız, beş dene oğlan äverdim. iki **15** de gız gälin èddim. oğlanıñ iki denesi gavırda.

-neredeler?

amalikada. üç denesi burda, gızıñ biri gemnigde, biri afıyonda. eh işde böyle böyle gälin èddim, çalgı çaldırdım. kimisi gāşdı, kimisini gälin èddik. öyle işde vakıdı geçirdik. daha isder misiñ?

iraadsız oldum. katırak dēyular, katırak oldum. dāmādıma giddim, dāmādım **20** orda bakdırdı. “vālide” dedi doKTur gāyi, şey dışada dāmad, “oğlanınan arañ èyi mi?” dedi. ben de kendi oğlannarıma giddim, “hēç èyi deyilin doKTur bey, baña bağıdırmadılar. gözüme bağı dāmad bağıdıryu.” dedim, güldüler bi, doKTurlar gözümü amaliyad èderkene güldüler. e èddiler, sardılar beni. “gāğ deyme” dediler, gāğdım. işde böyle amaliyat oldum.

-kızlara çeyiz falan hazırlamadın mı?

25 hazırladım yavrım, sāde hazırlanıyu. gızlara çeyiz de hazırlanıyu, yatak durak ta vèriyuñ eliñden geldii gādak, gücüñ nēye yèterse. şindi çoğaldı emme. şindi ēşyā al bakalım, falan al bakalım, fisdan al bakalım. e bizim günnerimizde yoğudun. daa benim çocuklarımiñ gününde de yoğudun.

-senin gününde nasıldı?

benim günümde vèriseñ bi gāt yatak vèriyuduñ, vèrmeseñ bi gāt esbab èdiyuduñ, **30** alıb gidiyurlardı. çaldırıyuduñ düdüñü, dürrüd dürrüd dürrüd, alıb gidiyurlardı.

-neler vardı senin çeyizinde?

benim çeyizimde mi? iki gāt visdan. benim çeyizde bi şey yoğudun. ah şindilerde böyüeydim de şindi gälin olaydım. ya şindi yaşaycamışığıñ işde. bizim günümüzde ekmek bile yoğudun yavrılarım, siz bilmessiñiz. ekmek...

-ekmeği kendiniz mi yapıyorsunuz?

kendimiz bazlama yaparız, yuka yaparız, şepit yaparız.

-bazlamayı nasıl yaparsınız?

35 sacı vuruz ocāmıza, ocāmız vardır. hamırı yuñuruz, hamır ecik gälir, ondan kēyi dökeriz mendiliñ üsdüne. saca atarız, bişiri bişiri indiriz. yukāyı da yazarız senidde, onu da saca atarız, onu da bişiri bişiri indiririz. işte böyle éderiz. dolma dolduruz, yaprak sararız, çorba bularız. işde böyle köylü. ya var mı daha?

yirmi sene dağda durduk biz dedeynen, ävmiz mümüz yoğudun. fakir
40 çocuğuyduk, yirmi sene gazandık, çalışdık. bura esgi örenidin, äldık yapırdık. gazandık, çalışdık, yapırdık. şindi gāyi éyi ıraatız. eveli heç inmedik, köyde ävmiz yoğudu. dağda, yaylalarda duruyduk, göyun güderdik. turluklar olur dağlarda, mağralar olur, orlarda duruyduk.

-yeme içme ihtiyaçlarını nasıl sağlıyordunuz?

köyden alır giderdik, orda bişiriydim. gışın da duruyduk.

-gece falan korkmaz mıydın?

45 gorkmazdık. bu giderdin yatıda yatarın, biz ävde yatarđık. goñşu mehelle olurduñ, beş sekiz on hāne olurduk, yaz gäldi miydin. gış gäldi mi tek ben olurđum, bi arkadaşınan. yaz gäldi mi bi mehelle gibi çıkardık yaylalara. nēden gorkalım? iki dene köpēmiz varıdın, silāmız varıdın. nēden gorkacāz? şindiki gibi anarşit nē mi varıdın eveli? yalıñız yatsam yatarđım. dede olmadı mı çekerdim türküyü.

-hangi türküyü?

50 ben mi? dilime gāleni. bāzı ağıd éderdim. bāzı türkü çağırđım.

-şimdi bir tane söyleyebilir misin?

édemen kine . hēş bilemen, hēş bilemen bilemen.

duruñ bakalım.

yüce dağ başına da ya bir gālin yatmış

gāliniñ goynunā da guş yuva yapmış

55 yatdığı yuvayı tamam étmemiş

benim derdim bañā yétmemiş

gavırda guzularımı derd éddi baña.

hēş sokaklarda kimse bulunmāyu, hēş canrı gul. saatinen herkeş, kimi gāliyu, kimi gidiyu işe, kimi gāliyu kimi gidiyu. ben de giddim, beş ay durđum. torunum
60 marıdın, torunuma bağđım.

-amerikaya nasıl gittin?

oğlum göttü. uçağınan. uçak pek gâdın. bu arabalardan èyi uçak.
-hoşuna gitti mi?

bindim yā, hoşuma giddi. aman yavrularım şeye havālañına beni guyvirdiler, başğa kimse guymadılar. oturttu sandāleye şöyle polisler. “deyze sen otur, biz seni bindiriz.” dèdiler, oturdum. gālen böğrü dabancalıya; “aman yavrım ben gālırın, beni **65** gorsuñuz.” dèdim. “deyze gomayız biz seni, sen otur.” dèdiler. öyle dërken, gālene soruyun gāyı, ben gālırın orda dèyi. durukana millet yörümeye başladı gāyı, kakmāya başladı. ben de kakTım. “deyze hadi yörü bunnarınan” dèdiler, “bunnar nère gidiyusa sen de oraya git.” dèdiler. çıktım gāyı. böyle sen gibi iki gız “şura” dèdi, “deyzeniñ yeri” dèdi. bi de ellerinde şey baktılar, “hayır, deyzeniñ yeri öñ.” dèdiler, “şo öñ **70** göltük.” dèdiler. öñ göltuğā oturttular beni. öñ göltuğā oturdum. eh elde èyi çok, gonusduk. “gözlükleri dakiñ” dèdikçe, “aman yavrım nası dakınacak? böğrümdeelere benikini de dakiñ.” dèdim. “beliñizi bağlañ.” dèdiler, “aman yavrım -kemer- benikini de bağlañ nası bağlanacāsa.” dèdim. bağladılar beni de sağ ossuñnar. oraya vardık, oraya da gavırın şeyine indik, havālañına indik.

-sonra nasıl buldular seni?

75 beni mi? gāyı el nası iniyusa, ben de öyle indim gāyı. bavıllar uçakta, indim. “aman yavrularım beni bi buluviriñ, benim çocuklarımı buluviriñ, iki dene oğlum olacak benim.” dèdim. “buluviriñ ben nè yanna gidān?” sosyatıñ bi denesi gāldi. “deyze” dèdi, “oğlannarıñ seni gözlēyu gāl.” dèdi, “gösetecen.” dèdi. bi de şöyle yörüdüm, gıpıdan çıkarkana ikisi de oğlannarıñın el èdib batırlar baña. öyleligce vardım.

-hoşuna gitti mi oralar?

80 giddi giddi ya. hepiñ orda olacañ, dede orda ossa...

-dedeyi de götürseydin?

dede gitmēyu, “gitmen” dèdi, “ben orda ölürün gālırın,” dèyi, “gavırda” dèyi, “nèdān orda?” dèyu.

yimek yiyuduk aşam yimee çocuklarınan. “aman” dèdi oğlum, “emine” dèdi, “anamiñ şeyleri getir de bi bakalım.” dèdi. “anamiñ şeyi geçiriz.” dèdi, “uçaañ şeyini” **85** dèdi. emine kakmadan hemen ben kakıvirdim, gāyı buñaldım gālecen buraya. kaatları aldım gāldim.

-dedeyi mi özledin?

özüledim tâbi, özülenme mi hêç? aldım gâldim, çocuk bi baktı. ha bakalım ekmēni yisiñ çocuk da öyle getir ya. yō gâğdım geddim kaadı. bi baktı, “gız emine anam cumāyi gün uçuyu.” dēdi, “cumāyi gün uçuyu anam.” dēdi, “gâlmış anamıñ **90** günü.” dēdi. üş gün var. éyi nēyise gāyi yimee yidik, ötek oğlana telefon étti, böyüğe. “ābey anamıñ şeyi dolmuş, cumāyi gün anam uçuyu.” dēdi, “uçacak cumāyi gün anam.” dēdi. “yeñiledelim ana,” dēdiler. “yaa yavrım, gidecen ben.” dēdim, “babañız perişan oldu ,” dēdim. “yeter gāyi durduum. gış gāliyu.” dēdim. “gidecen ben ävime, beni yolcu édiñ.” dēdim. ötek oğlan gâldi, “ana yeñiledelim, birez daa geri **95** addıralım günüñü nē.” “yaa yaa yavrım gidecen ben.” “e özülediñ mi babamı?” “tâbi özüledim, siz ğarılarnızıñ yandasıñız bak. äviñizdesiñiz. benim ävim yok ävim yok, herif yok, nası durān ben burda? beş ay oldu ben gāleli.” dēdim. “ey öyleyse ana.” dēdiler, “yolcu édelim.” dēdiler. güccük telefon étti şeye, havālañına. “anamıñ günü dōldu” dēdi, “cumāyi gün” dēdi “anam uçuyu” dēdi, “anamıñ yerini ayırıñ.” dēdi. “cam **100** kenarından ossuñ anamıñ yeri.” dēdi. “cam kenarından ayırıñ.” dēdi. “ana giderken bak git.” dēdi. éyi üş gün doldu gāyim. üş günden soñna beni getirecekler. sabah ezeninden eveli kaktık. yidik işdik gāyi, arabaları ğoşdular. hadi bin bakalım. “ana hangımızıñ arabasına bineceñ?” dēdiler. “yavrım güccüğüñ arabasına binecen, münürüñ arabasına binecen ben.” dēdim. münürüñ arabasına bindik gâldik. ğristin var işte ya **105** başbakan var. onuñ köyüne gâldik. orda benim oğlanıñ bacanaa var. dul bacanaa var. ğucasından boşandı. onuñ äve gâldik. orda bi yimek yidik. birez ōrda oturduk ondan kēyi allaim cumā günü “gidelimiñ” dēdiler gā, “yētişemeyiz belki” dēdiler. arabaları gine arka arkaya ğoşduk hadi bakalım havālañına. tam söz bu vakit havālañına gâldik. hemen biz gâldik gāyi ünnēyu apōlōlar. “bavıllarınızı vèriñ uçak kakıyu, uçak **110** kakıyu uçak kakıyu, bavıllarınızı vèriñ.” vèrdiler bavılları. güccük oğlan dēdi “anam ehtiyar ben yokarıya ğadak anamı çıkarabilir miyin” dēdi. “hadi çıkar bakalım.” dēdiler. merdimandan beni çıkardı, içeri ğuyamadılar. “oturdukları yer yassak” dēdiler “giremeñ gāyi” dēdiler. ōrda bi öpüşdük bi kokulaşdık bi daa. “hadi ğuzum güle güle” dēdim “allah ömrüñüzü vèrsiñ.” dēdim. çocuk geri döndü giddi. ēy bindik ğayı oturduk. **115** yanıma böyle iki tāze ğız oturdu. böğrümeye kemerini dakiñ dēdikçe “aman yavrım beni de dakiñ. aman yavrım beni de şey édiñ.” yimek getiriyular. “aman yavrım yimek getirmeñ baña. buzlu su getirriñ, suyuñ içine buz atıñ.” dēyun. “deyze nē diyi sen yimek yimēyuñ, buzlu su içiyuñ?” “çocuklarımdan ayrıldım, ciyerim yanıyu.” dēyun “soğuk

verîñ baña.” dèyun, “suyu” dèyun. çay getiriyular. çay isdeyene çay, gayfe isdeyene **120** gayfe. hêr çeşit yimek. biricini yiyuñ, geri yani öylece gidiyu çöplüğe. bi ehtiyar herif gâldi. “bacım tuvaleti biliyuñ mu bacım? tuvaleti gösterân ben.” “ğardaşım daa tuvalet öñümde hêrkeş girip çıkıp duru. ben de girerin êliñ girdiyi yere.” dèdim. sennen tuvalete mi giderin ben. öldüm mü yâ. böyle senden èyi olmasiñ bi şey orda oğlan şey èddi, “âbey, anamîñ şeyi var” dèdi “ben çıkarân.” dèdi. o da yolcuymuş meyerim, **125** oranîñ sannetti çocuk. “ben de isdambola gidiyun, isdambolluyun.” dèdi. “ben de yolcuyun.” dèdi. “öyleyse anamîñ amâneti seniñ, sen de” dèdi “bizden sâyılırsiñ öyleyse anamî isdambola ğadak götür, teslim.” dèdi. ğarısı var, kendi var yazık, gâldiler gâldiler uçakta sordular. “deyze iraatîñ nası, deyze hasta mı oldun? deyze èyi miñ?” gâldiler gâldiler, onnar ta arkadalar ben öñdeyin. aman bi büyük uçak ta. allah ğazâ belâ **130** vèrmesiñ. yârebbi. bi büyük. şöyle döndüñ müydün ılığım salgım görünüyü uçañ büyükülü. ğâyî şeye gâldik. ordan binerkene ben, şu makasları aldım. bi daa aldım makas. çocuk hanı yazık köreldi mi getiriyu, âve atıyu makası. yeñisini alıyu. “münür” dèdim “makaslardan ikicèz alân.” dèdim. “ana hêpisini götür götürebiliyusañ.” dèdi. ikisini aldım, el çentesinde. bu arap ğarı bildiler, şöyle göyular, ora ğoduñ mu biliniyu **135** nè olduĝu, makîne. sındıları çıkardı çenteden, aldı ğarı. “aman” dèdim “âmet” dèdim o isdambolluya. “benim makasları ğarıñ aldı,” dèdim. “çenteyi de aldı.” dèdim. “du bakalım” dèdi, “nèyicekler deyze” dèdi. ğarı baña el èddi. dolandım mardım şöyle. “bunnar yassaĝ deyze uçakta.” dèdi. “bunnar makaslar yassak.” “yavrım atıvirîñ çöplüğe” dèdim, “yassaasa” dèdim “ucu dönmedik bi bahalı bi şey deyî.” dèdim, **140** “çöplüğe atıvirîñ ğitsiñ.” dèdim. öyle dèyincek o giddi. adamîñ erkeeñ bi denesi gâldi. “deyze” dèdi, “isdambolda alacañ makaslarıñı.” dèdi. “aman yavrım benim kimim assîñ” dèdim, “isdambolda varsîñ ğitsiñ o makaslar.” dèdim. indik oraya, isdambola havâlañına. ininçek, o çocuĝ olmasa ben bavılları da bilemeycen her alda. o yanımday isdambollu olmasa. kendi bavılları gâldi, onnarı çekti aldı. benim bavılıñ biri **145** gâldi. özüñ yazılı bavıllarda ya. benim bavılıñ birini aldı, biri yok. “aman âmet, hanı benim bavılıñ biri?” “dur daa çok bavıl arkada.” dèdi. “ğalir” dèdi. bi de “deyzè” dèdi “seniñ makaslar da ğaliyu.” indik ğâyî ordan isdamboldan. sındıları da aldık işde gâldiler. “deyze oğlannarıñ beklèyu seni dışada.” dèdiler sosyatlar. bi de bakdım annacımdalar.

-sosyat dediĝin sosyeteler mi?

150 yaa yaa arabada ğızlar var arabada. yimek getiriyular yimek götürüyular arabada. nê isderseñ.

-hostes

hostes mi? siz añañ yavrım, siz añañ ğāyi. ben o ğadak biliyun ha. onnar arabadaılar onnar ğäldiler ğāyi. ben bilmēyun bi yer ya. onnar ğäldiler “deyze seni oğlannarıñ gözlēyu.” dēdiler. “aman yavrım gösteriñ bi beni.” dēdim. “ğayb olurun.” **155** dēdim, “soña ödeddiriler size, ğayb olurun.” dēdim. bi de bakdım şöyle annašta durup durular. ğälinner yokarı çıkmış yokarıdalar. oğlannar aşıaa şeyde beklēyib durular. hemen onnar baña el ēddi, ben onnara el ēddim eme onnarı ğuymāyular tabi, ben ğapıya varmayınca. ğapıya vardım ğāyi ğäldiler, sarmaş dolaş bi ağlaşdık bi ğülüşdük ğāyi orda. ordan bindirdiler beni. o gine şeyiñ köyüne ğäldik. orda bi gece **160** yaddık, yetişemeycēz berikileriñ köyüne, oğlannarıñ köyüne yetişemeycēz, orda bi gece yaddık. başbakanıñ köyünde. zabānan kakTık. geri gelirken de ğāyi orda dāmādım mar gemnikte, dāmādım ğäldi, ğızım ğäldi arabaynan. ordan aldılar, gemniğe getirdiler beni, bursa gemniğe bilirseñiz, bursa gemniğe. orda bir avta yattım, elim ayaam şişti arabada, emme kendim de şiştım. vücötüm da şişti orda.

-neden, üzüntüden mi?

165 üzüntüden deyi, baya yaşadım, beslediler beni. büyük oğlana varıyun büyük oğlan beslēyu.

-bir de buraya geleceğim diyorsun, iyi bakıyorlarmış orda.

bakdılar bet bakdılar allah ömürlerini vērseñ. nê varısa amalıkada yidirdiler, getirdiler. tavık budu çok ğāyi. her röğün et, her öğün et. orda ğāyi gemnikte de bir avta durdım. hasdalandım, ayaklarım nê şişti uçakda. bir avtadan soña buraya ğäldik. **170** dedeye ğäldik ğāyi. yeñi ğälin yeñi güveğ olduk dedeynen, özüledik biribirimizi. e işde ğāyi böyle vakıdı geçirdik.

-uçakta camdan baktın mı hiç, neler gördün?

bakdım. gömgök altımız şey, deñiz deñiz. şeye ğälesiye ğadak isdambola. gömgök... bulutlar altımızdan geçiyular, uçañ altından geçiyu bulutlar.

aleddirikleri vār orlarda. çivtlikler vār, güzel çeşmeleri vār, çimennik... ayşam **175** ezeni oldu mu yalıñız yassak. ayşam ezeni olmadan boşlāyıp ğäleceñ orları. işte öyle yerleri çok gezdirdiler.

-merak edip de hiç kiliseye gittin mi?

yavrım gitmedim. düğün oldu da gitmedim gitmedim. orda türk düğünleri varıdın, türk düğününe giddim.

-nasıldı anlatır mısın?

türk düğünü mü? orda şeyliynen ävlenmiş türk çocuğu, amalikalıynan ävlenmiş. **180** oraya geddiler. ğızıñ başına “biz şey örteriz” dediler, “dilbend örteriz nikah ğıyılırkana” dediler. nikah ğıydılar. hoca getirdiler, imam imam getirdiler. ğızıñ başına dilbend örttüler. ğız müslüman oldu ğāyı, ğālinnik geydirdiler. başına cember örttüler. aldıñ mı aldıñ, vardıñ mı mardım, ğıza oğlana dediler. nikaa ğıydılar, yimekleri yidiler, kolaları iştiler, çalgıları çaldırdılar. biz de bi köyden bi köye giddik, burdan izmir gibi **185** afıyon gibi yêrlere giddik. türkler orlarda, cāmileri var. cumayi namazına göddü oğlan beni. ondan şey oldu, ğandil gècesi oldu, oña göddü. orlara tā izmir ğadak aralı var. çocuk orlara göddü beni cāmiye. yalıñız ezen okutmāyular yukarda. cāminiñ içinde okūyu hoca ezeni. yassak, okutmāyular. namaz ğıldık işte dou eddik orda. geri ğāldik. yoldaa türkleriñ ävinde birez öturduk şey eddik. işde ğēzdik tēzdik èyi vakit geçirdik **190** canım.

ğolay para vèri mi gavır adama yavrısını gördüğüm? aşısama da dikayan dèyular, dikiliriz dèyular. azıklarını götüyular, orda yiyular. “om beş saat çalışırın” dèyu. bazı da ordan ğāliyüler ğeçe başğ işe gidiyúllar. ğolay mı çocuk çoluk beslemesi, ğarı beslemesi èliñ köyünde? orlarıñ hayatı da orlara göre bahalı. parası şey ya, bahalı **195** oranıñkı da bahalı. geymeleri, yimeleri. böyün geyib gittii ayağğabını yarın bi daa geyib gitmēyular, deyiştiriyular. elbiseyi deyişik geyib gidiyular; emmē sosyat da deyil bizim türkiye gibi sosyat deyil. para ğazanıyu adamnar, para ğazanıyu. eh èyisi de var kötüsü de var ğuzusūnu gördüğüm.

ADI SOYADI :MEVLÜT ÇALIŞKAN
YAŞI :78
ÖĞRENİK DURUMU:İLKOKUL
DERLEME YERİ :BAYAT

-24-

ilkokulu bayat ilkokulunda okudum. otuz dörtte mēzun oldum, onnan sona çıktım. babamı hēş bilmen. babam yonan harbinde ğalmış babam. ebem, dedem bizi böyütmüş. okula ğuydulā. okulda okuduktan sōna çıktık, davar ğütmeye çıktım. demek otuz sekizden ğırk bire ğadağ üş sene ēliñ yanında çıraklık yaptım. davar çıraklığı 5 yaptım. biñ dokuz yüz ğırk birde asker oldum. üş sene askerlik yaptım. çanakkale geliboluda.

ävlendik, gittik dağa. yirmi dört yirmi beş sene hēş köye inmedik biz. äv yoğudu, bi şey yoğudu. çalıştık, ğazandık, ağanıñ davarını ğüddük. atmiş ikide indik. işte öküz aldık. çocuk ta çoğaldı, beş tāne oğlan oldu, iki de ğız oldu. bi dilekçe vėrdim sosyal

10 sigortaya. iki senec zim yaşlık mayışı aldım. burdan şikaat  tmışler; oğlu iki dene var amarikada d yi, biri ormancı oğlu var d yi. kendi h limizce  ř beş ğuruş  ocuklarım yoll yu.

ADI SOYADI : ZAKİRE ERDOĞAN
 YAŞI : 61
  ĞRENİM DURUMU : -
 DERLEME YERİ :BAYAT

-25-

adım soyadım n  bil n, zararlı karlı mı bilmen. n   lusa  suņ satılacan mı iřiņe bak. z kire erdoğan.

-yaş?

atmış atmış bir.

-demin anlattığın olayı anlatır mısın?

aņnadırın n  olc k. benim afiyonda ğızım marıdı. oņa s nede giddiydim. **5**  ocuklarına s rmuş  ğrencilerine.  ğrenciler bilememiş bildırı. ge en yıla biz bildır d riz. bi de toplandık muabbet ara yerinde gine s rdular. ben de “biz onu ge en yıla d riz.” d dim “bildır” “hah deyze ařgolsuņ sen bildiņ.” “yavrım bunnar yeņi y tişiyu,

né bilsin̄ner bıldırdı.” dēdim. “geçen yıla biz bıldırdı dēriz. geçen sene dēriz. eveli sene dēriz daha ondan önce geçene. gelecek yıla da yeñi sene dēriz.” dēdim. işte böylelikçe **10** ğāldı.

-düğünleri anlatır mısın?

kēndimiñkini añnadan, niynēn eliñkini. hērkes sevdi aldı, ben de sevdim mardım emme felek kar étmedi, ğodu gitti hārif. nēdān, ğöştü gitti öte düñneya ādam. gine de yaşadı. kırk üç sene barabar ğaldık, yeter berākat vērsiñ.

dur bakān. bi sene sözlü ğaldık. söz vērdi anam babam. üç sene nişanı ğaldım. **15** dört sene hēş biribirimizi görmeden durduk. ğarşıdan ğördük te, biribiri yanımızı ğālmedik. öyle āve fılān ğuymazlardı eveli. düğünümüz nası oldu; ğā dördüncü sene bitince düğüne başladık. bir avta düğün éttik. ğartalmadık tāze on üç yaşında yavıklı oldum ğız. on yedi yaşında ğālin oldum. yirmi yaşına bile basmadım, nēre ğartalıyoñ. e nē var nāzik ğālin yalan mı ğonuştum.

20 ğörümçemiñ ğızıydı. yedi sene uğraştım āldık. başardık, yurd dışı éddik gitdi. ğörümçemiñ ğızını, oğluma. bi denesini de gine amca çocuğuyduk. yedi ay da onūnan uğraştım. onu da aldım. şükür başardık, ikisini de başardık. şindi bi dene de okulda okuyan var añğarada. o da nērden ğismet olursa ordan alıruz ğā nē bilān.

ADI SOYADI : HACER KAPLI
YAŞ : 45
ÖĞRENİM DURUMU: İLKOKUL 4'DEN AYRILMA
DERLEME YERİ :BAYAT

- 26 -

adım hācer kaplı. yaşım kırk beş.

harman yeri yarıldı

nenem baña darıldı.

darılırsa darılısñ

5 èliñ oğlu sarıldı.

harmana ğuyu ğazdım

hem okudum hem yazdım

ğaryolası darımış

düştüm de öleyazdım

- 10** harman yeri süpürüdüm
kendim çıktım kendim oturdum
ne darılıñ hey ninem
bekar keyfi yetirdim

bu māni bu ğadak.

- 15** çıktım iğdeniñ dalına
dal ğırılıvirdi
oturdum yariñ dizine
yar darılıvirdi

- iğde dalı gevreğ olur
20 basmaya ğälmez
el oğlu nārin olur
küsmeye ğälmez
çeşme başında durdum
dabancamı doldurdum
25 oğlan seniñ yoluña
gül beñzimi soldurdum

- in dereye dereye
dere dabannarına
adam mehil mi vëri
30 köylü çobannarına

dağlar dağladı beni
gören ağladı beni
seniñ aşkıñ deyil mi
ipsiz bağladı beni

- 35** indim dereye durdum

dabancamı doldurdum
oğlan seniñ yoluña
göl beñzimi soldurdum

ğaleniñ ardındayın
40 saatiñ dördündeyin
èller yatmış uykuya
ben seniñ derdiñdeyin

harmana ğuyu ğazdım
hem okudum hem yazdım

45 öñce bi ođlanıñ anası düñür gider veya ğoñşuları. ondan sōna düğün olur. ğız ävine varılır, geri ğälinir. anneden babadan isdenir. söz biter, ondan sōna üzüm gönderilir, bohça üzümü. üzüm varı, iki gün sōna para yatar. bi sorulur babaya, anneye, ğız annesine, ğız babasına. nè gönderelim başlık dēyerekten. o da işte iki yolla beş yolla, onnarı söyler. ondan sōna parayı yatırız. ondan sōna para yattıktan sōna düğün **50** taşıtlarına ğayli ağır ağır başlarız. ğınalı ğızıñ nè istedini ğälin ğızıñ ğäli nè isderse; boncuk, üzüm, şey, ältını nè ğadak isdēyu; boncuğu nè ğadak isdēyu; çeyizi nè ğadak isdēyu... onnarı yaparız. ondan sona yapıldı biddi miydi bi ğonuşmaya daa oturuz, ğälin ğızıñ annesi babasıynan. işte nè zaman bayraa ğaldıralım? falanca göndērilir, bayraa ğaldırız. bu ävde ğälin oluyu, düğün başläyu dēnilmektir. ondan sōna başladı mı düğün **55** öñce bi yemek hazırlarız. ondan sōna bi okuyucu çıkarız köyüñ içine. okurlar ğälrler, dāvet ēdinilir. her yerde ğart deyildir, bizim burda okumadır. “işte falancaya nişana ğäliñ” dēye okuruz. toplantı yapılır. saat on ikiyi geçelek ğızıñ başına varız, ğız äviniñ ävinde. işte herkes öndücüne göre, getiriz götürüz. örda bi nişan ğoruz. ondan sona akşam olur. oğlan ävi bi daa toplanır, çeyiz asmaya gideriz. çeyizi asarız ğız äviniñ **60** odasınıñ bi gözüne. ondan sōna bunu üş gün çeyizi durduruz orda. ğälin ğızıñ başında da sekiz on arkadaş birikir. oynarlar, gülerler. işte oğlan ävi varı ğälr, ğız ävi olur dērken oynaşıp gülerler. ğälr pazar gün. pazar sabaa kakarlar, işte bizim örda burda bi ädetdir, bizim burda da ädetdir, ğövēniñ esbabını saklamak. ğövēniñ esbabını saklarız. gider ğurtarız paraynan. ğızlarıñ elinden, başındaa ğızlarıñ yāni.

-para mı verirsiniz?

65 evet para vèriz, gurtarız. işte ondan sōna gurtarıldı gāldi. “çeyiz gurtarıldı” dèr, geri gālirler. e hadiñ gidelim bakalım gālin düzmeye. iş gālin düzmeye galır. giderler gālini düzerler. oğlan ävinde yimei yirler, gālin bindirmeye giderler. gālini bindiriz, getiri oğlan ävine yıkar, dāmadı guyarız. işte bu gadak.

bizde baş öğme dèrler, hër gızıñ başını öğèriz. eline gına gorkan, dāmat gècesi
70 gün. bizde baş öğme dèriz.

çattılar gazan daşını
düzdüler gālin başını
gız eşim gınañ gurtl ossuñ

kütük dibi garıncalı
75 yanı çivte görümceli

baba bazara vardıñ mı
alım yeşilim aldıñ mı
şu da gızıma dèdiñ mi

kütük dibi yağız olur
80 görümceler doñuz olur

çattılar gazan daşını
vurdular söğüd aşını
gız eşim gınañ gurtl ossuñ

çorabımı ördüñüz mü
85 ben gidiyün gördüñüz mü
ben gidince anam babam
gıymatımı bildiñiz mi

şindi gālin aldık meselā benim gālin var. şindi yolcusu var. e tabi gālin de hazırlanır, gaynana da hazırlanır. gaynana bi yorgan dikdiri, gālinim şey olcak dèye.

90 bebek dakımnarı alır. gâlin de bezleri tığlar, dakımını örer gör. ondan sōna gâliniñ doğumu gâldi mi doğuru, meydana gâlır. ondan sōna ecik durduk mu bi doğa yaparız gâliniñ çocūna. gâlır varız, anasıgılınen añaşırız. işte çocuğa doğa yapalım, gâliniñ çocuğa dëriz. gâlır adını görüz, çocuğa doğa yapmak için. o o başda okur adamını, biz de okuruz adamımızı. “akşam doğaya gâliñ, işte falancanıñ benim ğızıñ falanca doğumu **95** oldu.” yāhut “benim gâliniñ doğası oldu. doğaya gâliñ akşama.” dëriz. gâlırler. işte çalarız, oynarız, teypler çalınır, kendimiz oynarız işte. “ğız ğayınnasıynan gâlin anası oynasıñ.” dërler, oynarız. hërkes bi hediye olarak kendinden elinden ğopanı getiri. ondan sona bi yasdığ atarız. çocuğunan annesini otutturuz. işte falancanıñ fılanı, fılıncanıñ âltını... aldıkdan sōna kakarlar, bi sofrata atarlar ğarışık, ğız äviyinen oğlan **100** ävine ğarışıkcana. yirler, iğerler, dağılırlar. işte bu ğadak olur doğası.

-dişi çıkınca ne yapıyorsunuz?

dişi çıkar, çocuk böyür. dişi çıkar, dişi çıktı mıydı “gölle vuralım” dëriz. “oña çıkar” dëriz. gölle dënilen buydaydan gâli. işti içine bi şeyler atarız. nohut, mercimek, fasille, mısır bunnarı atarız, pişiriz. perşembe günneri. ondan sona gâliniñ ğoltūna vëriz, gâlin dağıdır gâlır. dağıddığı yerde pek hafif vërecekler sağanınıñ içine, ğabınıñ içine, **105** götürdüğü ğabıñ içine üş beş hër nè elinden ğoparsa para ğoyar. ecik fazla vërecekler mesela yakın hısımnarı, elinde olannar daa fazla vërecek, “ğap ğalsıñ, ben eletān saña.” dër. ğap ğalır orda. işte hediyesini gör ğabıñ içine. ävde olan kişileri alır, oturmáyá gâlır. oturular, gerisin geri gör giderler. o ğabınan çocuğa toplanan şeyinen ecik epey toplanırsa, çocuğa bi şey alıviriz; az bi şey toplanırsa, işte bi çocuğa bi şeker, **110** üzüm işte o ğadak ğuzum.

-kış hazırlıkları?

ben ğış hazırlığı yaptım meselā yapıyun veya da şindi...

-neler yaparsın?

domatis salçısı, un tāranası dëriz, çorbalık, yoğurt tāranası dëriz, şeyden yaparız göceden yaparız. nasıl yapıldını ğonuşān. göce tāranasını, göceyi bişiriz, yoğurdu ğatarız içine, ğoyun yoğurdunu. ğuruduruz ğurudacāsaz. ğurudmācāsaz, ğurudacāsaz **115** dambaşıya serer güneşte ğuruduruz. ğurudmayıb da öylë bascāsaz ğaynózlara basarız, ağızlarını yağlarız doñyağıynan. öylë görüz buzdolaplarına, buzdolabında duru. çıkarıp yapacāmız zaman az bi çıkarız üstünden, yaparız. gerisin geri doñyağlarız

üstünü, ondan bi şey olmaz, senelerce duru taze gibi. sōna şebidini bişiriz yukasını. gışa hazırlık, gışdan az önce işte meselâ gışın tabi soğuktan edemeyiz. başga bi işlerimiz **120** varısa, yünümüz didilecēse yünü dideriz. yorganını dökeriz, döşşēmizi yaparız. göyünüñ yeğgisini hazırlarız, atıñ yeğgisini hazırlarız. ekin ekeriz, gış yazdan işte ekim ayı girdi, şindi ekilcek meselâ ekinnerimiz. ekinner ekeriz. işte bahara çıkarız öylelikçe. ävlerimizi temizleriz, temizlimizi yaparız. halılarımızı yıkarız... başka neccēz?

-bayramlarda nasıl hazırlık yaparsın?

bayramda nası hazırlık yapılacak? bayramlarda bir avta evelisi baklaalarımızı **125** düreriz. ävimiziñ temizliklerini yaparız. çocuklarımızıñ geyimnerini hazırlarız, kendi geyineceklerimizi hazırlarız. ğurbannık, ğurban bayramıysa, ğurbannıklarımızı hazırlar bekleriz. şunu keselim, bunu keselim. bayram günü zabah getiriz keseriz. işte bi eş dos hocayı ünneriz. hoca bi okur, okumasıyan keseriz ğurbanı. sağ tarafını ayırız, gömşulara dağıdırız. sol tarafını kendimiz yiriz. ğonu gömşu gälen eşe dosda birer tabak **130** birer tabak ğoruz. işte birez sōna ğurbannarı kestikden sōna, ğurban satmaya şey etmeye toplamaya hayıra, onnarı vëriz. işte ävde olannarını hazırlarız, yiriz, içeriz. üş gün bi bayramımız eder. bitiri herkeş, ğirdaa ğıra gider, köyde köye gider, işte dağdaa dağa gider. böyleliğce hazırlımızı yaparız.

şindi kilimi dokuycāmız vakit hazırlanırız. önce ipini eyiriz, ondan sona boyasını **135** vuruz, ederiz. kendimiz boyarız veyâ boyattırı gäliriz. ondan sōna ip ağacıları hazırlarız, arkadaş hazırlarız yanımıza bi arkadaş uygulandırız. üş kişiliğse üş kişi, iki kişiliğse iki kişi oturuz, dokuruz. dokudūmuz zaman, meselâ “üş kişilik dokūyuz, kilim dokūyuz.” dëriz veyâ torba dokursak, heybe dokursak, yalnız başımıza dokuruz. heybe dëriz biz, merkebe atar da dağlara gideriz, davara gideriz, oduna gideriz. oña heybe **140** dëriz, torba dëriz, çobanıñ dalına vëriz, oña torba dëriz. çocuklarıñ okula gitmesine çanta dokuruz, çanta dëriz. böylece dokur; ip ağacı, varan gälen, küc ağacı, kirkıt, kirkıt, buru bunnarı toplarız. ağaştan yapılma olur, oturuz, mānileri söyler söyler dokuruz. māni söyleriz uykumuz gälmesiñ dëye. eşte ağzımıza gäleni söyleriz. aklımıza gäleni söyleriz. kah ağad ederiz, kah māni söyleriz. dokuruz, keseriz. işte bi de öbür **145** ğoñşunuñkunu dokuruz, bi de kendimiziñkini dokuruz. öylë öyle işte dokur, gälinnere vëriz vëriilecek şekilde olannarı. vëriilmëcek şekilde olannarı ävimize ğoruz.

“aman güccüğ oğlana éttim de bi de böyüğ oğlana édän.” dèriz. “güccük gıza vèrdik, bi de böyüğe édelim, böyüğe vérelim.” dèriz. işte böyle böyle dokuruz goruz, ondan sona üç oğlanısa üç dokuruz, ik oğlanısa ikiye dokuruz. iki gızısı ikiye dokuruz. üç gızısı üçe **150** dokuruz. “birer birer vérelim darılmasıñnar.” dèriz. takı dokuruz, dağıdırız, vériz çocuklarımıza, gälinnerimize, gızlarımıza. memnun éderiz. onnar da düğün olurkana véri hërkes “şu gıyınnamıñ hediyesi” dèr dutar. işte bu gadak.

ip ağacı dèdimize asar gıyarız, ipi yörürüz yèrde. daban gızığı dèdimizi yère çakarız, ipini yörürüz. ondan sona ip ağacı dèdimize galdırız sararız. sōna küc ağacı **155** dèdimize o da ağaştır, onu da goruz şöyle yannamáya. öteki ipleri oña tek tek tek bağlarız ipinen. kücüleme dèriz oña da. ondan sona buru dèriz; o da aynı ağaştan ağaştan yapmadır, az eğridir. onu ip ağacına sokar sıktırız iplerini. ondan sona kirkit dènen, o da ağaştıdır. elimize alırız o kirkidi. gedirge dokumaya başlarız. dokurkana şey dèriz, argaş dèriz, o da ipden olur, başlarız dokumáyaya. dokuruz, keseriz. işte bu **160** ağaşlarınan; küc ağacı, asgı ağacı, varan gälen, buru, daban gızığı, ip ağacı olmayınca bu işler olmaz. bunnar da ağaşdan olma, ağaşdan gälirlenmedir. sâdece bi iplerini ipden éderiz, bunnarıñ hèpsi ağaşdan.

mercimeeñ bükmesi. öñce mercimee ayıtlarız. ocağa goruz bişiriz, aygaza. ondan sōna mercimek bişdi mi içiniñ biberini, yağını, sovanını doğrarız. hamır yuñuruz. **165** un eleriz hamır yuñuruz. ondan sōna zobayı ataşlarız fırınıımızı. tabi bizim burlarda zoba, el fırını yok, ceryannı fırın hër yèrde deyildir. zobanıñkı daa ceryannı fırından daa güzel olur, gábarık. yağını goruz, haşgashını sürteriz. öñce tepsiniñ üstünde açarız, yāni sıfranıñ üstünde. ondan sōna içini bi yağlarız aştımız hamırıñ. ondan sōna şöyle böler böler bükmeyi içine goruz mecimee. dürer dürer ziniyi yağlarız, ziniye yèrleştiriz, **170** sıralarız. zobaya goruz, bişiriz. ondan sona ağzıña sağlık yiriz. tamam mı? patetisiñkini de aynı yaparız. patetis yapacāsaz patetisi gıynadırız, soyarız, gine aynı gavırız. hamır yuñuruz, gine aynı onuñku gibi yapar, patetis bükmesi yaparız. o da öyl olur. kimisi patetis bükmesini yir, kimisi mercimek bükmesini.

TuTmacıñ étmesi. öñce mercimee bişiriz, hamırı sacıñ üstünde birez hamırı şey **175** éderiz. sacıñ üstünde birez tavlarız, bişiriz, ondan sona éndiriz. inc ince keseriz, öñce mercimēni salarız, ondan sōna hamırı salar, gıynarkana içine bi de narpızını atarız, yağını gatarız. narpız dèdimiz, bizim dağlarda sulu yèrlerde narpız, yayla narpızı daa

doğrucaklı, bi çeşid ot. güzel bi kokulu ot, nāneniñ bi çeşidi. onū atarız, yiriz, indiriz, yağını ğatarız, biberini atarız, salçısını dökeriz. ağzıña sağlık onu da öyle yiriz.

180 mantı. mantıya ğalince, öñce mercimēni bişiriz. ondan sona hamırını yuñuruz. gine tepsiniñ üstünde aynı şekilde ince yöllu açarız, normal olarak dört köşe dört köşe dileriz hamırını. az az bi çimdik, çimdik çimdik, çimdik çimdik her hamırınıñ ortasına mercimee ğoyarız. ondan sōna dört köşe düreriz, mantıyı yapıştırız. zinilere sıralarız, ziniyi de zobaya süreriz. ondan sona onu da gine suya salar bişiriz. gine aynı şekilde **185** mercimeğiyenen, şeyiyenen, yağıyanan, biberiyenen, salçısıyanan onu da öyle bişiriz, yiriz. işte böyle yaparız biz bu yimeklerimiz.

SÖZLÜK

- A -

aa: ağa (18.140)	alad alad: alelacele, aceyleyle (18. 428)
aba: abla (18.332)	aleddirik: elektrik (23.174)
acık: azıcık (4.48)	anaddar: anahtar (9.141)
afiyan: haşhaş (18.280)	ananad: arpa ve buğday yığma işinde kullanılan tahta kürek (18.232)
afiyon: Afyonkarahisar (18.27)	añ: iki tarla arasındaki sınır (18.234)
ağaş: ağaç (1.13)	apóló: hoparlör (23.109)
ağ- dön-: dön- dolaş- (18.517)	ayşama dar: akşama kadar (23.4)
ağrık > ağrımız: ev ve yol eşyası (18.143)	
ağzını yüzünü vur-: surat as- (17.71)	
aj: aç (6.88)	

- B -

baarat: baharat (11.27)

bāli: bāri (22.5)
 baklaa: baklava (13.10)
 bākur: Bağ-kur (9.110)
 başını öv-: kına gecesinde kına
 türkülerini söylemek (15.27)
 belāk: düğüne davet etmek amacıyla
 dağıtılan yazma, havlu gibi
 hediyeler (15.21)
 bereñāri: ne iyi ne kötü, orta (18.407)
 beter éd-: çok güzel iyi et- (17.132)
 bet sev-: çok fazla sev- (17.80)
 bildir: geçen yıl (25.5)
 bilāder: birader, erkek kardeş (5.2)
 bir apaz <hapaz: bir avuç (17.202)
 bocut: küçük testi (18.242)
 böğrek: böbrek (3.1)
 börtle-: haşla- (18.118)
 böyün: bu gün (22.45)
 bulama: koyun sütünün pişirilip koyu
 kıvama getirilmiş şekli (8.18)
 buncalaynı:buncılayın (4.17)
 buru: kilim tezgahının bir bölümü
 (26.156)
 bükme: yöresel bir çeşit börek (26.173)
 bürde: kırmızı ve siyah renklerde uzun
 etek (9.122)

-C-

candırma: jandarma (18.444)
 cayırdaklı: fazla ses çıkararan (19.10)
 ceemdem: cehennem (18.509)
 cember: büyük yazma, yemeni (23.182)

cemó: bütün (4.9)
 cığa: tüyden yapılmış gelin başlığı
 (12.21)
 cığa vur-: gelin başlığı tak- (12.21)
 cizgi ciz-: haşhaş kapsülünü çiz- (18.61)
 cizme: dizi (altın için) (21.4)
 coşlu coşlu: coşkulu (18.491)

- Ç -

çalaca (k): süte karıştırılan maya (8.23)
 çalcá: Bayat'ta bir tepe adı (22.39)
 çencire: tencere (9.25)
 çığ: çalı çırpı (9.103)
 çığla-: biriktir- (9.75)
 çığ: sütün pişmeden önce alınan kaymağı
 (8.22)
 çinki: çinko (9.94)
 çit: el örgüsü yün çorap (15.22)
 çitlek: çekirdek (18.506)
 çiyele-: fındık, fıstık gibi yiyeceklerin
 kabuklarını soymak (9.90)
 çövgün: övünge, böbürlenen (18.372)

- D -

dağ-: tak- (3.10)
 dambaş(1): dam üstü (22.33)
 dáñ: tan (6.85)
 deg gäl-: denk gel- (11.30)
 dêya: işte (9.140)
 dırnık (dirmık): tırmık (23.9)
 dikayan kal-: ayakta kal- (23.191)
 dilbend: tülbent (23.180)

doğa (doğu): doğumdan sonra yapılan kutlama (26.92)
 dōru: doğru (1.17)
 doňyağı: hayvansal yağ (26.117)
 dudmaç <tutmaç: mercimekle yapılan yöresel bir yemek (12.36)
 düğen: düven (18.64)
 düñná: dünya (18.36)
 dürge: katlanmış üç şepit (18.325)

- E -

ecik (ecig): azıcık (8.29)
 el êdib batır: el edip durur (23.79)
 elleem: her halde, galiba (18.264)
 eleşe <heleşe: sohbet (18.409)
 eyer: eğer (18.111)
 eysen: eksen (19.7)
 äver-: evlendir- (18.255)

- F -

fañıla-: sessizlikten inle- (9.139)
 fāsille: fasulye (9.38)
 feş: felç (9.12)
 fide: fidan anlamında (18.192)
 fiyet: fiyat (16.7)

- G -

ğā: artık (16.75)
 ğadak: kadar (9.39)
 ğāli: artık (15.31)
 ğara ğağnı: kara kağnı, tahtadan iki tekeri olan kağnı (19.5)

ğarın: işkembe (17.64)
 ğaşşık: kaşık (6.1)
 ğatmer: katmer, arasına yağ sürülerek yapılan yufka (17.164)
 ğāvecılığ: kahvecilik (16.81)
 ğay: artık, bundan sonra (5.14)
 ğayil ol-: râzı ol- (22.80)
 ğayfe: kahve (23.119)
 ğedirge: çadırın üstüne örtülen kıldan dokunmuş siyah örtü (26.158)
 ğālinnik: gelinlik (15.28)
 ğireb: krep, bir çeşit ince kumaş (9.119)
 ğolanyaa: kolonya (18.331)
 ğolçuk: kolçak (20.5)
 göce: dövülerek kabuğu soyulmuş buğday (8.25)
 gölle: pişirilmiş göce (8.28)
 gömbe: kızgın külde pişirilmiş mayasız ekmek (9.49)
 göş ğağnısı: göç kağnısı (22.57)
 ğudüred: Kudret, Tanrı (22.67)
 ğuğuk baş: yalnız başına, bir başına (20.9)
 ğulapa: arpa, buğday gibi tahıllar (14.17)
 ğurtlu ossuñ: kutlu olsun (15.9)
 ğuşāne: metal yemek kabı (18.240)
 ğüdük: hanımların giydiği bir çeşit kaftan (20.4)

- H -

hağğat: hakikaten (18.227)

hámáli: omuzdan bele kadar inen,
çaprazlamasına takılan gümüş takı
(9.117)

hamır ēsiranı: hamur tutmaya yarayan
metal âlet (9.79)

hanardı: Bayat'ta bir mahalle adı
(18.476)

hatıl: hayvanların su ve yemlerinin
konulduğu beton veya ağaçtan
yapılmış yerler (6.94)

havālañı: havaalanı (23.62)

havla: helva (18.274)

havrız: havuz (18.487)

haym(a): üstüne hasır, pala örtülen çadır.
“alaçık” adı da verilir (9.11)

heng éd-: cümbüş yap- (21.7)

hepiñ: “hep” kelimesinin iyelikli şekli
(23.80)

hizan: fakir (18.410)

hodala: iri somun (9.51)

horanta: aile halkı (17.72)

horata: şaka (18.258)

- I -

ılgım salgım: belli belirsiz (23.130)

ıralanalak: sallanarak (18.151)

ırza: rızâ (9.42)

ısdar: orta yer yaygısı (22.115)

- İ -

ileşberlik: rençperlik (9.7)

ilisdir: süzgeç (9.59)

ine: iğne (1.32)

issiz: ıssız (15.16)

- K -

kaat: kağıt (23.86)

kak-: kalk- (23.85)

kak: damlarda oluşan kar birikintisi (1.2)

katırak: katarakt (23.19)

katkı: karları itmeye yarayan âlet (1.2)

keya: kahya (17.49)

keyli: “sonra” anlamında edat (4.20)

kirkit: kilim dokumada ipliği sıkıştırmak
için kullanılan dişli araç (26.141)

kotıra: evin avlusunda bulunan,
hayvanların ve yiyeceklerinin
konulduğu büyük yapı (15.63)

köhtü: köfte (15.49)

kötāya: Kütahya (15.97)

küc ağacı <kücü: kilim tezgahının bir
bölümü (26.141)

- M -

maanacak: bahanecek (17.73)

mālik: mahlûk (4.9)

mayan ét-: muâyene et- (18.19)

masārif: masraflar (18.454)

mayış: maaş (22.114)

mehil vēr-: gönül ver- (26.29)

memnekat: memleket (1.1)

merdiman: merdiven (18.214)

mırın ğırın ét-: gönülsüz davran- (17.68)

miyendis: mühendis (11.1)

modelin: modern (18.233)
muddan bul-: bedava al- (18.157)

- N -

nagiz (nakis): aksi (17.63)
namazlaa: namazlağı (9.1)
narpız: yabani nane, dağ nanesi (26.177)

- O -

oklaa: oklava (17.158)

- Ö -

öğencek: önlük (9.112)
öke: öfke (13.5)
öndüş: ödünç (6.66)
öysüz: öksüz (22.41)

- P -

paalı: pahalı (16.6)
pala: bez parçalarından dokunan kilim
(18.286)
palaka: plaka (18.492)
palan pandıras: derlenip toparlanmaya
vakit bulamadan (18.443)
piriş: pirinç (15.48)
puskur-: sessizce ağla- (18.315)

- S -

sabın: sabun (1.32)
sādeyağ: kaymaktan elde edilen yağ
(8.23)
sayfata: Sahipata (18.395)

sağan: sahan (26.104)
sal: tabut (14.25)
salıñgac: salıncak (18.82)
salçı: salça (9.55)
saş: sac (9.77)
sayı: sâhi (18.254)
sāyib: sahip (5.14)
sēab: sevap (9.146)
seğgaş: Bayat'ta bir mahalle adı (18. 7)
senit: üzerinde ekmek yapmak için
kullanılan tahta âlet (17.158)
sevta: ilk (18.96)
seyird-: koş- (6.82)
sındı: makas (23.135)
sırfa: sofras (8.10)
sıla: sıla (22.69)
sosyat: 1. hostes 2. sosyetik (23.77),
(23.197)
susa: asfalt yol (17.189)

- Ş -

şabla: kırlarda yetişen geniş yapraklı bir
bitki (18.118)
şemik: ayak kemiği (18.108)
şindik: şimdi (6.29)

- T -

takı: çanta, torba gibi eşyalar (26.150)
tec (teş): yüksek kenarlı metal tepsi
(8.20)
tek arabacılık: at arabacılığı (5.3)

tıñğa: topraktan yapılmış yemek kabı
(9.97)

tomatiz: domates (6.42)

tuluk: tulum (15.92)

turluk: kuru taştan örme, düz damlı
çoban evi (23.42)

- Ü -

ünne-: ünle-, çağır- (6.86)

- V -

varan gälen: kilim tezgahının bir bölümü
(26.141)

- Y -

yaa: “hayır” anlamında cevap ünlemi
(9.4)

yalkı: demirden iki tekerleği olan,
hayvan koşulu araba (19.5)

yassağ: yasak (23.138)

yav: yahu (6.35)

yêñil-: rahatla- (1.56)

yêñillik: rahatlık, hafiflik (1.56)

yolma: sapı orakla biçilmeyecek kadar
kısa kalmış ekin (9.8)

yu-: yıka- (9.83)

yuka: yufka (26.118)

yuñur-: yağur- (9.47)

yualak: kırılmış göceden yapılan
yöresel bir yemek (6.60)

- Z -

zalım: çok güzel anlamında (21.5)

zaval: zeval (4.13)

zebil: sefil (18.92)

zebze: sebze (6.40)

zēmeri: zemheri, kara kış (18.263)

zere: “çünkü, şundan dolayı” anlamında
bağlaç (18.491)

zini: sini, büyük tepsi (9.27)

KAYNAKLAR

- Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, Afyon Belediyesi yay., Afyon, 1990
- IV. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, Afyon Belediyesi yay., Afyon, 1995
- ALANGU, Tahir, *Türk Folkloru El Kitabı*, İstanbul, 1983
- AYDIN, Mehmet, *Bayat-Bayat Boyu ve Oğuzların Tarihi*, Hatiboğlu yay., Ankara, 1984
- BANGUOĞLU, Tahsin, *Türkçenin Grameri*, İstanbul, 1974
- _____, "Anadolu Ve Rumeli Ağızları", *TDEA I.*, İstanbul, 1977
- BİLGEGİL, Kaya, *Türkçe Dilbilgisi*, Dergah yay., İstanbul, 1982
- BOZ, Erdoğan, *Çüngüş ve Çermik Yöresi Ağzı*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır, 1992
- BURAN, Ahmet, *Anadolu Ağızlarında İsim Çekim (Hal) Ekleri*, TDK yay., Ankara, 1996

- CAFEROĞLU, Ahmet, “Anadolu Ağızlarında Konson Değişmeleri”, *TDAY* 1963, TDK yay., Ankara, 1995
- _____, “Anadolu Ağızlarında Metathese Gelişmesi”, *TDAY* 1955, TDK yay., Ankara, 1988
- _____, “Anadolu ve Rumeli Ağızlarında Ünlü Değişmeleri”, *TDAY* 1964, TDK yay., Ankara, 1989
- _____, “Anadolu Ağızlarında İçses Ünsüz Benzeşmesi”, *TDAY* 1958, TDK yay., Ankara, 1988
- ÇAĞATAY, Saadet, “Türkçede ñ-g Sesine Dair”, *TDAY* 1954, TDK yay., Ankara, 1988
- Derleme Sözlüğü*, XII. c., TDK yay., Ankara, 1965-1982
- DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara, 1982
- DOĞAN, Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul, 1986
- EREN, Hasan, “Türk Dillerinde Metathese”, *TDAY* 1953, TDK yay., Ankara, 1988
- ERGİN, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, Boğaziçi yay., İstanbul, 1986
- GÜLENSOY, Tuncer, *Kütahya ve Yöresi Ağzı*, TDK yay., Ankara, 1988
- _____, *Anadolu ve Rumeli Ağızları Bibliyografyası*, Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi yay., Ankara, 1981
- _____, “Türk Fonetik Transkripsiyonu Üzerine”, *DTCF Türkoloji Dergisi* VIII/1979, Ankara
- GÜLSEVİN, Gürer ve GÜLSEVİN, Selma, *Kâmûs-ı Türkiye Göre Türkçede Yapım Ekleri ve Kullanılışları, I. Fiilden İsim Yapan Ekler*, Malatya, 1993
- _____, *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, TDK yay., Ankara, 1997
- HACIEMİNOĞLU, Necmettin, *Yapı Bakımından Türk Dilinde Fiiller*, İstanbul, 1884
- _____, *Türk Dilinde Edatlar*, MEB yay., Ankara; 1971
- HATİBOĞLU, Vecihe, *Türkçenin Ekleri*, TDK yay., Ankara, 1981
- _____, *Türkçenin Sözdizimi*, DTCF yay., Ankara, 1982
- KARAHAN, Leyla, *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*, TDK yay., Ankara, 1996
- KALAY, Emin, *Edirne İli Ağızları*, TDK yay., Ankara, 1998
- KORKMAZ, Zeynep, *Nevşehir ve Yöresi Ağızları*, c.I, Ses Bilgisi, TDK yay., Ankara, 1994

- _____, *Grammer Terimleri Sözlüğü*, TDK yay., Ankara, 1992
- _____, *Güney-Batı Anadolu Ağızları (Fonetik)*, TDK yay., Ankara, 1994
- _____, *Türkçede Eklerin Kullanım Şekilleri ve Ek kalıplaşması Olayları*, TDK yay., Ankara, 1994
- _____, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, c.I, TDK yay., Ankara, 1995
- _____, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, c.II, TDK yay., Ankara, 1995
- SELEN, Nevin, *Söyleyiş Sesbilimi, Sesbilim ve Türkiye Türkçesi*, TDK yay., Ankara, 1979
- SÜMER, Faruk, *Oğuzlar-Türkmenler*, Ankara, 1972
- Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul, 1978
- TANSU, Muzaffer, *Durgun Ses Bilgisi ve Türkçe*, TDK yay., Ankara, 1963
- TİMURTAŞ, F. Kadri, *Eski Türkiye Türkçesi, (XV: Yüzyıl, Gramer-Metin-Sözlük)* İstanbul Üniversitesi yay., İstanbul, 1981
- _____, *Osmanlıca Grameri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yay., İstanbul, 1964
- TUNA, O. Nedim, “Türk Dilbilgisi Fonetik-Morfoloji” Basılmamış Ders Notları, Malatya, 1987
- _____, “Köktürk Yazılı Belgelerinde ve Uygurcada Uzun Vokaller”, *TDAY* 1960, TDK yay., Ankara, 1988
- Yeni Tarama Sözlüğü, (Düzenleyen: Cem Dilçin), TDK yay., Ankara, 1983

